

Anvarov Alijon Uktamovich

**TIBBIY TA'LIM MUASSASALARIDA
BO'LAJAK TIBBIYOT
MUTAXASSISLARINING CHET TILIDAGI
KASBIY-KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYASINI
SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-
METODOLOGIK ASOSLARI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**FARG‘ONA JAMOAT SALOMATLIGI TIBBIYOT
INSTITUTI**

ANVAROV ALIJON UKTAMOVICH

**TIBBIY TA’LIM MUASSASALARIDA
BO‘LAJAK TIBBIYOT
MUTAXASSISLARINING CHET TILIDAGI
KASBIY-KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYASINI
SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-
METODOLOGIK ASOSLARI**

MONOGRAFIYA

Farg‘ona - 2026

Monografiyada tibbiyot oliy o'quv yurtlari talabalarida chet tilidan kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan kompleks ilmiy tadqiqot natijalari bayon etilgan. Asarda zamonaviy oliy tibbiy ta'lim tizimi sharoitida bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari chuqur tahlil qilingan. Xususan, tibbiyot sohasida chet tilini o'qitishning kompetensiyaviy, kommunikativ va integrativ yondashuvlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Ishda tibbiy ta'lim tizimida talabalarning chet tilidagi yozma va og'zaki nutqini shakllantirish hamda rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari, didaktik tamoyillari, psixologik omillari va metodik mexanizmlariga alohida e'tibor qaratilgan. Talabalarning professional nutq faoliyatini rivojlantirish jarayonida lingvistik, diskursiv, sotsiomadaniy va strategik komponentlarning o'zaro bog'liqligi asoslab berilgan. Shuningdek, kasbiy muloqot vaziyatlarini modellashtirish, klinik terminologiyani o'zlashtirish, ilmiy matnlar bilan ishlash hamda xalqaro tibbiy manbalarni tahlil qilish orqali nutq kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan.

Monografiyada bo'lajak tibbiyot mutaxassislarning chet tilidan kasbiy tayyorgarligini shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari markaziy o'rin egallaydi. Xususan, interaktiv metodlar, loyiha asosida o'qitish, keys-stadi, muammoli vaziyatlar tahlili, rol o'yinlari, raqamli ta'lim vositalari hamda sun'iy intellekt elementlaridan foydalanishning samaradorligi ilmiy tajribalar asosida ko'rsatib berilgan.

Taqrizchilar:

S.S.Usmonova

Farg'ona davlat universiteti "Xorijiy tillar" kafedrasi mudiri DSc, dotsent

I.X.Iminaxunova

FJSTI "Ozbek va xorijiy tillar" kafedrasi mudiri, DSc, dotsent

MUNDARIJA

KIRISH.....	6
1 BOB. CHET TILIDAGI KASBIY-KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYA BO'LAJAK TIBBIYOT MUTAXASSISLARINING KASBIY KOMPETENTSIYASINING TARKIBIY QISMI SIFATIDA.....	7
§1.1 Zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyotida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan tibbiyot mutaxassislari kompetentsiyasi tushunchalari.....	7
§1.2 Bo'lajak tibbiyot mutaxassislari kompetentsiyaviy yondashuvining faoliyat va kommunikativ jihatlari chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirish uchun asos sifatida.....	26
§1.3 Tibbiy ta'limda kasbiy tayyorgarlik jarayonida talabalarning chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik modeli	37
II-BOB. TIBBIY TA'LIM TALABALARINING AMALIY MASHG'ULOTLARIDA CHET TILI KASBIY KOMPETENTSIYALARINI OSHIRISHDA INTERAKTIV USULLARDAN FOYDALANISH	48
§2.1 Tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy chet tili kompetentsiyalarini rivojlantirish tamoyillari va texnologiyalari	48
§2.2 Tibbiy ta'lim talabalariga chet tilini kasbiy kompetentsiya asosida o'qitishda interaktiv usullarni qo'llash samaradorligini tavsiflash va asoslash	71
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	91

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida chet tillarni o'qitish jarayoni zamonaviy talablar asosida tashkil etilishi zarur. Ayniqsa, bo'lajak mutaxassislarni chet tiliga kasbiy kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Bu esa talabalarda kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish, rivojlantirish va takomillashtirish uchun muhim pedagogik asos yaratadi. Tibbiy ta'limda chet tilini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va amaliy mashg'ulotlardan foydalanish talabalarning professional muloqot ko'nikmalarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur yo'nalish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmonida belgilangan oliy ta'limni modernizatsiya qilish vazifalari bilan uyg'unlikda amalga oshiriladi, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida xorijiy tillarni chuqur o'rganish va xalqaro integratsiyani kuchaytirish ustuvor yo'nalish sifatida qayd etilgan. Shuningdek, 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son va 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qarorlarida ham oliy ta'lim sifatini oshirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish vazifalari belgilangan.

Mazkur monografiya ana shu normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan ustuvor vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Unda tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida chet tilidan kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishning nazariy asoslari, pedagogik shart-sharoitlari va samarali texnologiyalari ilmiy jihatdan yoritilgan.

1 BOB. CHET TILIDAGI KASBIY-KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYA BO'LAJAK TIBBIYOT MUTAXASSISLARINING KASBIY KOMPETENTSIYASINING TARKIBIY QISMI SIFATIDA

§1.1. Zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyotida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan tibbiyot mutaxassislarning kasbiy kompetentsiyasi tushunchalari.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimi jadal ravishda modernizatsiyalashib, raqamlashtirish, integratsiya va xalqaro standartlarga moslashish jarayonini boshdan kechirmoqda. Zamonaviy jamiyat oliy ta'lim oldiga nafaqat bilim berish, balki yuqori malakali, raqobatbardosh va moslashuvchan mutaxassislarni tayyorlash vazifasini qo'yimoqda. Ta'lim sifati va samaradorligi, avvalo, tayyorlanayotgan kadrlarning kasbiy kompetensiyasi, mustaqil fikrlashi, innovatsion yondashuvi va ijtimoiy faolligi bilan belgilanadi. Shu bois kadrlar tayyorlash jarayoniga zamonaviy talablar asosida, kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga tayangan holda yondashish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

“Kompetensiya” tushunchasi zamonaviy ilmiy-pedagogik adabiyotda keng qo'llaniladigan fundamental kategoriyalardan biri bo'lib, u ta'lim jarayoni, xodimlarni tanlash, kasbiy faoliyat samaradorligini baholash, professional yo'naltirilganlik va shaxsiy rivojlanish kabi ko'plab masalalarni qamrab oladi. Hozirgi davrda ushbu termin turli fanlar kesimida qo'llanayotganligi sababli uning mazmuni to'liq bir ma'noda izohlanmagan bo'lsa-da, umumiy jihatdan u bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va shaxsiy sifatlarning integratsiyalashgan tizimini anglatadi.

Kompetensiyaviy yondashuv 1970-yillarda G'arbiy Yevropa mamlakatlarida shakllanib, professional tayyorgarlikni yangicha talqin qilishga asos bo'ldi. Xususan, Germaniyada 1980-yillardan boshlab “kasbiy faoliyatda kompetentlik” iborasi boshlang'ich professional tayyorgarlik natijasida erishilishi lozim bo'lgan yakuniy maqsad sifatida talqin qilindi. Bunda ta'lim jarayoni tor ixtisoslikka emas,

balki texnik, umumiy madaniy va kommunikativ bilimlar integratsiyasiga asoslangan holda tashkil etildi. Bu esa bitiruvchiga turli mehnat sharoitlarida faoliyat yuritish, moslashish va kasbiy o'sishni davom ettirish imkonini berdi.

Zamonaviy yondashuvga ko'ra, kompetentlik statik holat emas, balki doimiy ravishda rivojlanib boradigan jarayondir. Chunki jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik rivojlanishi bilan bir qatorda mehnat bozori talablari ham o'zgarib boradi. Raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt, global kommunikatsiya kabi omillar mutaxassisdan nafaqat professional bilim, balki tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish, jamoada ishlash va madaniyatlararo muloqot qobiliyatlarini ham talab etmoqda.

Oliy ta'lim tizimining mazmuni va tuzilishi bevosita jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ehtiyojlari bilan belgilanadi. Ijtimoiy-madaniy vaziyatni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifatini oshirish zamonaviy jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biridir. Ushbu muammoni hal etish, avvalo, ta'limning maqsadi, mazmuni va natijalarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

So'nggi yillarda mamlakatimiz oliy ta'limining normativ-huquqiy hujjatlarida ham konseptual o'zgarishlar kuzatilmoqda. An'anaviy "bilim, ko'nikma va malaka" modelidan bosqichma-bosqich "kompetensiya va kompetentlik" modeliga o'tish jarayoni amalga oshirilmoqda. Ta'lim natijalarini baholashda endilikda faqat nazariy bilim emas, balki amaliy faoliyatga tayyorgarlik, ijtimoiy mas'uliyat, bag'rikenglik, kommunikativ madaniyat va kasbiy moslashuvchanlik kabi ko'rsatkichlar ham inobatga olinmoqda.

Shunday qilib, zamonaviy oliy ta'limning ustuvor vazifasi – mustaqil fikrlay oladigan, tez o'zgaruvchan sharoitga moslasha oladigan, kasbiy faoliyatni samarali

amalga oshira oladigan va umrbod ta'lim olishga tayyor bo'lgan kompetent mutaxassisni shakllantirishdan iboratdir. [¹].

Oliy ta'limning holati, mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligining mazmuni va tuzilishi asosan jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ehtiyojlari bilan belgilanadi.

Ijtimoiy-madaniy vaziyatni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifatini oshirish zamonaviy jamiyatning dolzarb muammolaridan biridir. Ushbu muammoni hal qilish, birinchi navbatda, ta'limning maqsadi va natijasini qayta ko'rib chiqish bilan bog'liq. So'nggi o'n yillikda mamlakatimiz ta'limining rasmiy hujjatlari kontseptual apparatida "tayyorgarlik, ta'lim, umumiy madaniyat va boshqalar" an'anaviy kontseptual blokining ta'lim natijalarini baholashda "kompetentsiya, bag'rikenglik va boshqalar" blokiga o'zgarishi bilan bog'liq jiddiy o'zgarishlar kuzatilmoqda.

Mamlakatimiz ta'limini modernizatsiya qilish dasturini va "ta'lim" milliy loyihasini amalga oshirish oliy ta'lim natijalarini baholashni bilim, ko'nikma va malakalar soniga qarab kelajakdagi mutaxassisning kasbiy kompetentsiyasi darajasini baholashga yo'naltirishga olib keladi.

Mamlakatimiz pedagog olimlari tomonidan oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchi va mutaxassislarni tayyorlash muammolari keng qamrovda o'rganilgan hamda mazkur masalalarning nazariy-metodologik asoslari bir qator ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan. Oliy ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchi va mutaxassis shaxsini shakllantirish, ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, pedagogik faoliyatga tayyorlash masalalari M.A. Abdullajonova, O.A. Abdulina, A.A. Akbarov, X.A. Abduraxmanova, S.V. Safonova, N.A. Muslimov, M.B. Urazova, O. Musurmonova, R.G. Isyanov, Sh.S. Sharipov, A.R. Xodjabayev, D.J. Yuldashevlarning ilmiy izlanishlarida chuqur tahlil qilingan.

¹ A.A. Shayusupova S.R.Kamalova "Malaka va kompetensiyalarni baholash" O.,quv qo.,llanma TOSHKENT-2012

Shuningdek, o'qituvchining kasbiy mahorati, pedagogik kompetentligi, innovatsion faoliyati hamda pedagogik texnologiyalarni qo'llash masalalari H. Abdukarimov, N. Azizxo'jaeva, A. Aliev, Yu.A. Axrorov, A.A. Verbitskiy, R.H. Jo'raev, B.R. Jo'raeva, J.G'. Yo'ldoshev, S.M. Markova, G.M. Maxmutova, A.A. Hamidov, F.R. Yuzlikaev, Sh.E. Qurbonov, N.B. Komilov, M.R. Qodirova, M.I. Axmedova, Sh. Xamdamova, T.U. Qahhorov kabi olimlarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan.

Kasbiy tayyorgarlikning kompetensiyaviy modeli, o'qituvchining reflektiv faoliyati, pedagogik innovatsiyalarni joriy etish, interfaol metodlardan foydalanish, raqamli ta'lim muhiti sharoitida mutaxassis tayyorlash masalalari N.A. Muslimov, M.B. Urazova, O. Musurmonova, R.X. Jo'raev, Sh.S. Sharipov, A.R. Xodjabayev, D.R. Pulatova, K.D. Riskulova, T.K. Sattorov, D.U. Xoshimova, U.H. Xoshimov, G.K. Obidova, U.U. Jumanazarovlarning ilmiy tadqiqotlarida o'rganilgan.

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida kommunikativ yondashuv, kasbiy yo'naltirilgan ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni qo'llash, o'qituvchining metodik tayyorgarligini takomillashtirish masalalari L.T. Axmedova, J.J. Jalolov, S.Yu. Strelkova, R.P. Milrud, E.V. Nosonovich, N.D. Galskova, N.I. Gez, P.V. Sysoev, I.I. Xaleeva kabi mahalliy va xorijiy olimlarning ishlarida keng yoritilgan.

Mazkur tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayoni ko'p qirrali bo'lib, u kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar bilan bir qatorda pedagogik tafakkur, innovatsion yondashuv, kommunikativ kompetensiya hamda reflektiv qobiliyatlarni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Shu bois, zamonaviy oliy ta'limda mutaxassis tayyorlash masalasi integrativ va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilishi zarur.

G. V. Gorlanov, A. V. Xutorskiy va boshqalarning tadqiqotlariga ko'ra, mutaxassislarni kasbiy tayyorlash doirasida "kasbiy kompetentsiya" tushunchasi ma'lum bir faoliyat sohasidagi harakatlarni bajarish uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq individual xususiyatlar va shaxsiy fazilatlar (bilim, ko'nikma, faoliyat usullari, qobiliyatlar) to'plami sifatida tushuniladi.

Mamlakatimiz ta'limini modernizatsiya qilish strategiyasi ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish zarurligi haqida gapiradi. Tibbiy ta'lim mutaxassislarni tayyorlashda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv o'qituvchidan talabaga bilim, ko'nikma va malakalarni oddiy tarjima qilishni emas, balki kelajakdagi bitiruvchilarda kasbiy kompetentsiyani shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Jamiyatining hozirgi holati bir qator chuqur o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda, bu sanoat jamiyatidan postindustrial va axborot jamiyatiga dinamik ravishda o'tish bilan bog'liq bo'lib, unda bilimlarni tarqatish va uzatish jarayonlari muhim ahamiyatga ega. Keng ma'noda bilimli odam ishlab chiqarish, fan, texnologiya, madaniyatning barcha sohalarini rivojlantirishda muhim omilga aylanadi. Ta'lim sifatini oshirish nafaqat mamlakatimiz, balki butun dunyo hamjamiyati uchun dolzarb muammolardan biridir [2]. Ushbu muammoning echimi to'g'ridan-to'g'ri ta'lim mazmunini modernizatsiya qilish, o'quv jarayonini tashkil etish usullari va texnologiyalarini optimallashtirish va, albatta, ta'limning maqsadi va natijasini qayta ko'rib chiqish bilan bog'liq. Tashkiliy, boshqaruv, iqtisodiy, huquqiy va boshqa o'zgarishlar faqat ta'limning yangi sifatiga kirish shartlari va mexanizmlari hisoblanadi.

Oliy ta'limning holati, mazmuni va tuzilishi, birinchi navbatda, ushbu sohadagi muayyan o'zgarishlarning ilmiy asoslarini o'z ichiga olgan pedagogika fani va amaliyotining holati bilan belgilanadi. Hozirgi vaqtda mamlakatimiz ta'limida modernizatsiya tadbirlarini asoslaydigan eng mashhur yondashuvlardan biri bu

² Leonova, O. A. Oliy ta'lim tizimida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: amalga oshirish muammolari / O. A. Leonova, I. G. Nogovitsina, O. S. Efimchuk, O. N. Kudina, A. V. Mixaleva, L. T. Rudometova, S. A. Yakimchuk, A. V. Ivanov, E. A. Chursina // Shimoliy-Sharqiy davlat universiteti gazetasi. - № 13. Magadan: SVGU nashriyoti, 2010. 92-b.

kompetentsiyaga asoslangan yondashuvdir. Ushbu bosqichda kompetentsiyaga asoslangan yondashuvga asoslangan ta'limning yangi paradigmasi shakllanmoqda, uning asosini "kompetentsiya" va "kompetentlik" tushunchalari, shuningdek ularning bir-biri bilan o'zaro bog'liqligi tashkil etadi.

I.A.Zimnyaya ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni shakllantirishning uch bosqichini aniqlaydi [³]. Bunday bo'linish V. I. Baydenko, A. K. Markova, D. Raven, N. Xomskiy, A. V. Xutorskiy va boshqalarning ishlarini tahlil qilishga asoslangan. Birinchi bosqich (1960-1970) ilmiy apparatga "kompetentsiya" toifasini kiritish va kompetentsiya/kompetentlik tushunchalarini farqlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bilan tavsiflanadi. Shu vaqtdan boshlab transformatsion grammatika va tillarni o'qitish nazariyasi doirasida til kompetentsiyasining har xil turlarini o'rganish, "kommunikativ kompetentsiya" (D. Xims) va "til kompetentsiyasi" (N. Xomskiy) tushunchalarini kiritish boshlanadi.

Ikkinchi bosqich (1970-1990) kompetentsiya/kompetentlik toifasidan nafaqat tilni o'qitish nazariyasi va amaliyotida (ayniqsa mahalliy bo'lmagan), balki menejment, muloqotni o'qitish va boshqalar sohasida foydalanish bilan tavsiflanadi, "ijtimoiy kompetentsiyalar / kompetentliklar" tushunchasining mazmuni ishlab chiqilmoqda. Shunday qilib, D. Ravenning "zamonaviy jamiyatdagi kompetentsiya" (1984) asarida kompetentsiyani hodisa sifatida batafsil talqin qilish berilgan bo'lib, u "ko'p sonli tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ularning aksariyati bir-biridan nisbatan mustaqildir.... ba'zi tarkibiy qismlar ko'proq kognitiv sohaga, boshqalari esa hissiy sohaga tegishli ... ushbu komponentlar samarali xatti-harakatlarning tarkibiy qismlari sifatida bir-birini almashtirishi mumkin" [⁴].

Bu vaqtda rus mualliflarining asarlari ham paydo bo'la boshladi (N. V. Kuzmina, A. K. Markov va boshqalar). Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni shakllantirishning uchinchi bosqichi (1990-yillardan hozirgi kungacha) nafaqat uning jahon va Evropa ta'lim nazariyasi va amaliyoti doirasida keng

³ Zimnyaya, I. A. Insonning umumiy madaniyati va ijtimoiy-kasbiy kompetentsiyasi / I. A. Zimnyaya // bugungi kunda Oliy ma'lumot. - 2005. - № 11. 14-15 b.

⁴ Raven, D. zamonaviy jamiyatdagi kompetentlik: aniqlash, rivojlantirish va amalga oshirish. / D. Raven; ingliz tilidan tarjima qilingan. M., Kogito-Markaz, 2002. 253 b.

qo'llanilishi, balki rus psixologiyasi va pedagogikasida tegishli tadqiqotlarning paydo bo'lishi, xususan A. K. Markova (1993, 1996), bu yerda umumiy kontekstda mehnat psixologiyasi kasbiy kompetentsiya har tomonlama ko'rib chiqish mavzusiga aylanadi.

Ushbu davrda A. K. Petrovskaya, L. M. Mitina va boshqalar kompetentsiyaga bag'ishlangan tadqiqotlarni boshladilar. Ushbu kontseptsianing talqini boshqacha berilgan: 1) "professionallik" so'zining sinonimi; 2) professionallikning tarkibiy qismlaridan biri [5].

Shuningdek, ushbu davrda YUNESKO hujjatlarida ta'limning istalgan natijasi nuqtai nazaridan ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan vakolatlar doirasi ko'rsatilgan [6].

Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv dolzarb bo'lib, ta'limdagi zamonaviy hodisalarni asoslashda o'z imkoniyatlarini to'liq ochib bermagan, shuning uchun ushbu imkoniyatlarni o'rganish pedagogika fanining dolzarb vazifasi bo'lib tuyuladi.

Psixologik va pedagogik tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aniq kompetentsiyaga asoslangan yondashuv doirasidagi kontseptual apparat hali to'liq shakllanmagan va shuning uchun uning ba'zi muhim qoidalarini ajratib ko'rsatish mumkin. Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv paydo bo'lishi bilan pedagogikada quyidagi pedagogik tushunchalar joriy etildi: kompetentsiyaga asoslangan yondashuv, kompetentsiya, kompetentlik. Manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, har bir muallif "kompetentsiyaga asoslangan yondashuv" tushunchasiga o'z talqinini beradi. Ulardan ba'zilarini ko'rib chiqamiz (1-jadval).

1-jadval

Turli mualliflarning tadqiqotlarida "kompetentsiyaga asoslangan yondashuv" tushunchasining ta'rifini qiyosiy tahlil qilish.

Muallif	"Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv" tushunchasini talqin qilish
---------	--

⁵ Selevko, G. kompetentsiyalar va ularning tasnifi / G. Selevko // Xalq ta'limi. - 2004. - № 4. 139 b.

⁶ Selevko, G. Pedagogik kompetentliklar va kompetentsiyalar: Ularning tasniflashi / Selevko G // Qishloq maktabi. - 2004. - № 3. 30 b.

Baydenko V.I Markova A. K.	Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv "ta'lim maqsadlarini aniqlash, uning mazmunini tanlash, o'quv jarayonini tashkil etish va ta'lim natijalarini baholashda umumiy tamoyillar to'plamini" o'z ichiga oladi deb hisoblanadi [⁷]. Tamoyillar orasida mualliflar quyidagilarni o'z ichiga oladi: 1) ta'limning ma'nosi; 2) ta'limning mazmuni; 3) o'quv jarayonini tashkil etishning ma'nosi; 4) ta'lim natijalarini baholash. Birinchi tamoyil "talabalarning ijtimoiy tajribadan foydalanish asosida turli sohalar va faoliyatdagi muammolarni mustaqil ravishda hal qilish qobiliyatini rivojlantirish, uning elementi talabaning o'z tajribasi"dir. Ikkinchi tamoyil "kognitiv, dunyoqarash, axloqiy, siyosiy va boshqa muammolarni hal qilishda didaktik jihatdan moslashtirilgan ijtimoiy tajriba"dir. Uchinchi tamoyil - "ta'lim mazmunini tashkil etuvchi kognitiv, kommunikativ, tashkiliy, axloqiy va boshqa muammolarni mustaqil hal qilish tajribasini shakllantirish uchun sharoit yaratish". To'rtinchi tamoyil "o'quvchilarning ma'lum bir ta'lim bosqichida erishgan ta'lim darajasini tahlil qilishga" asoslangan [⁸]. o'quv jarayonini tashkil etish;
Lebedev O. Y	Muallifning fikriga ko'ra, kompetentsiyaga yondashuv "olingan bilimlardan foydalanish qobiliyatiga e'tibor qaratadi". Ushbu yondashuv bilan ta'lim darajasi " mavjud bilimlar asosida yuzaga kelgan muammolarni aniq hal qilish uchun to'g'ridan-to'g'ri to'plam bilan belgilanadi "[⁹].
Kovalyova T.I	Muallifni talqin qilishida kompetentlikga asoslangan yondashuv ishlab chiqarish sohasi talablariga javob beradi
Frumin I. D	Kompetentlikga asoslangan yondashuv, uni tushunishda, o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy voqelikka javoban ta'lim mazmunini yangilash sifatida namoyon bo'ladi.

Kompetentlikga asoslangan yondashuv muammosiga bag'ishlangan psixologik va pedagogik tadqiqotlarni tahlil qilib, kompetentlikga asoslangan yondashuv gumanitar degan xulosaga kelishimizga imkon beradi. Yondashuvning insonparvarligi insonga, uning huquqlari va manfaatlariga murojaat qilishda namoyon bo'ladi. Ushbu yondashuv shaxsni nafaqat mutaxassis, o'z sohasining

⁷ Lebedev, O. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / O. A. Lebedev. // Maktab texnologiyasi. - 2004. - № 5. - 3 b.

⁸ Lebedev, O. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / O. A. Lebedev. // Maktab texnologiyasi. - 2004. - № 5. - 4 b.

⁹ Lebedev, O. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / O. A. Lebedev. // Maktab texnologiyasi. - 2004. - № 5. - 5 b.

mutaxassisi sifatida, balki shaxs va jamoa va jamiyat a'zosi sifatida har tomonlama tayyorlash va tarbiyalash g'oyasi bilan bevosita bog'liqdir. I. A. Solovsovaning so'zlariga ko'ra, inson muammolariga murojaat qilish va ularni mukammallikka erishish yo'lida yengish uchun izlash pedagogik faoliyatda insonparvarlik degan ma'noni anglatadi. Ma'lumki, gumanitar ta'limning maqsadi nafaqat ma'lum bir sohadagi bilim, ko'nikma va malakalarning umumiylikini etkazish, balki dunyoqarashni, fanlararo qobiliyatni, individual ijodiy echimlar, o'z-o'zini o'rganish va o'z-o'zini tarbiyalash qobiliyatini rivojlantirish, shuningdek gumanistik qadriyatlarni shakllantirishdir [¹⁰].

Shunday qilib, "kompetentlikga asoslangan yondashuv" tushunchasining tahlili shuni ko'rsatadiki, bu ta'lim natijalariga va insonning turli muammoli vaziyatlarda harakat qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvdir. Aynan shu qobiliyatlarni rivojlantirish turli xil ta'lim muassasalarining vazifasidir. Biz ushbu kontseptsianing bunday talqinini ma'qullaymiz.

E. F. Zeer, V. V. Serikov, I. D. Frumina, M. A. Choshanov, S. E. Shishov va boshqalarning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, kompetentsiyaga asoslangan yondashuv nazariyasida ikkita asosiy tushuncha ajralib turadi: kompetentlik va kompetentsiya, ulardan birinchisi "ob'ektlar va jarayonlarning ma'lum bir doirasiga nisbatan o'rnatilgan o'zaro bog'liq shaxsiy xususiyatlar to'plamini o'z ichiga oladi". [¹¹], ikkinchisi esa "shaxsning unga va faoliyat mavzusiga shaxsiy munosabatini o'z ichiga olgan tegishli vakolatlarga ega bo'lishi, egalik qilishi" bilan bog'liq [¹¹].

"Kompetensiya" tushunchasi lotincha compete (mos kelmoq) so'zidan kelib chiqqan. "Kompetensiya" tushunchasi (lat. competentis) tegishli, qobiliyatli va ikkita talqinga ega degan ma'noni anglatadi: 1) vakolatga ega, vakolatli; 2) ma'lum bir sohada bilimdon, yetakchi [¹²].

¹⁰ Leonova, O. A. Oliy ta'lim tizimida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: amalga oshirish muammolari / O. A. Leonova, I. G. Nogovitsina, O. S. Efimchuk, O. N. Kudina, A. V. Mixaleva, L. T. Rudometova, S. A. Yakimchuk, A. V. Ivanov, E. A. Chursina // Shimoliy-Sharqiy davlat universiteti gazetasi. - № 13. Magadan: SVGU nashriyoti, 2010. 94 b.

¹¹ Xutorskoy A. V. shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy vakolatlar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 58 b

¹² Xirsh, N. Boloniya jarayoniga boykot: ta'limni himoya qilishdagi tartibsizliklar (O. Y. Glayssner tomonidan tarjima qilingan) / N. Xirsh // Alma Matter ("oliy maktab xabarchisi"). -2009 yil - № 4. 121 b.

"Kompetensiya" atamasi birinchi marta tilshunoslikda paydo bo'lgan va bu tushunchani transformatsion grammatika tili nazariyasiga nisbatan shakllantirgan N. Xomskiyning tadqiqotlari bilan bog'liq. U kompetentsiya (ma'ruzachi-tinglovchi o'z tilini bilishi) va foydalanish (muayyan vaziyatlarda tilning haqiqiy ishlatilishi) o'rtasida tub farqni keltirib chiqardi, bu foydalanish fikrlash, tildan foydalanishga munosabat, ko'nikmalar, shaxsning o'zi tajribasi bilan bog'liqligini ta'kidladi. Biz ishonamizki, ushbu tushunchalarda tilni o'zlashtirish va insonning turli xil muammoli vaziyatlarda harakat qilish qobiliyatini rivojlantirish natijalariga e'tiborni jamlash "kompetentsiya" tushunchasini insonshunoslik bilimlari sohasiga, xususan, pedagogika faniga o'tkazish uchun asos bo'lib xizmat qildi va shuning uchun kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning nazariy qoidalarini ishlab chiqdi.

Keling, olimlar tomonidan "kompetentsiya" tushunchasining ta'riflarini ko'rib chiqamiz (2-jadval).

2-jadval

Turli mualliflarning tadqiqotlarida "kompetentsiya" tushunchasi ta'rifining qiyosiy tahlili.

Muallif	"Kompetentsiya" tushunchasini talqin qilish
N.A. Muslimov	Kompetensiyaning shaxsning kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirishiga xizmat qiluvchi bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy sifatlar integratsiyasi sifatida izohlaydi. Uning ta'kidlashicha, kompetensiya faqat nazariy bilim emas, balki real faoliyatda namoyon bo'ladigan qobiliyatdir ^[13] .
M.B. Urazova	Kompetensiyaviy yondashuvni zamonaviy ta'limning metodologik asosi sifatida ko'rib, kompetensiyaning shaxsning mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish va innovatsion faoliyat yuritish qobiliyati bilan bog'laydi ^[14] .
O. Musurmonova	Kompetensiyaning pedagog shaxsining kasbiy madaniyati va refleksiv faoliyati bilan uzviy bog'laydi

¹³ Muslimov N.A. *Kasbiy shakllanish nazariyasi va metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2017.

¹⁴ Urazova M.B. *Kompetensiyaviy yondashuv asosida mutaxassis tayyorlash muammolari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.

	hamda uni o'z-o'zini rivojlantirish mexanizmi sifatida talqin qiladi ^[15] .
R.X. Jo'raev	Kompetensiyani pedagogik faoliyat samaradorligini ta'minlovchi kasbiy tayyorgarlik mezoni sifatida baholaydi ^[16] .
M.I. Axmedova va M.R. Qodirova	Kasbiy yo'naltirilgan ta'lim doirasida kompetensiyani kommunikativ, lingvistik va ijtimoiy-madaniy omillarning integratsiyasidir ^[17, 18] .
Ozhegov S. I. "Rus tilining izohli lug'ati"	Kompetentsiya deganda "kimdir yaxshi biladigan masalalar doirasi" va "birovning vakolatlari, huquqlari doirasi" tushuniladi ^[19] .
Rossiya pedagogika entsiklopediyasi	Ushbu kontseptsiyaga ikkita talqin berilgan: 1)" tegishli masalalarni hal qilishda ma'lum bir shaxsga yoki tashkilotga qonun, Nizom yoki shartnoma bilan berilgan vakolatlar va huquqlar doirasi " ^[20] ; 2)" shaxs xabardor bo'lishi va amaliy ish tajribasiga ega bo'lishi kerak bo'lgan ma'lum bilim, ko'nikma va ko'nikmalar to'plami " ^[14] .
Kojaspirova G. M., Kojaspirov A. Yu. (pedagogika lug'ati)	Shuningdek, ular ushbu kontseptsiyaga ikkita talqin qilishadi. Birinchi talqinda bu tushuncha ular tomonidan "o'z vazifalarini amalga oshirish jarayonida vakolat chegaralarini belgilaydigan davlat organlari yoki mansabdor shaxslarning vakolatlari (huquqlari va majburiyatlari) to'plami" deb ta'riflanadi ^[21] .
Kasprjak A.G., Mitrofanova K.G.	Kompetentsiyalarni "asosan shaxsning o'zi tomonidan samarali bo'lish xususiyatiga qarab olinadigan asosiy qobiliyatlarni rivojlantirish natijasi"deb tushunish. Aynan ular "odamlarga o'zlari uchun shaxsan muhim bo'lgan maqsadlarga erishishga imkon beradi-bu maqsadlarning

¹⁵ Musurmonova O. *Pedagogik kompetentlik va innovatsion faoliyat*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

¹⁶ Jo'raev R.X. *Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya*. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.

¹⁷ Axmedova M.I. *Kasbiy yo'naltirilgan chet til ta'limi nazariyasi*. – Toshkent: Fan, 2019.

¹⁸ Qodirova M.R. *Tibbiy ta'limda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish*. – Toshkent: Tibbiyot, 2021.

¹⁹ Ozhegov, S. I. *Rus tilining izohli lug'ati* / si. Ozhegov; tahririda professor L. I. Skvortsov. 27-nashr., ISPR. M.: "Oniks nashriyoti" mas'uliyati cheklangan jamiyati: "Mir va ta'lim nashriyoti" mas'uliyati cheklangan jamiyati, 2010. 439 b.

²⁰ Rossiya pedagogika entsiklopediyasi: 2 jildda. - 1-jild (A-M) / asosiy. muharrir V. V. Davidov. Moskva. "Katta rus entsiklopediyasi" ilmiy nashri 1993 yil. 67 b.

²¹ Kojaspirova, G. M. *Pedagogik lug'at: yuqori va o'rta ped. muas.uchun* / G. M. Kojaspirova, A. Y. Kojaspirov. M.: Academia, 2001 yil 133 b.

	tabiati va bu odamlar yashaydigan va ishlaydigan ijtimoiy tuzilishidan qat'i nazar" [²²].
Radionova N. F., Tryapitsina A. P.	Ular kompetentsiyani ma'lum bir bitiruvchining munosib muvaffaqiyatini, uning qobiliyatini, kasbiy, madaniy, ijtimoiy, iqtisodiy munosabatlarning keng kontekstida faoliyatga yaroqliligini aks ettiruvchi keng ko'rib chiqilgan jihatlarida faoliyat imkoniyatlariga mos keladigan potentsial sifatida izohlaydilar [²³].
Shishov S.Y	Kompetentsiyani "mutaxassisning kasbiy faoliyatda o'z bilimlari, ko'nikmalari, shuningdek harakatlarni amalga oshirishning umumlashtirilgan usullarini safarbar qilishning umumiy qobiliyati sifatida" belgilaydi [²⁴].
Hasan B. I	Kompetentsiyalarni maqsad sifatida tushunadi.
Zimnyaya I.A.	Kompetentsiyalarni "ba'zi ichki potentsial, yashirin psixologik neoplazmalar (bilimlar, g'oyalar, harakatlar dasturlari, qadriyatlar va munosabatlar tizimlari) deb talqin qiladi, keyinchalik ular insonning kompetentsiyalarida dolzarb, faoliyat namoyishlari sifatida namoyon bo'ladi" [²⁵].
Xutorskoy A.V.	"Kompetentsiya" ni "kasbiy faoliyatni ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarning integral yaxlitligi, bu insonning o'z kompetentsiyalarini amalda qo'llash qobiliyatidir" deb tushunadi. [²⁶].
Bojovich Y.D.	Muallif nuqtai nazaridan, kompetentsiya "shaxs professional yoki havaskor sifatida xabardor bo'lishi mumkin bo'lgan bilim sohasi"dir [²⁷].
Bondarevskaya Y.V.	U asosiy vakolatlar haqida gapiradi va ularni "talabaning (o'qituvchining) shaxsiy maqsadlari, uning ta'limining (kasbiy faoliyatining) shaxsiy ma'nolari"deb ta'riflaydi. [²⁸].

²² Zamonaviy o'qituvchining kompetentsion modeli: o'quv qo'llanma / O. V. Akulova, E. S. Zair-Bek, S. A. Pisareva, E. V. Piskunova, N. F. Rodionova, A. P. Tryapitsina. O'sdi. davlat ped. un-t nomi bilan A. I. Gertsen Tomonidan. SPb.: Rgpu nashriyoti. A. I. Gertsen, 2007 Yil. - 4 b.

²³ Pedagogik ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: jamoaviy monografiya / Ed. professor V. A. Kozyreva va professor N. F. Radionova, A. P. Tryapitsina. SPb.: RDPU nashriyoti. A. I. Gertsen, 2004 .

²⁴ Shishov, S. E. Ta'limga zarurat sifatida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / S. E. Shishov, I. I. Agapov // ta'lim dunyosi - dunyodagi ta'lim. - 2005. - № 4. 42 b.

²⁵ Zimnyaya, I. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning samarali-maqsadli asosi sifatida asosiy vakolatlar / I. A. Zimnyaya // universitet rektori. - 2005. -№6. 22 b.

²⁶ Zeer, E. Kasbiy ta'limni modernizatsiya qilishga vakolatli yondashuv / E. Zeer, E. Simanyuk // Rossiyada Oliy ma'lumot. - 2005. -№4. 26 b.

²⁷ Bojovich, E. D. Maktab o'quvchilarining til kompetentsiyasi haqida. Til ta'limining psixologik va pedagogik jihatlar / E. D. Bojovich / -M. mpsi nashriyoti.-2002. 31 b.

²⁸ Bondarevskaya, E. V. Asosiy pedagogik kompetentsiyalarni rivojlantirishga paradigmatic yondashuv / E. V. Bondarevskaya, S. V. Kulnevich // Pedagogika. -2004.- №Yu. - 30 b.

"Kompetentsiya" tushunchasining ta'rifi tahlili shuni ko'rsatdiki, kompetentsiyaga asoslangan yondashuv muammolari bilan shug'ullanadigan mualliflarning aksariyati "kompetentsiya" tushunchasini bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni hayotdagi ahamiyati nuqtai nazaridan mazmunli printsipga ko'ra tasniflashga urinish sifatida kiritish mohiyati haqida gapirishadi (V. A. Bolotov, A. N. Daxin, A. V. Xutorskaya).

Yevropa manbalarida kompetensiya atamasi ko'pincha kvalifikatsiyaning sinonimidir. Kasbiy malaka ham ajralib turadi, uning ma'nosi uning mavzusini bilish va ushbu bilimlarni ishda qo'llash qobiliyatidir. Bu, o'z navbatida, kasbiy vakolatdir [²⁹].

I. G. Nogovitsina [²³] olim A. N. Dahin ta'lim mazmunini modernizatsiya qilish zarurligini va me'yoriy hujjatlarni tayanib, ta'kidlangan tushunchalarni pedagogik kontekstda o'zgartirish va, masalan, "ta'lim kompetentsiyasi" maxsus terminologik tuzilishini qurish zarurligini ta'kidlaydi.

Turli mualliflar tomonidan ushbu kontseptsianing bir nechta ta'riflarini ko'rib chiqamiz (3-jadval).

3-jadval

Turli mualliflarning tadqiqotlarida "ta'lim kompetentsiyasi" tushunchasining ta'rifini qiyosiy tahlili.

Muallif	"Ta'lim kompetentsiyasi" tushunchasining talqini
Daxin A.N.	Ta'lim kompetentsiyasini "ta'lim mazmunini sifatli o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lgan talaba (talaba) shaxsining rivojlanish darajasi" deb tushunadi. Bu nimani anglatadi, sifatli rivojlanish bitiruvchini tayyorlash uchun talablar va standartlar bilan belgilanadi. Ta'lim kompetentsiyasining asosiy qismi barcha ta'lim sohalaridan o'tadi va ularni

²⁹ Leonova, O. A. Oliy ta'lim tizimida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: amalga oshirish muammolari / O. A. Leonova, I. G. Nogovitsina, O. S. Efimchuk, O. N. Kudina, A. V. Mixaleva, L. T. Rudometova, S. A. Yakimchuk, A. V. Ivanov, E. A. Chursina // Shimoliy-Sharqiy davlat universiteti gazetasi. - № 13. Magadan: SVGU nashriyoti, 2010. 92 b.

	yagona, yaxlit tarkibga birlashtirish uchun mo'ljallangan. Shuningdek, u ta'limning umume'tirof etilgan mazmunining barcha tarkibiy qismlarini o'z ichiga oladi: o'rganilayotgan ko'nikmalarning haqiqiy ob'ektlari, ko'nikmalar, faoliyatning umumlashtirilgan usullari va boshqalar. [³⁰].
Krayevskiy V.V.	U ta'lim kompetentsiyalari haqida "ta'limga shaxs-faoliyat yondashuvining oqibatlarini, chunki ular talabaning shaxsiga tegishli bo'lib, shakllantiriladi, shuningdek faqat u tomonidan muayyan tarzda tuzilgan harakatlar to'plamini bajarish jarayonida tekshiriladi" deb aytadi. [³¹].
Xutorskoy A.V.	U "o'quvchining ta'lim faoliyati elementlari majmuini amalga oshirish jarayonida rivojlanadigan fazilatlarini" deb ta'riflaydigan asosiy ta'lim kompetentsiyalari haqida gapiradi. Kompetentsiyalar ta'limning shaxsiy va ijtimoiy ma'nosini birlashtiradi " [³²]. Talaba uchun kompetentsiyalar-bu uning kelajagi tasviri, rivojlanish uchun qo'llanma. Shuningdek, u ta'lim kompetentsiyalari inson ishtirok etadigan barcha faoliyat turlariga, masalan, kattalar mutaxassisiga emas, balki faqat umumiy ta'lim sohalari va o'quv fanlari tarkibiga kiritilganlarga tegishli ekanligini ta'kidlaydi [²⁶].
Kalney V.A.	"Kompetensiya" tushunchasini "mahorat" atamasi orqali "muayyan vaziyatdagi harakat" deb belgilaydi. Ko'nikmalar amalda kompetensiya sifatida taqdim etiladi. Kompetensiya-bu mahoratni keltirib chiqaradigan narsa" [³³].

³⁰ Daxin, A. N. Kompetensiya va kompetentsiya: rus talabasida ularning qanchasi bor? / A. N. Daxin // Xalq ta'limi. -2004. -№4. 136 b.

³¹ Kraevskiy, V. V. Ta'limda fan va umumiy fan standartlar / V. V. Kraevskiy, A. V. Xutorskaya // Pedagogika. - 2003. - №2. 9 b.

³² Xutorskoy A. V. shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy vakolatlar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 60-65 b.

³³ Shishov, S. E. Maktab: ta'lim sifatini monitoring qilish / S. E. Shishov, V. A. Kalney. - M.: Rossiya Pedagogika jamiyati, 2000. - 85 b.

Endi bo'lsa, kompetentsiyaga asoslangan yondashuv, "kompetentsiya" tushunchasi paydo bo'lishi bilan kiritilgan quyidagi tushunchani talqin qilishga o'tamiz. Zamonaviy tadqiqotlar tahlili, shuningdek, ushbu kontseptsyani aniqlashga turli xil yondashuvlarni aniqlashga imkon berdi (4-jadval).

4-jadval

Turli mualliflarning tadqiqotlarida "kompetentsiya" tushunchasi ta'rifining qiyosiy tahlili.

Rossiya pedagogik entsiklopediyasi	Kompetentlik "tegishli bilim, ilmiy va amaliy faoliyat sohasidagi masalalarni professional ravishda yondashish va samarali hal qilishga imkon beradigan zarur bilim va shaxsiy fazilatlar to'plami" deb tushuniladi. [³⁴]
Kodjaspirova G.M. Pedagogik lug'at	Ushbu kontseptsiyaga ikkita talqin beradi: 1) mansabdor shaxsning shaxsiy imkoniyatlari, uning malakasi (bilim va tajriba), u ma'lum bilim va ko'nikmalarga ega bo'lganligi sababli muayyan qarorlar doirasini ishlab chiqishda ishtirok etish yoki muammolarni o'zi hal qilishga imkon beradi; 2) kognitiv va amaliy faoliyatning nazariy vositalarini o'zlashtirish darajasi bilan belgilanadigan shaxsning bilim darajasi [³⁵];
Zimnyaya I.A.	Kompetentsiyani "insonning ijtimoiy-kasbiy xususiyatlari, uning shaxsiy sifati bilan intellektual va shaxsan shartlangan bilimga asoslangan haqiqiy, shakllangan shaxsiy sifat" deb izohlaydi [³⁶]
Kuzmina N.V., Novikov A. M., Slastenin V.A., Chistyakova S.N.	Muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan qobiliyatlar, fazilatlar va shaxsiy xususiyatlar to'plami sifatida vakolat haqida gap boradi.

³⁴ Rossiya pedagogik entsiklopediyasi: 2 jildda. - - 1-jild (A-M) / asosiy. muharrir V. V. Davidov. Moskva. "Katta rus entsiklopediyasi" ilmiy nashri 1993 yil. 67 b.

³⁵ Kodjaspirova, G. M. Pedagogika lug'ati (fanlararo): o'quvchilar, talabalar, aspirantlar, o'qituvchilar va universitet o'qituvchilari uchun / G. M. Kodjaspirova - M.: mart; Rostov n/D., 2005. - 133 b.

³⁶ Zimnyaya, I. A. Insonning umumiy madaniyati va ijtimoiy-kasbiy kompetentsiyasi / I. A. Zimnyaya // bugungi kunda Oliy ma'lumot. - 2005. - № 11. 16 b.

Markova A. K.	Kompetentsiyani insonning ma'lum mehnat funktsiyalarini bajarish qobiliyati va qobiliyatining mavjudligi deb hisoblaydi.
Radionova N.F., Tryapitsina A.P.	"Kompetentlik" ni "o'qituvchining kasbiy kompetentsiyasi" ta'rifi orqali aniqlang va uni "kasbiy va hayotiy tajriba, qadriyatlar va tendentsiyalar haqidagi bilimlardan bevosita foydalangan holda kasbiy faoliyatning real vaziyatlarida yuzaga keladigan kasbiy muammolarni va odatdagi kasbiy muammolarni hal qilish qobiliyatini belgilaydigan mutaxassisning ajralmas xarakteristikasi" deb tushunib oling; " qobiliyat "bu kontekstda mualliflar tomonidan"mahorat" [³⁷].
Savenkov A.I.	Kompetentlikni insonni boshqa odamlar tomonidan idrok etish, ma'lum bir ijtimoiy maqomga ega bo'lish xususiyati sifatida tushunadi.
Selevko G. K.	Uning pozitsiyasidan kompetentlik "o'rganish va ijtimoiylashtirish jarayonida olingan va faoliyatda mustaqil va muvaffaqiyatli ishtirok etishga yo'naltirilgan bilim va tajribaga asoslangan faoliyatga umumiy qobiliyat va tayyorlikda namoyon bo'ladigan shaxsning ajralmas sifati"degan ma'noni anglatadi. [³⁸].
Krayevskiy V.V.	Muayyan sohadagi vakolatlar haqida gapiradi:"ushbu sohani oqilona baholash va unda samarali harakat qilish uchun tegishli bilim va qobiliyatlarga ega bo'lish" [³⁹].
Bulavenko O.A.	Kontseptsiyani minimal, maqbul, maqbul yoki yuqori darajadagi malakaga murojaat qilish uchun qo'llaydi [⁴⁰].
Xutorskiy A.V.	Kompetentlikni "kompetensiya" tushunchasining sinonimi

³⁷ Pedagogik ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: jamoaviy monografiya / Ed. V. A. Kozyreva, N. F. Radionova, A. P. Tryapitsina. SPb., 2005. 8 b.

³⁸ Selevko, G. Kompetentsiyalar va ularning tasnifi / G. Selevko // Xalq ta'limi. - 2004. - № 4. 138 b.

³⁹ Kraevskiy, V. V. ta'lim standartlarida fan va umumiy fan / V. V. Kraevskiy, A. V. Xutorskaya // Pedagogika. - 2003. - №2. 9 b.

⁴⁰ Bulavenko, O. A. Kasbiy kompetentsiyaning muhim xususiyatlari / O. A. Bulavenko. // Maktab texnologiyasi. - 2005. - № 3. 40 b.

	deb hisoblaydi va uni "shaxsning unga va faoliyat predmetiga shaxsiy munosabatini o'z ichiga olgan tegishli kompetensiyaga ega bo'lishi, egalik qilishi"deb talqin qiladi. Uning pozitsiyasidan kompetentsiya talabning ta'lim tayyorgarligiga qo'yiladigan talab, kompetentsiya esa uning shaxsiy sifati (xarakteristikasi) [⁴¹].
Bolotov V. A., Serikov V.V.	Kompetentlik "shaxsiy o'zini o'zi anglashga, o'quvchining dunyoda o'z o'rnini topishiga hissa qo'shadigan bilim, ko'nikma, ta'limning mavjudligi usuli"deb ta'riflanadi, buning natijasida ta'lim yuqori motivatsiyali va haqiqiy ma'noda shaxsga yo'naltirilgan bo'lib, shaxsiy salohiyatga maksimal talabni ta'minlaydi, shaxsni boshqalar tomonidan tan olinishi va o'z ahamiyatini anglashi". Ularning nuqtai nazari bo'yicha kompetentlik kognitiv, predmet-amaliy va shaxsiy tajribaning birligidan iborat [⁴²].
Bojovich Y.D.	Kompetentlikni "ma'lum bir sohaga egalikning yuqori darajasi"deb izohlaydi [⁴³].
Elkonin D.B.	Uning tushunchasida kompetentlik ta'lim shaklini o'zgartirishning radikal vositasidir.
Xasan B.I.	Kompetentlikni natijalar (inson oldiga qo'yilgan maqsadlar yoki chegaralar) sifatida tushunadi va ularga erishish o'lchovi kompetentsiya ko'rsatkichidir.
Veil P.	Kompetentlikni "rejalashtirilgan aniq natijani olish qobiliyati"deb belgilaydi [⁴⁴]. Bunday holda, samaradorlik faoliyatning aniq natijalarida va ularning ehtiyojlariga muvofiq namoyon bo'ladi va natijaga yo'naltirish o'zini o'zi

⁴¹ Xutorskoy A. V. Shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy kompetentsiyalar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 60 b.

⁴² Bolotov, V. A. Kompetentsiya modeli: g'oyadan ta'lim dasturiga / V. A. Bolotov, V. V. Serikov // Pedagogika. - 2003. - № 10. 12-13 b.

⁴³ Bojovich, E. D. Maktab o'quvchilarining til kompetentsiyasi bo'yicha o'qituvchiga. Til ta'limining psixologik va pedagogik jihatlar / E. D. Bojovich / -M. MPSI nashriyoti.-2002. 30 b.

⁴⁴ Boritko, N. M. Kompetentsiya-o'qituvchining perofessional faoliyati tarkibidagi "jonli bilim" / N. M. Boritko // ta'limdagi ziddiyatlar: dizayn tajribasi: sat. ilmiy. tr. / tahririda A. V. Xutorskiy. M.: INEK ilmiy-joriy etish korxonasi, 2007. - 2 b.

	boshqarish uchun asosdir. Muallifning fikriga ko'ra, bilim uning kognitiv tarkibiy qismi sifatida kompetentsiyaning asosidir. Bu kelajakdagi mutaxassisga qabul qilingan kasbiy va ijtimoiy me'yorlar, standartlar, talablarga muvofiq faoliyat natijalariga samarali erishishga yordam beradigan bilimlarni o'zlashtirish.
Aronov A.M.	Uning fikricha, kompetentlik-bu mutaxassisning ma'lum bir faoliyatga qo'shilishga tayyorligi. To'g'ridan-to'g'ri ta'limda kompetentlik ikki faoliyat turi (hozirgi - ta'lim va kelajak-amaliy) o'rtasidagi aniq bog'liqlik vazifasini bajaradi.

Yuqoridagi talqinlarga ko'ra, "kompetentsiya" tushunchasiga ko'ra, mualliflar ushbu kontseptsyani turli nuqtai nazardan ko'rib chiqishlari aniq bo'ladi, ya'ni: shaxsning o'ziga xos xususiyati, ta'lim natijasining o'ziga xos xususiyati va mutaxassisning o'ziga xos xususiyati sifatida.

O'tkazilgan tadqiqotlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogika fanida "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarining o'zaro bog'liqligini tushunishning samaradorligi to'g'risida xulosa chiqarishga imkon berdi. Bunday munosabatlarni ularning ichki bo'ysunishini aniqlash orqali aniqlash mumkin. Kompetentsiya deganda mashg'ulotlar davomida olingan bilimlar, ko'nikmalar, ko'nikmalar majmui tushuniladi, bu ta'limning tarkibiy qismini tashkil etadi. Kompetentlik deganda shaxsning shakllangan kompetentsiya asosida faoliyatni amalga oshirish qobiliyati bilan belgilanadigan xususiyatlari tushuniladi. Bu ma'lum kompetentsialarga ega bo'lish va kompetentlik mavjudligini anglatadi.

Bizning tushunchamizga ko'ra, kompetentlik-bu bilim, o'quv va hayotiy tajribalar, qadriyatlar va tendentsiyalardan foydalangan holda Real hayotiy vaziyatlarda yuzaga keladigan muammolar va odatiy muammolarni hal qilish qobiliyatini tavsiflovchi ajralmas shaxsiyat sifati. Kompetentsiya-bu muayyan

turdagi harakatlarni bajarishda ishlatiladigan bilim, ko'nikmalar. Kompetentsiyalar kompetentlikning asosini tashkil etadi [⁴⁵].

I. G. Nagovitsinaning ta'kidlashicha, bugungi kunda vakolatlarning yagona tasnifi, odamda qancha va qanday kompetentsiyalarni shakllantirish kerakligi to'g'risida yagona nuqtai nazar mavjud emas. Shuningdek, talabalarda kompetentsiyalarni tasniflash uchun asoslarni ajratishda turli xil yondashuvlar mavjud [⁴⁶].

Kompetentsiyalar quyidagilar asosida belgilanadi: umumiy ta'limning asosiy maqsadlari; shaxsning ijtimoiy tajribasi va tajribasining tarkibiy taqdimoti; talabaning ijtimoiy tajribani o'zlashtirishga, zamonaviy jamiyatda hayot va amaliy faoliyat ko'nikmalariga ega bo'lishga imkon beradigan asosiy faoliyati. Uning tasniflarini batafsil ko'rib chiqamiz [⁴⁷]:

1. **Qiymat-semantik kompetentsiyalar.** Bular o'quvchining qadriyat g'oyalari, uning atrofdagi dunyoni ko'rish va tushunish qobiliyati, unda harakat qilish qobiliyati, uning roli va maqsadini anglash, o'z harakatlari va harakatlari uchun maqsadli va semantik munosabatlarni tanlash, qaror qabul qilish qobiliyati bilan bog'liq dunyoqarash sohasidagi kompetentsiyalardir. Ushbu kompetentsiyalar o'quv yoki boshqa faoliyat holatlarida talabaning o'zini o'zi belgilash mexanizmini ta'minlaydi. Talabaning individual ta'lim traektoriyasi va umuman uning hayot dasturi ularga bog'liq.

1. **Umumiy madaniy kompetentsiyalar**-talaba bilimdon bo'lishi, bilim va faoliyat tajribasiga ega bo'lishi kerak bo'lgan masalalar doirasi. Bunga milliy va umuminsoniy madaniyatning xususiyatlari, inson va insoniyat hayotining ma'naviy va axloqiy asoslari, alohida xalqlar, oilaviy, ijtimoiy, ijtimoiy hodisalar va urf-odatlarining madaniy asoslari, fan va dinning inson hayotidagi o'rni va boshqalar

⁴⁵ Rudometova, L. T. Muhandislik-texnik ixtisoslik mutaxassisliklari bo'yicha talabalarni tilni o'qitish modelining nazariy va uslubiy asosi sifatida kompetentsiyaga asoslangan yondashuvdan foydalanishning maqsadga muvofiqligini tahlil qilish / L. T. Rudometova // Chelyabinsk davlat pedagogika universiteti gazetasi. Ilmiy jurnal. - 2009. - № 12. 152 b.

⁴⁶ Pedagogik ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: jamoaviy monografiya / Ed. professor V. A. Kozyreva va professor N. F. Radionova, A. P. Tryapitsina. SPb.: RDPU nashriyoti. A. I. Gertsen, 2004 y.

⁴⁷ Xutorskoy A. V. shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy vakolatlar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 63-64 b.

kiradi.

2. ***O'quv va kognitiv kompetentsiyalar.*** Bu talabaning mustaqil bilim faoliyati sohasidagi kompetentsiyalari to'plami, shu jumladan mantiqiy, uslubiy, umumiy ta'lim faoliyati elementlari, haqiqiy bilim ob'ektlari bilan bog'liq. Bunga maqsadlarni belgilashni tashkil etish, tahlilni rejalashtirish, refleksiya, o'quv va kognitiv faoliyatni o'z-o'zini baholash bo'yicha bilim va ko'nikmalar kiradi.

3. ***Axborot kompetentsiyalari.*** Ushbu kompetentsiyalar o'quv fanlari va ta'lim sohalarida, shuningdek atrofdagi dunyoda mavjud bo'lgan ma'lumotlarga ega bo'lgan talaba faoliyati ko'nikmalarini ta'minlaydi. Turli xil ob'ektlar va texnologiyalar (audio-video, elektron pochta, ommaviy axborot vositalari, Internet, faks, kompyuter, televizor va boshqalar) yordamida talaba kerakli ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlashi, tahlil qilishi va tanlashi, tashkil qilishi, o'zgartirishi, saqlashi va uzatishi kerak.

4. ***Kommunikativ kompetentsiyalar*** kerakli tillarni bilish, atrofdagi va uzoqdagi odamlar va voqealar bilan o'zaro munosabatlar usullari, guruhda ishlash ko'nikmalari, jamoadagi turli xil ijtimoiy rollarni egallash kiradi. Talaba o'zini tanishtirishi, xat yozishi, so'rovnoma, ariza to'ldirishi, savol berishi, munozara olib borishi kerak.

5. ***Ijtimoiy va mehnat kompetentsiyalari*** ular fuqarolik-ijtimoiy faoliyatda (fuqaro, kuzatuvchi, saylovchi, vakil rolini bajarish), ijtimoiy-mehnat sohasida (iste'molchi, xaridor, mijoz, ishlab chiqaruvchining huquqlari), oilaviy munosabatlar va majburiyatlar sohasida, iqtisodiyot va huquq masalalarida bilim va tajribaga ega professional bo'lishini va o'z taqdirini o'zi belgilashini anglatadi. Bunga quyidagilar kiradi: mehnat bozoridagi vaziyatni tahlil qilish, shaxsiy va ijtimoiy manfaatlarga muvofiq harakat qilish, mehnat va fuqarolik munosabatlari axloqiga ega bo'lish qobiliyati.

6. ***O'zini o'zi takomillashtirish kompetentsiyalari*** jismoniy, ma'naviy va intellektual o'zini o'zi rivojlantirish, hissiy o'zini o'zi boshqarish va o'zini o'zi qo'llab-quvvatlash

usullarini o'zlashtirishga qaratilgan. Bu erda haqiqiy ob'ekt talabaning o'zidir. U o'z manfaatlari va imkoniyatlari bo'yicha faoliyat usullarini o'zlashtiradi, bu uning doimiy o'zini o'zi bilishida, zamonaviy odam uchun zarur bo'lgan shaxsiy fazilatlarni rivojlantirishda, psixologik savodxonlikni, fikrlash va xulq-atvor madaniyatini shakllantirishda namoyon bo'ladi. Bunga quyidagilar kiradi: shaxsiy gigiena qoidalari, o'z sog'lig'iga g'amxo'rlik qilish, jinsiy savodxonlik, ichki ekologik madaniyat; shaxsning xavfsiz hayoti asoslari bilan bog'liq fazilatlar majmuasi.

Bular pedagogik fan tomonidan ko'rib chiqiladigan kompetentsiyalarning barcha tasniflaridan uzoqdir. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, ba'zi mualliflar, masalan, A. V. Xutorskaya, V. V. Kraevskiy, E. F. Zeer, I. D. Frumin, bitta narsada birlashtirilgan: kompetentsiya ma'lum vakolatlar to'plamini o'z ichiga oladi, ularning egaligi kompetentsiyaning mavjudligini anglatadi. Biz ularning nuqtai nazariga qo'shilamiz.

Oliy ta'limning bir qator davlat ta'lim standartlarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, ulardagi barcha kompetentsiyalar ikki guruhga bo'linadi: umumiy madaniy kompetentsiyalar va mutaxassisning kasbiy kompetentsiyalari. Shunday qilib, kompetentsiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- kasb, bilim, ko'nikmalarning axloqiy me'yorlarini o'z ichiga olgan mutaxassisning standart kompetentsiyalari;
- professional aloqa, empatiya, kasbiy stressga chidamlilik va resurs salohiyatini o'z ichiga olgan mutaxassisning asosiy kompetentsiyalari;
- innovatsiya, dialogizm va yetakchilik bilan ifodalangan tashkilotning yetakchi kompetentsiyalari;
- ko'rish va muammolarni hal qilish sohasidagi kompetentsiyalar;
- o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorlik sohasidagi kompetentsiyalar;
- ijtimoiy va kommunikativ kompetentsiyalar.

Binobarin, asosiy kompetentsiyalar kelajakdagi kasbiy faoliyatning mazmuni, xususiyatlari va yo'nalishlarini aks ettiradi.

Yuqoridagilardan xulosa qilar ekanmiz, shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi vaqtda zamonaviy jamiyat turli xil, dinamik o'zgaruvchan sharoitlarda belgilangan kasbiy maqsadlarga tez va samarali erisha oladigan va katta toifadagi kasbiy muammolarni hal qilish usullarini biladigan malakali mutaxassislarni talab qiladi, shuning uchun raqobatbardosh mutaxassisni tavsiflashda uning kasbiy va shaxsiy vakolatlari alohida ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, aynan kompetentsiyaga asoslangan yondashuv ta'lim mazmunining ushbu turini ko'rib chiqishga imkon beradi, bu bilimga yo'naltirilgan tarkibiy qismga qisqartirilmaydi, balki hayotiy muammolarni hal qilish, asosiy (ko'plab maxsus sohalarga tegishli) funktsiyalarni, ijtimoiy rollarni, kompetentsiyalarni bajarish bo'yicha yaxlit tajribani o'z ichiga oladi. Bilim, shu bilan birga, ta'lim tuzilishidan yo'qolmaydi, balki unda bo'ysunuvchi, yo'naltiruvchi rolni bajaradi.

Shunday qilib, kompetentsiyaga asoslangan ta'lim yondashuvi ta'lim tizimidan tashqarida ham mazmunli deb tan olingan ta'lim natijalariga qaratilgan yondashuvdir. Va uning eng muhim maqsadi-bu odamning qobiliyatini shakllantirish, uning turli xil hayotiy muammoli vaziyatlarda harakat qilishga tayyorligi va ba'zi ma'lumotlarni oddiy assimilyatsiya qilish emas.

§ 1.2. Bo'lajak tibbiyot mutaxassislari kompetentsiyaviy yondashuvining faoliyat va kommunikativ jihatlarini chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirish uchun asos sifatida.

Shubhasiz, tibbiy ta'limning asosiy maqsadi mehnat bozorida raqobatbardosh, malakali, o'z kasbini yaxshi biladigan va tegishli faoliyat sohalariga yo'naltirilgan, doimiy kasbiy o'sishga, ijtimoiy va kasbiy harakatchanlikka tayyor bo'lgan tegishli darajadagi va profildagi malakali tibbiyot xodimini tayyorlashdir.

Tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy malakasini rivojlantirish muammosi mehnat bozori va xalqaro aloqalarni rivojlantirishni hisobga olgan holda yangi, o'zgargan iqtisodiy sharoitlarda ishlashga qodir yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashning ob'ektiv zarurati bilan bog'liq.

G. V. Gorlanov, A. K. Markova, A. V. Xutorskiy va boshqalarning tadqiqotlariga ko'ra, mutaxassislarni kasbiy tayyorlash doirasida "kasbiy kompetentsiya" tushunchasini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir. Turli mualliflar tomonidan qanday tushunilganligini ko'rib chiqamiz (5-jadval).

5-jadval

Turli mualliflarning tadqiqotlarida "Kasbiy kompetentsiya" tushunchasi ta'rifining qiyosiy tahlili.

Muallif	"Kasbiy kompetentsiya" tushunchasini talqin qilish
Gorlanov G.V., Markova A. K., Xutorskoy A.V.	Ushbu mualliflar buni ma'lum bir faoliyat doirasidagi jarayonlarni bajarish uchun muhim bo'lgan o'zaro bog'liq shaxsiy xususiyatlar va shaxsiy fazilatlar (bilim, ko'nikma, faoliyat usullari, qobiliyatlar) majmuasi deb hisoblaydilar. Mualliflar asosiy kasbiy kompetentsiyalar tarkibini ba'zi ichki, potentsial, yashirin hosilalar (bilim, ya'ni, kasbiy, g'oyalar, harakatlar dasturlari, qadriyatlar va munosabatlar tizimlari) sifatida belgilaydilar, va keyinchalik ular inson kompetentsiyalarida dolzarb, faoliyat namoyishlari sifatida aniqlanadi. Ular insonning kasbiy faoliyati davomida kelib chiqadigan vaziyatlar va muammolarni hal qilish uchun ichki va tashqi resurslarni samarali yo'naltirishga shaxsiy tayyorligini ta'minlaydi.
Kozirev V.A., Radionova N. F., Tryapitsina A. P.	Kasbiy kompetentsiya deganda asosiy, biror bir ma'lum sohaga taalluqli kompetentsiyalar majmui tushuniladi. Ushbu mualliflarning fikrlariga ko'ra, asosiy kompetentsiyalar har qanday kasbiy faoliyat uchun majburiy hisoblanib, tez o'zgaruvchan dunyoning muvaffaqiyati bilan bog'liq; asosiy kompetentsiyalar ma'lum bir kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi; maxsus kompetentsiyalar kasbiy faoliyatning o'ziga xos ob'ektiv va ob'ektiv bo'lmagan sohaning

	o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi.
Znikina L.S.	Muallif kasbiy va kommunikativ kompetentsiyalarni o'rganish bilan bog'liq tadqiqotlarida u kasbiy kompetentsiya haqida gapiradi, uni kasbiy faoliyatni amalga oshirish usullarini belgilaydigan bilim, ko'nikma, malaka, kasbiy faoliyatni amalga oshirish tajribasidan iborat tizim sifatida belgilaydi.
Tarxanova Y. A.	Kasbiy kompetentsiyani bilim, kasbiy va hayotiy tajriba, qadriyatlardan foydalangan holda kasbiy faoliyatning aniq vaziyatlarida yuzaga keladigan kasbiy vaziyatlar va muammolarni hal qilish qobiliyatini belgilaydigan jamlovchi xususiyat sifatida ko'rib chiqadi.
Nelyubov S. A.	Kasbiy kompetentsiya u tomonidan ma'lum bir mutaxassisni o'qitish va tayyorlash bilan tushuniladi, ular kasbga yaxlit kontseptual yondashuvni, mehnat qiymatini tan olishni, vazifalarni bajarishda maqbul ishlab chiqarishni, rasmiy axloqni, o'zini o'zi tashkil etish va o'zini rivojlantirish usullarini o'z ichiga oladi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, "kasbiy kompetentsiya" tushunchasi juda ko'p kompetentsiyalardan tashkil topgan murakkab tushunchadir va ularning har biri ko'plab kompetentsiyalarni o'z ichiga oladi. Fikrlari keltirilgan mualliflar kasbiy kompetentsiyani shakllantirish ta'limning bevosita mazmuni va ma'lum bir kasbni o'zlashtirish jarayonida shakllanadigan kasbiy ko'nikmalar, bilimlar orqali amalga oshiriladi.

Mutaxassisning " kasbiy kompetentsiyasi " shifokorning kasbiy faoliyatini amalga oshirish uchun majburiy bo'lgan asosiy va maxsus kompetentsiyalar to'plami sifatida aniqlanishi mumkin.

Kompetentsiya yondashuvi doirasida ishlab chiqilgan bir qator qoidalarining tahlili, bir qator asosiy tushunchalarning mazmuni bo'yicha davom etayotgan munozaralarga qaramay, mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi bilan bog'liq

tadqiqotlar uchun nazariy va uslubiy asos sifatida kompetentsiya yondashuvining faoliyat tomonini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Hozirgi vaqtda iqtisodiy va siyosiy globallashtirish doirasida xalqaro hamkorlikning kengayishi munosabati bilan ish beruvchilar tomonidan mamlakatimiz oliy ta'lim bitiruvchilariga, shu jumladan tibbiy ta'lim bitiruvchilariga qo'yiladigan talablar o'zgardi. O'z kasbining mohiri bo'lishi bilan birga oliy ma'lumotli zamonaviy mutaxassis keyingi kasbiy faoliyat uchun yetarlicha yuqori darajadagi chet tillari kompetentsiyalariga ega bo'lishi kerakdir.

Boshqa davrlar bilan sohalarida xalqaro aloqalarning yo'lga qo'yilishi, rivojlanishi, ijtimoiy hayotning barcha sohalarini xalqarolashtirish xorijiy tillarni insonning amaliy va intellektual faoliyatida haqiqatan ham talabga aylantiradi. Ushbu hayotimizda ro'y berayotgan hodisalarning barchasi "chet tili" fanining tibbiy ta'lim tizimidagi o'rnini ta'kidlaydi. Chet tilini bilish bozor iqtisodiyoti va jahon globallashtirish sharoitida mutaxassislarga qo'yiladigan eng muhim talabga aylanadi.

Mamlakatimizda oliy ta'limni modernizatsiya qilish to'g'risidagi qator qabul qilingan hujjatlarga muvofiq, amaliy natijaga erishishga qaratilgan chet tilini kommunikativ o'qitish masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. "Tibbiyotda xorijiy til" fani majburiy fan doirasida tibbiyot oliy ta'limi tizimining davlat ta'lim standartlariga kiritilgan. Uning asosiy maqsadi tibbiy ta'lim sohasi bitiruvchilarida chet tilidagi kasbiy munisabat ishtirokchisi bo'lgan bo'lajak shifokorning chet tilidagi kompetentsiyalarini shakllantirish va rivojlantirishdir. Tibbiy ta'lim talabalarining chet tilidagi kompetentsiyalarni o'zlashtirishi chet tilidagi muloqotni o'zlashtirishdan iborat bo'lib, undan kasbiy ehtiyojlarni qondirish, shaxsiy biznes aloqalarini amalga oshirish, shuningdek, o'z-o'zini o'qitish va o'zini takomillashtirishni davom ettirish uchun foydalanish imkonini beradi.

Bu esa chet tilidagi kompetentsiya kasbiy kompetentsiyaning asosiy kompetentsiyalarining bir qismi bo'lib, kelajakdagi tibbiy ta'lim mutaxassisining

kasbiy tayyorgarligining nisbatan mustaqil natijasi sifatida ko'rib chiqamiz va bu esa bitiruvchining vazifalari darajada chet tilini bilishni anglatadi. Talabalarning chet tilidagi kompetentsiyani rivojlantirish bo'lajak shifokorning quyidagi kasbiy muammolarini hal qilishga yordam beradi: o'z fikrini chet tilida yozma ravishda to'g'ri va asosli ravishda shakllantirish qobiliyati; chet tilida suhbat o'tkazish qobiliyati-umumiy va kasbiy xarakterdagi dialog; chet el manbalaridan ma'lumot olish imkoniyati uchun chet tilini bilish; o'z-o'zini rivojlantirish, o'z malakasi va mahoratini oshirish istagi.

Tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan yangi talablarga muvofiq, biz chet tilidagi kompetentsiya nafaqat aloqa (kommunikativ kompetentsiya), balki kasbiy faoliyatni amalga oshirish vositasi sifatida ham ishlashini aniq ayta olamiz.

Bu boradagi tadqiqotlar tahlilari shuni ko'rsatdiki, tilni o'qitish jarayonida nutq kompetentsiyani shakllantirish va rivojlantirish muammolari ko'plab mahalliy va xorijiy olimlarning ishlariga bag'ishlangan (I. L. Bim, M. N. Vyatyutnev, N. I. Gez, P. Duaye, I. A. Zimnyaya, M. Kenal, E. I. Passov, D. Raven, S. Savinon, V. V. Safonova, Sveyn, D. Xaims va boshqalar). Ammo, ko'plab nashrlarga qaramay, ushbu muammoning ko'p jihatlari to'g'ri ko'rib chiqilmadigan. Bular orasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: "chet tilidagi kompetentsiya" va "chet tilidagi nutq kompetentsiyasi" tushunchalarining noaniq ta'rifi, chet tilidagi kompetentsiyaning tarkibiy tarkibi, uning shakllanish xususiyatlari, uning shakllanish mezonlari va ko'rsatkichlarini aniqlash.

Chet tilidagi nutq kompetentsiyasini talqin qilishning noaniqligi sabablari ko'rib chiqilayotgan toifaning ko'p qirrali ekanligini va ushbu atamani ona tiliga tarjima qilishning o'ziga xos xususiyatlarini o'z ichiga oladi: "communicative competence" ning inglizcha kombinatsiyasi tadqiqotchilar tomonidan "nutq kompetentsiyasi" va "kommunikativ kompetentsiya" sifatida talqin etiladi. Bundan tashqari, atama chegaralarining noaniqligi ko'plab ta'riflarning mavjudligiga olib keladi (6-jadval).

**"Communicative competence" tushunchasining ta'rifini
qiyosiy tahlili**

Muallif	"Communicative competence" tushunchasining talqini
Passov Y.I.	Kommunikativ mukammallik haqida gapiradi.
Xollidey A.	Bu tushunchani ichki tayyorlik va nutq bilan muloqot qilish qobiliyati sifatida belgilaydi.
Baxman L.F.	"Communicative competence" tushunchasi ostida kommunikativ til qobiliyatini anglatadi.
Xomskiy A.N.	Kontsepsiya nutq kompetentsiyasi va kommunikativ savodxonlik, sotsiologik kompetentsiyani anglatadi.
Xayms D.	"Communicative competence" ni kommunikativ qobiliyat va kommunikativ mahorat sifatida belgilaydi. Uning tushunchasida kommunikativ kompetentsiya-bu shaxsning o'zgaruvchan ijtimoiy vaziyatlarda tilni moslashuvchan, aniq va tez ishlatish qobiliyatidir.
Goncharova N.L.	Kontsepsiyada aloqa texnikasini o'zlashtirishning ma'lum bir darajasi, xulq-atvorning muayyan me'yorlari va stereotiplarini o'zlashtirish, o'rganish natijasi kiradi.
Zimnyaya I.A.	Inson muloqotining kommunikativ faoliyati sub'ekti sifatida harakat qilish qobiliyati haqida gapiradi.

Berilgan ta'riflar va bir qator tadqiqotlarni tahlil qilish (O. I. Matyash, M. Osborn, D. Pirson va boshqalar) nutq kompetentsiyasi haqida zamonaviy professionallikning asosi va XXI asr fuqarosi-mutaxassisini tayyorlashning ajralmas natijasi sifatida gapirish huquqini beradi. Tadqiqotimiz davomida aynan kommunikativ kompetentsiyani kasbiy kompetentsiyaning tarkibiy qismi sifatida ajratish kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning kommunikativ tomonini ta'kidlash huquqini beradi.

I. A. Zimnyaya, A. K. Markova, A. N. Xomskiy, A. V. Xutorskiyning ilmiy asarlarida "chet tili kompetensiyasi" tushunchasi "chet tili kommunikativ kompetensiyasi" kontekstida ko'rib chiqilgan. Oxirgi o'n yilliklarda mamlakatimiz

ta'limi yangi davlat standartlariga o'tganligi sababli, oliy ta'limdan nafaqat professional, balki kommunikativ jihatdan ham malakali mutaxassis tayyorlashni takomillashtirish talab etiladi.

"Kommunikativ" va "kompetentlik" atamaları birinchi marta amerikalik tilshunos D. Xayms (1965) va rus adabiyotida I. A. Zimnyaya tomonidan birgalikda ishlatilgan. Ushbu tushuncha D. Xayms tomonidan tarkibiy lingvistika nazariyasida o'sha paytda mavjud bo'lgan "ideal kommunikant" va "lingvistik kompetensiya" tushunchalariga muqobil sifatida ishlab chiqilgan (N. Xomskiy tomonidan taklif etilgan). "Ideal kommunikator" tushunchasining mohiyati tilni to'g'ri, malakali, xatosiz ishlatish edi. Ushbu tushuncha kommunikantning mukammalligi, uning lingvistik kompetentsiyasining ko'rsatkichi bo'lib xizmat qildi. "Ideal kommunikant" va "lingvistik kompetensiya" tushunchalarining talqini yetarli emasligini ko'rsatib, D. Xayms "kommunikativ kompetensiya" tushunchasini kiritdi. D. Xayms nuqtai nazaridan, kommunikator nafaqat lingvistik kompetentsiyaga ega bo'lishi kerak, balki u yoki bu til hamjamiyatining boshqa a'zolari tomonidan qanday ishlatilishini bilishi kerak. Muallifning g'oyasi shundan iboratki, to'liq muloqot qilish uchun faqat grammatika va so'z boyligiga ega bo'lish yetarli emas, balki ulardan foydalanishning ijtimoiy shartlarini bilish ham zarurdir ^[48].

Mahalliy lingvodidaktikada "kommunikativ kompetensiya" atamasini M. N. Vyatyutnev (1977 yil) kiritgan, u ikki turdagi kompetentsiyalarni ajratib ko'rsatgan: *til va kommunikativ. Birinchisi*, u tomonidan "nutq aloqasi jarayonida turli xil bayonotlarga aylanadigan tilning chuqur tuzilmalarini qurish uchun asos bo'lgan oz sonli qoidalarni intuitiv ravishda bilish" deb tushunilgan. Ikkinchisi "insonning nutq aloqasi muhitida harakat qilish qobiliyatiga qarab nutq xatti-harakatlari dasturlarini tanlash va amalga oshirish; suhbat oldidan, shuningdek o'zaro moslashish jarayonida suhbat paytida talabalar tomonidan yuzaga keladigan mavzular, vazifalar,

⁴⁸ Hymes, D. On Communicative Competence / D. Hymes; in J.B. Pride and J. Holmes (eds.). - New York: Harmondsworth: Penguin, 1972. - P. 269, 208. Keen, K. Competence: What is it and how can it be developed? / I.J. Lowyck, P.De Potter, and J. Elen (Eds.) - Brussels: IBM Education Center, 1992. - P. 269.

kommunikativ munosabatlarga qarab vaziyatlarni tasniflash qobiliyati"deb talqin qilingan. [⁴⁹].

Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, bugungi kunda "chet tili kompetentligi", "chet tili kompetentsiyasi" va "chet tili kommunikativ kompetentsiyasi" tushunchalarini talqin qilishda aniq fikr mavjud emas va ular ko'pincha sinonim sifatida ishlatiladi. Shuningdek, ularning tuzilmalari to'g'risida kelishuv mavjud emas. Barcha mualliflar faqat bitta fikrda bir xil bo'lib, ularning tuzilishining ko'p komponentligini tan olishadi.

Buning sababi ko'rsatadigan bo'lsak, "kommunikativ kompetentsiya" toifasi fanlararo tushunchadir. U tilshunoslik, pedagogika, psixologiya, falsafa va boshqa fanlarning turli sohalaridagi yutuqlarni aks ettiradi. Quyidagi jadvalda tushunchaning ba'zi talqinlari va tuzilishini ko'rib chiqilgan (7-jadval).

7-jadval

"Chet tilidagi kompetentsiya", "chet tilidagi kompetentlik", "kommunikativ kompetentsiya", "chet tilidagi kommunikativ kompetentsiya" tushunchalari va ularning tuzilmalarining qiyosiy tahlili

Muallif	Tushuncha	Tuzilishi
Xayms D	Kommunikativ kompetentsiya insonning o'zgaruvchan ijtimoiy vaziyatlarda tilni moslashuvchan, aniq va tez ishlatish qobiliyati sifatida gapiradi	U tarkibiga to'rt xil kompetentsiyani kiritdi: lingvistik (til qoidalarini o'z ichiga olgan), ijtimoiy-lingvistik (dialektal nutq qoidalarini ochib beradigan), diskursiv (semantik bayonotni tuzish qoidalarini anglatuvchi), strategik (suhbatdosh bilan aloqani saqlash qoidalarini belgilaydigan).
Savinyon S.	Kommunikativ	Muallif kommunikativ

⁴⁹ Vyatyutnev, M. N. Chet el maktablarida rus tilini o'qitishning kommunikativ yo'nalishi / M. N. Vyatyutnev // chet elda rus tili. - 1977. - № 6.38 b.

	kompetentsiya haqida gapirib, uni haqiqiy kommunikativ vaziyatda ishlash qobiliyati sifatida belgilaydi. Haqiqiy kommunikativ vaziyat deganda dinamik o'zgaruvchan muhit tushuniladi.	kompetentsiya tarkibiga quyidagilarni kiritdi: grammatik, diskursiv, strategik va ijtimoiy-madaniy kompetentsiyalar
Kenal M., Sveyn M.	Kommunikativ kompetentsiyani muloqotni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar tizimiga asoslangan kompetentsiya sifatida ko'rib chiqdilar.	Kommunikativ kompetentsiya grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetentsiyalarni o'z ichiga oladi.
Duaye P.	Chet tilidagi kommunikativ kompetentsiyani ko'rib chiqadi.	Muallifning tuzilishi quyidagilardan iboratligini ta'kidlaydi: gapirish (leksik, grammatik, talaffuz), yozish (leksik, grammatik, imlo), tinglash (tovush belgilarini ajratish, grammatik va leksik) va o'qish (grafik belgilarni ajratish, grammatik va leksik).
Milrud R.P.	Kommunikativ kompetentsiya haqida gapiradi.	Tuzilishga to'rtta komponent kiritilgan: grammatik (fonetika, grammatika, lug'at bilimlari), pragmatik (ma'lum bir vaziyatda ma'lum odamlarga nima deyishni bilish), strategik (turli vaziyatlarda qanday gapirishni bilish) va ijtimoiy-madaniy (odob-axloq qoidalari, milliy mentalitet, qadriyatlarni bilish).
Baxman L.F.	Kommunikativ kompetentsiyani tavsiflash uchun "kommunikativ til	Uning tuzilishi asosiy vakolatlardan iborat: 1) lingvistik (bayonotlarni

	qobiliyati"atamasidan foydalanilgan.	amalg oshirish faqat o'rganilgan bilimlar va tilni tizim sifatida tushunish asosida amalga oshirilishi mumkin); 2) diskurs (o'z ichiga oladi bog'lanish, izchillik, tashkilot); 3) pragmatik (yetkazish qobiliyatidan iborat muvofiq kommunikativ tarkib ijtimoiy kontekst); 4) so'zlashuv (izchil gapirish qobiliyatidan iborat, holda stresslar, tabiiy sur'atda, cho'zilmasdan til shakllarini qidirish uchun pauzalar); 5) ijtimoiy-lingvistik (tanlash qobiliyatidan iborat til shakllari); 6) strategic (haqiqiy lingvistik aloqa sharoitida yetishmayotgan bilimlarni qoplash uchun kommunikativ strategiyalardan foydalanish qobiliyati bilan tavsiflanadi); 7) nutqni fikrlash / kognitiv (nutqni fikrlash faoliyati natijasida kommunikativ tarkibni yaratishga tayyorligi bilan belgilanadi (muammo-ning o'zaro ta'siri, bilim va tadqiqotlar))
--	--------------------------------------	---

Davlat ta'lim standarti va A. V. Xutorskiyning asosiy ta'lim kompetentsiyalarining qiyosiy tahlili umumiy va maxsus Kompetentsiyalarning birligiga asoslangan tibbiyot sohasidagi mutaxassisning chet tilidagi kompetentsiyasining tuzilishini ishlab chiqishga imkon berdi. Umumiy vakolatlarga

qiymat-semantik va umumiy madaniy vakolatlar kiradi. Maxsus vakolatlar professional bo'lib, unda biz o'quv, kognitiv, axborot va kommunikativ kompetentsiyalarni ajratamiz.

Chet tilidagi kompetentsiyaning har bir tarkibiy qismini ko'rib chiqamiz.

1.Qiymat-semantik kompetentsiya. Talabanning kasbiy va shaxsiy o'zini o'zi belgilash holatiga jalb qilish darajasi bilan bog'liq. O'qituvchining vazifasi talabaga o'zi uchun yangi rol, nafaqat o'quv jarayonida muvaffaqiyatli rivojlanish uchun, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatida ham chet tilini o'zlashtirish maqsadlarini tushunishda pedagogik yordam ko'rsatishdir.

2.Umumiy madaniy kompetentsiya. Talabalarning ko'p madaniyatli dunyo makoniga, milliy madaniyatlarning o'ziga xos xususiyatlariga, hayotning ma'naviy va axloqiy asoslariga, oilaviy, ijtimoiy, ijtimoiy hodisalar va urf-odatlariga, kasbiy martaba strategiyalariga va boshqalarga bo'lgan qiziqishi bilan bog'liq va bunga yo'naltirilgan ta'limiy vaziyatlarda shakllanadi.

3.Kasbiy kompetentsiya. O'quv va kognitiv kompetentsiya talabanning o'z-o'zini tarbiyalaydigan faoliyat sub'ektining fazilatlarini o'zlashtirishdan iborat bo'lib, u o'z subyektiv faoliyatini maqsadlarni belgilash, tahlil qilish, aks ettirish, o'quv va kognitiv faoliyatni o'z-o'zini baholash texnologiyalarini, muammolarni hal qilishning evristik usullarini o'zlashtirishda amalga oshiradi va tegishli o'quv vaziyatlarini yaratishni o'z ichiga oladi:

4.Axborot kompetentsiyasi talaba tomonidan zamonaviy axborot texnologiyalarini o'zlashtirishdan iborat.

5.Kommunikativ kompetentsiya talabanning kasbiy muvaffaqiyatiga hissa qo'shadigan ijtimoiy o'zaro ta'sirning samarali usullarini o'zlashtirishdan iborat.

Binobarin, tibbiyot sohasidagi mutaxassisning chet tilidagi kompetentsiyasining tuzilishi, bizning fikrimizcha, umumiy (qiymat-semantik, umumiy madaniy) va maxsus (kasbiy kompetentsiyalar) to'plamidan iborat.

Tibbiyot sohasidagi mutaxassisning chet tilidagi kompetentsiyalari funktsional darajada chet tilini o'rganishda kasbiy muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan umumiy va maxsus kompetentsiyalar to'plami sifatida tushuniladi.

Shunday qilib, kompetentsiyaga asoslangan yondashuv nazariyasi doirasidagi tadqiqot pozitsiyalarini, shuningdek xalqaro aloqalarni rivojlantirish jarayonlarini tahlil qilish va taqqoslash, ularning sifat jihatidan o'zgarishi, bozor iqtisodiyoti va global globallashuv sharoitida mutaxassislariga qo'yiladigan eng muhim talabni belgilaydigan ijtimoiy hayotning barcha sohalarini xalqarolashtirish, "dunyoning mas'uliyatli fuqarosi" bo'lish uchun aloqani o'rganish., biz "chet tilidagi kompetentsiya" tushunchasini kasbiy kompetentsiya komponenti va kommunikativ kompetentsiya turi sifatida ajratib ko'rsatish, uning mualliflik mazmuni va tuzilishini aniqlash maqsadga muvofiqligi to'g'risida xulosaga kelishimizga imkon berdi.

§1.3 Tibbiy ta'limda kasbiy tayyorgarlik jarayonida talabalarning chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik modeli.

Tibbiyot mutaxassisliklari va yo'nalishlari talabalarining chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik modeli davlat ta'lim standartlarida aks ettirilgan mutaxassislarni tayyorlash talablarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan.

Kasbiy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri bu tegishli darajadagi va profildagi, mehnat bozorida raqobatbardosh, malakali, o'z kasbini yaxshi biladigan va faoliyatning tegishli sohalariga yo'naltirilgan, doimiy kasbiy o'sishga, ijtimoiy va kasbiy harakatchanlikka tayyor malakali xodimni tayyorlashdir.

Shuningdek, xalqaro munosabatlarning doimiy rivojlanishi, ijtimoiy hayot sohalarining baynalmilallashuvi, siyosat, iqtisodiyot, madaniyat va ishlab chiqarish sohalarida tobora ko'payib borayotgan fuqarolar o'z kasbiy faoliyatini amalga oshirish jarayonida xorijiy davlatlar vakillari bilan muloqot qilishning haqiqiy jarayoniga jalb etilmoqda. Binobarin, mutaxassisning kasbiy tayyorgarligining ajralmas tarkibiy qismini - chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirish muammosi mavjud. Chet tilidagi kompetentsiya, bu holda, uning funktsional darajada chet tilini bilish darajasini va ma'lum bir faoliyat turini amalga oshirishda mavjud bilimlarni amalda qo'llash qobiliyatini belgilaydi.

Tibbiy mutaxassisliklar va yo'nalishlar talabalarida chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirishning pedagogik modeli biz tomonidan "chet tilidagi kompetentsiya" tushunchasining mualliflik mazmuni va tuzilishi asosida ishlab chiqilgan. [168].

Tibbiy ta'limda bo'lajak mutaxassislarning chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik modeli uchta texnologik komponentning yig'indisiga asoslangan: mazmunli-maqсадli, operatsion-faoliyat va samarali-baholash. Ushbu tarkibiy qismlarga quyidagilar kiradi: kelajakdagi mutaxassislardan tomonidan chet tilidagi kompetentsiyani olish zarurligini asoslash; o'quv jarayonining o'ziga xos uslubiy tarkibini ishlab chiqish; jarayonni amalga oshirish shartlari va mexanizmini aniqlash; maqsadga erishishni baholash.

Komponentlarning har birini batafsil ko'rib chiqamiz.

Tibbiy ta'lim mutaxassisliklari va yo'nalishlari talabalarining chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik modelining birinchi komponenti *tarkibiy-maqсадli komponent* edi. U kelajakdagi tibbiyot mutaxassislarning chet tilidagi kompetentsiyasining tuzilishini, chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirish mexanizmini belgilaydi.

1.2-bandda biz tibbiy ta'lim talabalarining umumiy (qiymat-semantik, umumiy madaniy) va maxsus (kasbiy: o'quv-kognitiv, axborot, kommunikativ) kompetentsiyalarining birligiga asoslangan xorijiy til kompetentsiyasining ishlab chiqilgan tuzilishini tavsifladik, ularning shakllanishi talabalarning kasbiy tayyorgarligining yuqori darajasini belgilaydi.

Modelning mazmunli-maqсадli tarkibiy qismi tarkibida qiymat-semantik kompetentsiyani ajratib ko'rsatish talabalarning katta qismi gumanitar bilimlarga befarq va ba'zan hatto salbiy munosabatda bo'lishlari, madaniyatni inson hayotining qadr-qimmatini sifatida e'tiborsiz qoldirishlari, madaniy va boshqa qadriyatlar va an'analarni yaratishda ishtirok etishdan bosh tortishlari bilan bog'liq edi. Ko'plab sotsiologik tadqiqotlarga ko'ra, talabalarning gumanitar fanlarga bo'lgan bunday munosabati ularning gumanitar fanlarga nisbatan qadriyat munosabatlarining yo'qligi,

kursning asosiy mavzularining ahamiyati pastligi, shaxsiy potentsialni amalga oshirish bilan bog'liq mustaqil ijodiy vazifalarni yaratish bo'yicha faol faoliyat orqali kognitiv, estetik va axloqiy ehtiyojlarni qondirish motivatsiyasidan oldin test/imtihonda muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik motivatsiyasining ustunligi bilan tavsiflanadi.

Shuni ta'kidlab o'tishimiz kerakki, qiymat-semantik tarkibiy qism muhim bo'lgan chet tilidagi kompetentsiyaning tuzilishi pedagogik modelning tarkibiy va maqsadli tarkibiy qismida muhim ahamiyatga ega.

Modelning birinchi komponenti kelajakdagi tibbiyot mutaxassislari tomonidan chet tilidagi kompetentsiyani olish zarurligini asoslashdan iborat.

Modelning ikkinchi muhim *texnologik komponenti*-operatsion va faoliyat-o'quv jarayonining o'ziga xos uslubiy tarkibini ishlab chiqishda, tibbiy ta'limda bo'lajak mutaxassislarning chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirish jarayonining shartlari va mexanizmini aniqlashda namoyon bo'ladi. Tibbiy ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitishning yetarli usullari va shakllari orasida quyidagilarni ta'kidlash kerak: axborot (asl adabiyotlarni o'qish, ingliz-o'zbek va o'zbek-ingliz lug'atlari bilan ishlash, ma'lumotnomalar bilan ishlash, Internetda ishlash, kerakli ma'lumotlarni qidirish), interaktiv (rol o'ynash va biznes o'yinlarini o'tkazish, guruh muhokamalari, konferentsiyalar, maxsus tarjima tanlovlarini o'tkazishda, ibbiyot sohasida xorijiy klinikalar bilan shaxsiy aloqalarni o'rnatishda va boshqalar).

Pedagogik modelning ikkinchi tarkibiy qismining tizimni tashkil etuvchi elementi-bu o'quv natijalarining shaxsiy ahamiyati ko'rsatkichi sifatida talabanning subyektiv faoliyatini amalga oshirishga imkon beradigan *pedagogik shartlar* majmuidir. Ushbu shartlar quyidagilardan iborat: o'quv jarayonini o'quv-uslubiy qo'llab-quvvatlashni ishlab chiqish va amalga oshirishda maxsus bo'limlarning yo'naltiruvchi ishtiroki; talabalarni maxsus maqsadlar uchun chet tilini chuqur o'qitishga jalb qilish; talabalarni tizimli tahlil qilish va chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirish jarayonining samaradorligini o'z-o'zini baholashga o'rgatish. O'qitish usullarini tanlash yaratilgan o'quv holatining voqelik darajasi, uni tashkil etishda talabalarning ishtiroki bilan belgilanadi.

Biz ishlab chiqqan model tarkibidagi guruh muhokamasi usuli yetakchi hisoblanadi, chunki chet tili kursining asosiy maqsadi kundalik va kasbiy muloqotda chet tilini faol qo'llash uchun kundalik nutq va mutaxassislik tilini amaliy o'rganishni o'rgatishdir.

Pedagogik modelning uchinchi - *samarali-baholovchi* - tarkibiy qismining tizimni shakllantirish kontseptsiyasi talabalarning chet tilidagi kompetentsiyasini belgilangan mezon va ko'rsatkichlarga muvofiq shakllantirishdir. Tibbiy mutaxassisliklar va yo'nalishlar talabalarining chet *tilidagi kompetentsiyasini shakllantirish* deganda biz ularning tanlangan kasbiy faoliyat profiliga muvofiq ma'lum mezonlar, ko'rsatkichlar va darajalar bo'yicha muayyan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun chet tilini bilish darajasida qiymat-semantik, umumiy madaniy va kasbiy kompetentsiyalarni rivojlantirishda ijobiy dinamikaning mavjudligini tushunamiz.

Qiymat-semantik kompetentsiya talabaning kasbiy va shaxsiy o'zini o'zi belgilash holatiga jalb qilish darajasi bilan bog'liq.

Umumiy madaniy kompetentsiya talabalarning ko'p madaniyatli dunyo makoniga, milliy madaniyatlarning o'ziga xos xususiyatlariga, hayotning ma'naviy va axloqiy asoslariga, ijtimoiy, oilaviy, ijtimoiy hodisalar va urf-odatlariga, kasbiy martaba strategiyalariga bo'lgan qiziqishi bilan bog'liq.

O'quv va kognitiv kompetentsiya talabaning o'z-o'zini tarbiyalaydigan faoliyat sub'ektining fazilatlarini o'zlashtirishdan iborat bo'lib, u o'z subyektiv faoliyatini maqsadlarni belgilash, aks ettirish, tahlil qilish, o'quv va kognitiv faoliyatni o'z-o'zini baholash texnologiyalarini, muammolarni hal qilishning evristik usullarini o'zlashtirishda amalga oshiradi. Ushbu kompetentsiya tegishli o'quv vaziyatlarini yaratishni o'z ichiga oladi.

Axborot kompetentsiyasi talabaning zamonaviy axborot texnologiyalarini o'zlashtirishidan iborat.

Kommunikativ kompetentsiya talabaning kasbiy muvaffaqiyatiga hissa qo'shadigan ijtimoiy o'zaro ta'sirning samarali usullarini o'zlashtirishdan iborat.

Kelajakdagi tibbiyot mutaxassislarining chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirish darajasini belgilaydigan mezonlar sifatida biz quyidagilarni aniqladik:

- kasbiy o'zini rivojlantirish motivatsiyasi va talabalarning chet tilini maxsus maqsadlarda o'rganishga ongli qiziqishi;

- chet tilida kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan *muloqot qobiliyatlari va ko'nikmalarini shakllantirish*;

- boshqa professional guruhlar vakillarining kommunikativ madaniyati to'g'risida *asosiy bilimlar*.

Har bir mezon uchun biz ma'lum bir belgiga muvofiqlik darajasini aniqlashga imkon beradigan ko'rsatkichlar to'plamini ajratdik.

Kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish **motivatsiyasining mavjudligini va talabalarning chet tilini maxsus maqsadlarda o'rganishga ongli qiziqishini aniqlaydigan tavsiya etilgan mezon** asosida mutaxassisning kognitiv sohasini shakllantirish, uning kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini, funktsional darajada chet tilini bilish zarurligini hisobga olishga yordam beradi. Bu mutaxassis faoliyatining sifat jihatidan yangi darajasini ta'minlaydi va uning keyingi shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi. Kelajakdagi tibbiyot mutaxassislarining kasbiy faoliyatida chet tili bilan aloqa qilish ko'nikmalarini egallash motivatsiyasi bizga talabalarning chet tilini maxsus maqsadlarda o'rganishga bo'lgan ongli qiziqishini chet tili kompetentsiyasini shakllantirish mezonlaridan biri sifatida ko'rib chiqishga asos beradi.

Chet tilini amaliy bilish nuqtai nazaridan biz eng muhim mezonni chet tilida professional ahamiyatga ega bo'lgan **muloqot qobiliyatlari va ko'nikmalarini shakllantirish** sifatida shakllantiramiz. Bu, aslida, maxsus bilimlar amalga oshiriladigan professional aloqa vositalariga amaliy egalik qilishdir.

Boshqa professional guruhlar vakillarining kommunikativ madaniyati to'g'risidagi asosiy bilimlarni belgilaydigan kiritilgan mezon ma'lum bir ijtimoiy-madaniy muhitda kasbiy xulq-atvor qoidalari to'g'risida bilimlar majmuasining mavjudligini ochib beradi. Birgalikda faoliyat olib boriladigan va boshqaruv qarorlari qabul qilinadigan ma'lum bir

madaniyat vakillarining stereotiplarini bilish muhimdir, bu esa aloqa paytida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan to'siqlarni kamaytiradi. Xulq-atvor protseduralarini interaktiv aloqa sohasiga o'tkazish, aloqa amalga oshiriladigan tizim (til va madaniyat) belgilarini bilish, boshqa professional guruhlar madaniyati to'g'risidagi asosiy bilimlar yuqorida sanab o'tilgan ko'nikmalar kelajakdagi mutaxassislarning kasbiy xorijiy ko'nikmalarini shakllantirishning muhim mezonlaridan biri ekanligini tasdiqlashga imkon beradi.

Tibbiy ta'lim muassasalarida chet tilini o'rganadigan tibbiy mutaxassisliklar va yo'nalishlar talabalarining chet tilidagi kompetentsiyasining ishlab chiqilgan mualliflik tuzilmasi asosida biz qiymat-semantik, umumiy madaniy va kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish jarayonida amalga oshiriladigan chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirish mezonlari va ko'rsatkichlarini belgilab oldik (8-jadval).

8-Jadval

Chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirish mezonlari va ko'rsatkichlari.

Mezonlar	Ko'rsatkichlar
Kasbiy o'zini rivojlantirish motivatsiyasi va talabalarning chet tilini maxsus maqsadlarda o'rganishga ongli qiziqishi.	Kelajakdagi kasbda olingan bilimlardan foydalanish zarurligiga ishonch; til materialida qidiruv faoliyatini o'z-o'zini tashkil etish; talabalarning chet tilidagi nutq imkoniyatlarini yangilash istagi.
Chet tilida kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan muloqot qobiliyatlari va ko'nikmalarini shakllantirish.	<i>Bilish:</i> tegishli kasbiy sohaning til normalari, atamalari va leksik materiallari; hakamlarning texnikasi, chet tilidagi matndan professional zarur ma'lumotlarni olish, rasmiylashtirilgan ma'lumotni o'qish va tushuntirish; professional ahamiyatga ega bo'lgan til materialini topish va o'rganish bo'yicha mustaqil harakatlar usullari. <i>Mahorat:</i> xorijiy vositalar yordamida professional ma'lumotlarni tizimlashtirish, umumlashtirish va taqdim etish; modellar-kelajakdagi kasbga xos bo'lgan vaziyatlarni

	aniqlash.
Professional guruhlar vakillarining kommunikativ madaniyati to'g'risida asosiy bilimlar	Kasbiy faoliyatni kommunikativ tashkil etish bo'yicha nazariy bilimlar majmuasi; muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyatda kasbiy xulq-atvor to'g'risidagi bilimlar; boshqa professional guruhlar vakillarining madaniyati va stereotiplari to'g'risida asosiy bilimlarning mavjudligi.

Har bir ko'rsatkich ma'lum bir kompetentsuya turiga mos keladi.

Qiymat-semantik kompetentsiya kelajakdagi kasbda olingan bilimlardan foydalanish zarurligiga ishonch, talabalarning chet tilidagi nutq imkoniyatlarini yangilash istagi bilan tavsiflanadi; *umumiy madaniy kompetentsiya* muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyatda o'zini tutish qoidalarini to'g'risidagi bilimlar, boshqa professional guruhlar vakillarining madaniyati va stereotiplari to'g'risida asosiy bilimlarning mavjudligi bilan belgilanadi; *o'quv va kognitiv kompetentsiya* til me'yorlari, atamaları va leksik materiallarini tegishli kasbiy sohada qidiruv faoliyati til materialida o'z-o'zini tashkil etish bilan tavsiflanadi; *axborot kompetensiyasi* uchun abstraktlash, chet tilidagi matndan professional zarur ma'lumotlarni olish, rasmiy ma'lumotlarni o'qish va tushuntirish usullariga ega bo'lish xosdir.; tizimlashtirish qobiliyati; xorijiy vositalar yordamida professional ma'lumotlarni umumlashtirish va taqdim etish; kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan til materialini izlash va o'rganish bo'yicha mustaqil harakatlar usullarini bilish; *kommunikativ kompetentsiya* kelajakdagi kasbga xos bo'lgan vaziyatlarni modellashtirish qobiliyati, kasbiy faoliyatning kommunikativ tashkiloti uchun bilimlar majmuasining mavjudligi, xorijiy vositalar yordamida professional ma'lumotlarni taqdim etish qobiliyati bilan tavsiflanadi.

Mezonlar asosida kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish motivatsiyasi va talabalarning maxsus maqsadlar uchun *chet tilini o'rganishga ongli qiziqishi*; chet tilida kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan muloqot qobiliyatlari va ko'nikmalarini shakllantirish; boshqa professional guruhlar vakillarining kommunikativ madaniyati va tegishli ko'rsatkichlar to'g'risidagi asosiy bilimlar biz qiymat-semantik, umumiy

madaniy, o'quv-kognitiv, kommunikativ va axborot kompetentsiyalarining shakllanishini o'rganishda talabalarning chet tilidagi kompetentsiyasini (past, o'rta, yuqori) shakllantirishni aniqlashning uchta darajasini aniqladik. Biz ushbu darajalar ikki xil bo'lishi mumkinligini aniqladik:

1. *Ochiq yoki to'g'ridan-to'g'ri muvofiqlik* (talabada ta'lim holatining standart rivojlanish varianti).

Chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirishning *past darajasi* bilan biz chet tilini bilish degan ma'noni anglatadi, bu quyidagilar bilan tavsiflanadi: motivatsiyaning to'liq yetishmasligi yoki tashqi o'rganish motivatsiyasining ustunligi; kelajakdagi kasbda olingan bilimlardan foydalanish zarurligi to'g'risida ma'lumotlarning etishmasligi; talabalarning chet tilidagi nutq imkoniyatlarini yangilash istagi yo'qligi; til normalari to'g'risida kam ma'lumot, tegishli kasbiy sohaning atamaları va leksik materiallarini kam bilish; abstraktsiya qilish, chet tilidagi matndan professional zarur ma'lumotlarni olish, rasmiylashtirilgan ma'lumotlarni o'qish va tushuntirish ko'nikmalarining yo'qligi; chet tilidagi vositalar yordamida professional ma'lumotlarni tizimlashtirish, umumlashtirish va taqdim etishning mumkin emasligi; kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan til materialini izlash va o'rganish bo'yicha mustaqil harakatlar qobiliyatining yo'qligi; kelajakdagi kasbga xos bo'lgan vaziyatlarni modellashtira olmaslik; muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyatda kasbiy xulq-atvor qoidaları to'g'risida bilimlarning yetishmasligi; boshqa professional guruhlar vakillarining madaniyati va stereotiplari to'g'risida asosiy bilimlarning yetishmasligi.

Chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirishning *o'rtacha darajasi* ostida biz chet tilini bilishni tushunamiz, bu quyidagilar bilan tavsiflanadi: ta'limning tashqi motivatsiyasiga ega bo'lish; kelajakdagi kasbda olingan bilimlardan foydalanish zarurligiga ishonchning yetarli emasligi; talabalarning chet tilidagi nutq qobiliyatini yangilashga bo'lgan ongsiz istagi; tegishli kasbiy sohaning til normalari, atamaları va leksik materiallarini qisman o'zlashtirish; chet tilidagi matndan professional zarur ma'lumotlarni olish, rasmiylashtirilgan ma'lumotlarni o'qish va tushuntirish usullarini yetarli darajada bilmaslik; xorijiy vositalar yordamida professional ma'lumotlarni tizimlashtirish, umumlashtirish va taqdim etish qobiliyatining yetarli

emasligi; kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan til materiallarini izlash va o'rganish bo'yicha mustaqil harakatlar usullarini qisman o'zlashtirish; kelajakdagi kasbga xos bo'lgan vaziyatlarni modellashtirish qobiliyatining etarli emasligi; muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyatda kasbiy xulq-atvor qoidolari va boshqa professional guruhlar vakillarining madaniyati va stereotiplari.

Chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirishning *yuqori darajasi* deganda chet tilini bilish tushuniladi, bu quyidagilar bilan tavsiflanadi: o'qitishning ichki motivatsiyasi, kelajakdagi kasbda olingan bilimlardan foydalanish zarurligiga ongli ishonch; til materialida qidiruv faoliyatini o'z-o'zini tashkil etish; talabalarning chet tilidagi nutq imkoniyatlarini yangilash istagi; tegishli kasbiy sohaning til normalari, atamaları va leksik materiallarini bilish; chet tilidagi matndan professional zarur ma'lumotlarni olish; xorijiy vositalar yordamida professional ma'lumotlarni tizimlashtirish, umumlashtirish va taqdim etish qobiliyati; kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan til materiallarini qidirish va o'rganish bo'yicha mustaqil harakatlar usullarini bilish; kelajakdagi kasbga xos vaziyatlarni modellashtirish qobiliyati; muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyatda kasbiy xulq-atvor qoidolari to'g'risida yetarli bilim; boshqa professional guruhlar vakillarining madaniyati va stereotiplari to'g'risida yetarli ma'lumotga ega bo'lish.

2. *Yashirin yoki bilvosita muvofiqlik* (talaba uchun ta'lim holatini nostandart rivojlantirish varianti). Talaba qiymat-semantik kompetentsiyani shakllantirishning yuqori darajasini, umumiy madaniy kompetentsiyani shakllantirishning o'rtacha darajasini va kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirishning past/o'rta darajasini va boshqalarni qayd etadi.

Shuningdek, pedagogik modelning samarali va baholovchi tarkibiy qismida kelajakdagi mutaxassislarning chet tilidagi kompetentsiyasining shakllanishini tahlil qilish va tekshirish amalga oshiriladi.

Tibbiy ta'limda kasbiy tayyorgarlik jarayonida talabalarning chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning ishlab chiqilgan pedagogik modeli texnologik tarkibiy qismlar to'plamiga asoslangan (1-rasm):

- mazmunli maqsadli,
- operatsion va faoliyat,

- samarali baholash.

Belgilangan tarkibiy qismlarga quyidagilar kiradi: kelajakdagi mutaxassislar tomonidan chet tilidagi kompetentsiyani olish zarurligini asoslash; o'quv jarayonining o'ziga xos uslubiy tarkibini ishlab chiqish; jarayonni amalga oshirish shartlari va mexanizmini aniqlash; maqsadga erishishni baholash.

Tibbiy mutaxassisliklar va yo'nalishlar talabalarining chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning ishlab chiqilgan mualliflik pedagogik modeli ochiq va universaldir. Tizimning ochiqligi talabaning potentsiali va tuzatuvchi, shaxsan rivojlantiruvchi o'quv vaziyatlarini yaratish imkoniyatidan iborat bo'lib, ular orqali kompetentsiyani shakllantirishning past darajasidan yuqori darajasiga o'tish ta'minlanadi.

1-rasm

Tibbiy ta'lim muassasalarida tibbiy mutaxassisliklar va yo'nalishlar talabalarining chet tilidagi kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik modeli.

Nazariy va uslubiy asos:

- kompetentsiyaga asoslangan yondashuv;
- shaxsga yo'naltirilgan yondashuv

Maqsad va vazifalar: kelajakdagi mutaxassislarning malakasini shakllantirish

I. Tarkibli-maqsadli komponent: Chet tili kompetentsiyasining tuzilishi

- Umumiy kompetentsiyalar: (qiymat-semantik, umumiy madaniy);
- Maxsus kompetentsiyalar (professional: o'quv, kognitiv, axborot, kommunikativ).

Chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirish mexanizmini aniqlash (modellash).

II. Operatsion va faoliyat komponenti:

tibbiyot ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitishning pedagogik shartlari, usullari va shakllari.

Pedagogik sharoitlar: uslubiy ta'minotni ishlab chiqishda maxsus bo'limlarning ishtiroki; talabalarni maxsus maqsadlar uchun chet tilini chuqur o'rganishga jalb qilish; erishilgan natijalarni tizimli tahlil qilish.

Ta'limning o'ziga xos mazmunini ishlab chiqish.

Maqsadga erishish uchun uslubiy yondashuvlarni asoslash va tanlash. Ilmiy-pedagogik ishlanmalar majmuasini tayyorlash.

III. Samarali-baholovchi komponent: chet tilidagi kompetentsiyani shakllantirish.

Mezonlar.

1. Kasbiy o'zini rivojlantirish <i>motivatsiyasi</i> va talabalarning chet tilini maxsus maqsadlarda o'rganishga ongli qiziqishi.
2. Chet tilida kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan muloqot <i>qobiliyatlari</i> va <i>ko'nikmalarini shakllantirish</i> .
3. Boshqa professional guruhlar vakillarining kommunikativ madaniyati to'g'risida asosiy bilimlar.

Chet tilidagi kompetentsiyaning shakllanish darajasi: past, o'rta, yuqori

Chet tilidagi kompetentsiyaning shakllanishini tahlil qilish va tekshirish

Yuqori darajadagi xorijiy kompetentsiyalarga ega mutaxassis

Modelning *universalligi* shundan iboratki, qiymat-semantik, umumiy madaniy va kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish mezonlari, ko'rsatkichlari va darajalariga ko'ra, til bo'lmagan universitet devorlarida tayyorlangan muhandisning mehnat bozorida raqobatbardoshligi to'g'risida xulosa chiqarish mumkin.

II-BOB. TIBBIY TA'LIM TALABALARINING AMALIY MASHG'ULOTLARIDA CHET TILI KASBIY KOMPETENTSIYALARINI OSHIRISHDA INTERAKTIV USULLARDAN FOYDALANISH.

§2.1 Tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy chet tili kompetentsiyalarini rivojlantirish tamoyillari va texnologiyalari.

Zamonaviy texnologik taraqqiyot, raqamli transformatsiya jarayonlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biriga aylandi. Global integratsiya, ilmiy axborot almashinuvining tezlashuvi, xalqaro hamkorlikning kengayishi yosh mutaxassislar tayyorgarligiga qo'yiladigan talablarni tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, tibbiyot sohasida ilmiy yangiliklar, klinik tadqiqotlar va innovatsion davolash metodlarining aksariyati xorijiy tillarda, xususan ingliz tilida e'lon qilinayotgani kelajakdagi shifokorlarning chet tilini mukammal egallashini zarur shartga aylantirmoqda.

Talabalar va professor-o'qituvchilarning akademik harakatchanligini oshirish, xalqaro grantlar va ilmiy loyihalarda ishtirok etish, xorijiy klinikalarda malaka oshirish hamda chet el tajribasini o'rganish kabi jarayonlar tibbiyot institutlarida chet tilini o'qitish sifatiga alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Shu jihatdan mamlakatimiz va xorijiy tibbiyot ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, qo'shma dasturlar va ikki diplomli ta'lim tizimlarini joriy etish jarayonlari bo'lajak mutaxassislarning chet tilini kasbiy yo'nalishda egallashini taqozo etmoqda.

Mazkur talab Davlat ta'lim standartlarida ham o'z ifodasini topgan bo'lib, "Tibbiyot" yo'nalishi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalar orasida "kasbiy faoliyat muammolarini hal qilish uchun ona va chet tillarida og'zaki va yozma shakllarda muloqotga tayyorlik" kabi umumkasbiy kompetensiyalarni shakllantirish vazifasi belgilangan. Bu esa chet tilini o'qitishni faqat grammatik bilimlar doirasida emas, balki kasbiy kommunikativ vazifalarni bajarishga yo'naltirilgan holda tashkil etishni talab qiladi.

Shu munosabat bilan tibbiyot sohasida bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida talabalarda kasbiy xorijiy til kompetensiyasini shakllantirish ustuvor pedagogik vazifalardan biriga aylanmoqda. Kasbiy xorijiy til kompetensiyasi talabaning klinik muloqot olib borish, bemor bilan suhbat qurish, tibbiy hujjatlarni rasmiylashtirish, ilmiy maqolalarni o‘qish va yozish, xalqaro konferensiyalarda ishtirok etish hamda tibbiy axborot resurslaridan mustaqil foydalanish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Metodik adabiyotlarda chet til kompetensiyasining turli talqinlari uchraydi. Ba’zi tadqiqotchilar “chet til kompetensiyasi” va “chet til kompetentligi” tushunchalarini farqlaydilar. Chet til kompetensiyasi, odatda, chet tilidagi muloqotni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan lingvistik bilimlar (leksika, grammatika, fonetika), nutqiy ko‘nikmalar (tinglab tushunish, gapirish, o‘qish, yozish) va madaniy bilimlar majmui sifatida talqin qilinadi.

Chet til kompetentligi esa kengroq tushuncha bo‘lib, u talabaning mazkur bilim va ko‘nikmalarni real ijtimoiy va kasbiy vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati va tayyorligini anglatadi. Ya’ni kompetensiya – bu potensial imkoniyat bo‘lsa, kompetentlik – uning amaliy namoyon bo‘lishidir. Xalqaro metodik adabiyotlarda (masalan, Yevropa Kengashining CEFR hujjatlarida) chet til kompetensiyasi lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik komponentlarning integratsiyasi sifatida qaraladi.

Tibbiy ta’lim kontekstida esa chet til kompetensiyasi quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi:

- lingvistik kompetensiya (tibbiy terminologiyani bilish, grammatik tuzilmalarni to‘g‘ri qo‘llash);
- kommunikativ kompetensiya (bemor va hamkasblar bilan samarali muloqot);

- diskursiv kompetensiya (tibbiy matn va hujjatlarni mantiqan tuzish va tahlil qilish);
- sotsiomadaniy kompetensiya (madaniyatlararo muloqot xususiyatlarini inobatga olish);
- strategik kompetensiya (kommunikativ qiyinchiliklarni yengib o'tish strategiyalaridan foydalanish).

Shunday qilib, zamonaviy tibbiy ta'lim tizimida chet tilini o'qitish jarayoni kasbiy yo'naltirilgan, kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilishi zarur. Bu esa bo'lajak mutaxassisning xalqaro maydonda raqobatbardosh, ijtimoiy faol va kasbiy jihatdan moslashuvchan bo'lib shakllanishini ta'minlaydi.

Chet tilidagi kasbiy kompetentsiya bir qator tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: og'zaki va yozma chet tilidagi aloqa, dialog, monolog, matnni yaratish va idrok etish; urf-odatlar, marosimlar, odob-axloq qoidalarini bilish va ularga rioya qilish; madaniyatlararo aloqa; ishbilarmonlik yozishmalari; ish yuritish, turli xil kommunikativ muammolarni hal qilish, turli xil kommunikativ vaziyatlarda muloqot qilishga tayyorlik, boshlash, yo'naltirish, kommunikativ jarayonni boshqarish, tartibga solish [5].

Chet tilidagi "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini ajratib, E.Ya.Klimkovich ma'lum bir sohada minimal tajriba bilan qo'llab –quvvatlanadigan va talabning faoliyat mavzusiga shaxsiy munosabatini o'z ichiga olgan allaqachon mavjud bo'lgan shaxsiy sifat (fazilatlar to'plami) sifatida kompetentsiyadan farqli o'laroq, kompetentsiya oldindan belgilab qo'yilgan uning ta'lim tayyorgarligi, ma'lum bir sohada uning sifatli samarali faoliyati uchun zarur bo'lgan ijtimoiy talab ekanligini ta'kidlaydi.

Mualliflar kelajakdagi mutaxassislarning kasbiy faoliyat sohasidagi kommunikativ muammolarni hal qilish, chet el tajribasini o'rganish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni qidirish va tahlil qilish, tanlangan mutaxassislik sohasida chet tilidagi adabiyot va hujjatlar bilan ishlash qobiliyati va tayyorligini chet tilidagi professional kompetentsiya deb tushunadilar.

Kasbiy chet tilidagi kompetentsiyani aniqlashda biz E. P. Artamonova tomonidan berilgan ta'rifdan kelib chiqamiz. Muallif kasbiy chet tilidagi kompetentsiyani "murakkab tuzilishga ega bo'lgan va lingvistik, ijtimoiy-madaniy va intersotsial Kompetentsiyalarning o'zaro ta'siri va o'zaro ta'siri sifatida harakat qiladigan, shakllanish darajasi chet tilidagi (tillararo, madaniyatlararo va shaxslararo) aloqalarni samarali amalga oshirishga imkon beradigan shaxsning integral shakllanishi" deb ta'riflaydi.

Yuqoridagi ta'riflarga asoslanib, biz professional chet tili kompetentsiyasini professional muhitda chet tili kommunikatsiyalarini amalga oshirish qobiliyati va tayyorligi sifatida shakllantirish va shu bilan kasbiy vazifalarni samarali bajarish haqida gapiramiz.

Adabiyotlarda biz kasbiy chet tili kompetentsiyani rivojlantirish tamoyillarini aniqlashga turli urinishlarga duch kelamiz. Chet tilini o'qitish nuqtai nazaridan ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: 1) kommunikativ yo'nalish printsiplari; 2) vaziyat printsiplari; 3) o'quv materialining haqiqiy tabiati printsiplari; 4) shaxsga yo'naltirilgan ta'lim printsiplari.

Kasbiy chet tili kompetentsiyani shakllantirish muammosiga bag'ishlangan psixologik, pedagogik va o'quv-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, talabalarning o'quv, o'quv, kasbiy va ilmiy-tadqiqot faoliyatini qiyosiy qiyosiy tahlil qilish asosida kasbiy chet tili kompetentsiyani shakllantirish samaradorligini oshirishda biz quyidagi printsiplar va shartlarni keltiramiz:

- guruh ishiga e'tibor;
- differentsial yondashuv;
- shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va sub'ekt-sub'ekt o'zaro ta'siri tamoyillarini qo'llash;
- talabalarning mustaqil ishiga e'tibor;
- nutq ko'nikmalarini shakllantirishga integrativ yondashuvni qo'llash;
- interaktivlik printsiplari;
- haqiqiy o'quv materiallarini qo'llash.

Kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish muammosiga bag'ishlangan psixologik, pedagogik va o'quv-uslubiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur jarayon ko'p qirrali va integrativ xarakterga ega bo'lib, u nafaqat lingvistik bilimlarni, balki kommunikativ, ijtimoiy-madaniy, strategik va refleksiv komponentlarni ham o'z ichiga oladi. Talabalarning o'quv, o'quv-amaliy, kasbiy va ilmiy-tadqiqot faoliyatini qiyosiy tahlil qilish asosida kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish samaradorligini oshirish uchun quyidagi pedagogik tamoyillar va shartlarni asosiy deb hisoblaymiz.

Birinchidan, **guruh ishiga e'tibor qaratish** tamoyili muhim ahamiyatga ega. Jamoaviy faoliyat talabalarning kommunikativ faolligini oshiradi, ijtimoiy o'zaro ta'sirni kuchaytiradi hamda real kasbiy muloqot muhitini yaratadi. N.A. Muslimov va M.B. Urazova ta'kidlaganidek, hamkorlikka asoslangan ta'lim jarayoni talabalarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Ikkinchidan, **differentzial yondashuv** tamoyili talabalar individual xususiyatlari, til bilish darajasi, kasbiy qiziqishlari va psixologik tayyorgarligini inobatga olgan holda o'qitishni tashkil etishni nazarda tutadi. O. Musurmonova shaxsiy rivojlanish omillarini hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim jarayoni yuqori natija berishini asoslab bergan.

Uchinchidan, **shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va subyekt-subyekt o'zaro ta'siri** tamoyili o'qituvchi va talaba o'rtasida hamkorlikka asoslangan pedagogik munosabatni shakllantirishni talab etadi. R.X. Jo'raev va Sh.S. Sharipov fikricha, ta'lim jarayonida talabani faol subyekt sifatida qarash uning mustaqil fikrlashi va kasbiy o'sishiga zamin yaratadi.

To'rtinchidan, **talabalarning mustaqil ishiga e'tibor qaratish** zarur. Mustaqil ta'lim ko'nikmalari zamonaviy mutaxassis uchun asosiy kompetensiyalardan biri hisoblanadi. A.R. Xodjabayev va N.B. Komilov raqamli

ta'lim muhiti sharoitida mustaqil ta'lim faoliyati kasbiy rivojlanishning asosiy omili ekanligini ta'kidlaydilar.

Beshinchidan, **nutq ko'nikmalarini shakllantirishga integrativ yondashuv** qo'llanilishi lozim. Bu yondashuv tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini o'zaro bog'liq holda rivojlantirishni nazarda tutadi. M.I. Axmedova va M.R. Qodirova kasbiy yo'naltirilgan til ta'limida integrativ yondashuvning samaradorligini ilmiy asoslab berganlar.

Oltinchidan, **interaktivlik tamoyili** o'quv jarayonini dialogik asosda tashkil etish, muammoli vaziyatlar yaratish, rol o'yinlari, klinik keyslar va simulyatsiyalardan foydalanishni taqozo etadi. Sh.E. Qurbonov va U.U. Jumanazarov interfaol metodlar talabalarning kasbiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilishini ta'kidlaydilar.

Yettinchidan, **haqiqiy (autentik) o'quv materiallaridan foydalanish** tamoyili kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Tibbiy maqolalar, klinik protokollar, xalqaro tavsiyalar va bemor tarixlari asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarning real kasbiy vaziyatlarga moslashuvchanligini oshiradi.

Umuman olganda, o'zbek pedagog olimlarining qarashlari shuni tasdiqlaydiki, kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish jarayoni kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan va innovatsion yondashuvlar integratsiyasi asosida tashkil etilishi lozim. Bunday yondashuv talabaning nafaqat til bilimlarini, balki kasbiy muloqot madaniyatini, tanqidiy fikrlashini va refleksiv qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tibbiyot institutlarida kasbiy chet tili kompetentsiyani shakllantirish asosan talabalarning guruh ishlariga asoslanishi kerak. Mashg'ulotning bunday tashkil etilishi bilan talabalar kasbiy muloqotning odatiy holatlariga taqlid qilib, chet tilidagi o'zaro aloqalarni o'rgatishlari mumkin. Masalan, ma'lum bir mavzu bo'yicha

guruh loyihasini amalga oshirishda talabalar uzoq vaqt davomida qo'shma tadbirlarni tashkil qiladilar, til va hatto qisman kasbiy tajriba almashadilar. Tajriba shuni ko'rsatadiki, loyiha bo'yicha jamoaviy ish til to'siqlarini olib tashlashga, har bir ishtirokchining odatiy va takrorlanadigan xatolarini tuzatishga yordam beradi.

Chet tili darsida ishlashning guruh turlariga rol o'ynash o'yinlari ham kiradi. Rolli o'yinlar chet tilini o'rganish kursida chet tili kompetentsiyani rivojlantirish jarayonida alohida o'rin tutadi, chunki ular o'quv jarayonini tashkil etishning uslubiy talablariga eng mos keladi-kelajakdagi mutaxassisning shaxsiy fazilatlari va nutq qobiliyatlarini tabiiy, erkin o'z-o'zini rivojlantirish uchun sharoit yaratish. Talabalarga chet tilini o'rgatishda rol o'ynashning ahamiyati til to'sig'ini engib o'tish, aloqa madaniyatini, xususan, professional muhitda muloqot madaniyatini shakllantirishdan iborat. O'yin kelajakdagi mutaxassisning mustaqil qarorlar qabul qilish, ularning harakatlari va boshqalarning harakatlarini baholash qobiliyatini shakllantiradi, bilim, ko'nikma va malakalarni yangilashga undaydi.

Tibbiy ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitishda biz ko'pincha talabalar dastlab maktabda olgan bilimlarining teng bo'lmagan darajasiga ega ekanliklariga duch kelamiz, o'qituvchi chet tilini o'qitish usullari va usullarining keng arsenaliga ega bo'lishi, motivatsiyani oshirish uchun dars jarayonida o'quv materiallari va faoliyat turlarini o'zgartirishi kerak, shuningdek, ba'zan guruh yoki individual talabalar tomonidan intizom dasturini o'zlashtirishda yuzaga kelgan qiyinchiliklarni bartaraf etish. Ushbu tabaqalashtirilgan yondashuv bilan o'qituvchining vazifasi bilimlarni uzatish emas, balki har bir talabaning faolligi va tashabbuskorligini targ'ib qilish, shu bilan birga o'quv va o'z-o'zini o'rganish jarayonini tashkil qilish va muvofiqlashtirishdir.

Kasbiy chet tili kompetentsiyani shakllantirish samaradorligini oshirish uchun shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va sub'ekt-subyektiv o'zaro ta'sir tamoyillarini qo'llash o'qituvchilar va talabalarning rolini o'zgartirishni nazarda tutadi. O'quv jarayonining markazida talabalarning o'zlari va ularga qo'yilgan vazifalarni qanday hal qilishlari qo'yilgan. Bunday sharoitda o'qituvchi maslahatchi va koordinatorga aylanadi. Talabalar va o'qituvchilar birgalikda darslarni

rejalashtirishadi, ularning maqsad va vazifalarini muvofiqlashtiradilar. Masalan, talabalar aqliy hujum texnologiyasi yoki davra suhbat yordamida o'zlari uchun qaysi mavzular qiziqarli va keyingi kasbiy faoliyat uchun zarurligini aniqlashga harakat qilishlari mumkin. Ular o'rganilayotgan materiallar, o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan o'qitish usullari, texnikasi va texnologiyalari ular uchun qanchalik qimmatli ekanligini muhokama qiladilar. Ular o'rganilayotgan materiallar, o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan o'qitish usullari, texnikasi va texnologiyalari ular uchun qanchalik qimmatli ekanligini muhokama qiladilar. Talabalar va o'qituvchilar o'quv jarayonini birgalikda rejalashtirganda, bu vaqtni tejashga imkon beradi, ya'ni ma'lum bir faoliyat uchun vaqt xarajatlarini birgalikda muvofiqlashtiradi. Ushbu yondashuv talabalarning chet tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirishga imkon beradi, ularni yanada intensiv mustaqil ishlashga undaydi.

Chet tili bilish vositasi sifatida ijtimoiy-madaniy ta'lim vositasi sifatida ham ishlaydi, talabada milliy madaniyatning tashuvchisi sifatida "men" obrazini shakllantiradi (V. V. Safonov). Ushbu jarayonda o'rganishga faol yondashuv muhim rol o'ynaydi. Chet tillarini kommunikativ yo'naltirilgan o'qitish uchun faoliyat vazifalari 1-jadvalda ko'rsatilgan o'yin, taqlid va erkin muloqot asosida qurilgan.

1-jadval

Chet tillarini kommunikativ yo'naltirilgan o'qitish turlari.

Kommunikativ o'yinlar	Kommunikativ	Erkin muloqot
Muloqotning o'yin syujeti O'yinning aloqa vazifasi Raqib ishtirokchilar O'yin qoidalari Musobaqa Guruh ichida raqobat Musobaqa g'olibi	Muammoli vaziyat Kommunikativ vazifa Kommunikativ munosabatlar Suhbat shartlari Ishtirokchilar o'rtasidagi g'oliblik uchun kurash Nutqning o'zaro ta'siri	Ishtirokchilar o'rtasidagi aloqa mavzusi Muhokama qilingan masala Shaxslararo Ochiq suhbat O'z nuqtai nazarni bildirish Mavzuni qo'llab-quvvatlash Aloqa mavzusining tugashi

R. P. Milrud [⁵⁰] kasbiy til o'rganish kompetentligi yo'naltirilgan ta'limda nutq aloqasining alohida ahamiyatini ta'kidlaydi. Ushbu ahamiyat og'zaki muloqot jarayonida o'zaro ta'sir normalari va qoidalari, xulq-atvori, etnik "dunyo rasmlari", madaniy o'ziga xoslik shakllanadigan qadriyatlar o'zlashtirilishi bilan izohlanadi. Boshqacha qilib aytganda, tilni o'zlashtirishning turli bosqichlarida odam tilning o'zi haqida emas, balki odamlarga vakolatli suhbatdoshlar rolini o'ynashga imkon beradigan nutqiy o'zaro ta'sir uslublari va namunalarini o'rganadi.

Talabalarning kasbiy til kompetentsiyasini tashkil etish va rivojlantirish o'ziga xos xususiyatlar va qonuniyatlarga ega. Axborot uzatish holatida odam avval umumiy ijtimoiy tajriba mavjudligini aniqlashi kerak. Til o'rganish kompetentsiyasining umumiyligi turli xil xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin: ular gapiradigan tilning umumiyligi; o'zaro tushunishga erishiladigan ijtimoiy jargon yoki professional tilning umumiyligi; jinsi, oilaviy holati va boshqalar. Talabalarning kasbiy til kompetentsiyasini tashkil etish va rivojlantirish o'ziga xos xususiyatlar va qonuniyatlarga ega. Axborot uzatish holatida odam avval umumiy ijtimoiy tajriba mavjudligini aniqlashi kerak. Til o'rganish kompetentsiyasining umumiyligi turli xil xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin: ular gapiradigan tilning umumiyligi; o'zaro tushunishga erishiladigan ijtimoiy jargon yoki professional tilning umumiyligi; jinsi, oilaviy holati va boshqalar.

Kasbiy chet tili kompetentsiyani shakllantirish samaradorligini oshirish interfaol, axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga yo'naltirilgan o'quv jarayoni uchun sharoit yaratishni o'z ichiga oladi, uning katta ulushi talabalarning mustaqil ishiga to'g'ri keladi. Moodle, mindmapping va boshqalar kabi yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali talabalarning uyda yanada intensiv mustaqil ishlashini o'z ichiga olgan holda, o'rganish axborotni qayta ishlash va yaratishning interaktiv jarayoniga aylanadi. Ushbu ma'lumotlarning asosiy talabi uning kasbiy yo'nalishi va kelajakdagi tibbiyot xodimining kasbiy faoliyatiga yaqinligidir. Xususan, tarkibni o'qish va tushunish uchun matnlar haqida

⁵⁰ Milrud R. P. Maktab o'quvchilarini chet tili orqali rivojlantirish muammosi// maktabda chet tili. - 1989. - №3. 31-38 b.

gapiradigan bo'lsak, unda bu ma'lumotnoma adabiyotlaridan maqolalar, kasalxonaning kundalik hayotiga xos hujjatlar (bemor xaritalari, kasallik tarixi, harorat jadvallari va boshqalar), ishbilarmonlik yozishmalari bo'lishi kerak.

Shuningdek, chet tilidagi kasbiy chet tili kompetentsiyani rivojlantirish muvaffaqiyatining muhim shartlaridan biri bu ko'plab haqiqiy o'quv materiallaridan foydalanishdir. Xususan, tibbiyotga oid haqiqiy ilmiy maqolalarni o'qish talabalarga ilmiy matnning tuzilishini tushunishga, ilmiy nutqqa xos grammatik tuzilmalarni, barqaror iboralarni, ekvivalent bo'lmagan so'z boyligini va boshqalarni aniqlash va tan olishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'qituvchi o'qish uchun matnlarni tanlashga tanqidiy yondashishi kerak, faqat talabalarning o'zlari uchun qiziqarli bo'lgan, fanlararo integratsiya doirasida o'qishlari uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan materialni tanlashi kerak. Bu talabalarning chet tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirishga yordam beradi, ularni chet tilida mustaqil o'qishga undaydi. Talabalarning mustaqil faoliyatini tartibga solish va yo'naltirish, xususan, mutaxassislik bo'yicha haqiqiy adabiyotlarni o'qish, o'qituvchi ma'lum bir o'qish strategiyasiga tegishli harakatlar algoritmi bilan eslatmalar yordamida mumkin.

Nutq faoliyatining bir turi sifatida o'qish samaradorligini oshirish uchun biz o'qish va tarjima qilish uchun matnlarni tanlash nuqtai nazaridan fanlararo aloqalardan foydalanishni maqsadga muvofiq deb bilamiz. Bizning kuzatishlarimizga ko'ra, agar talaba o'qish jarayonida olingan ma'lumotlardan professional profilning boshqa fanlarida foydalanishi mumkin bo'lsa, haqiqiy ilmiy adabiyotlarni o'qishga qiziqish va motivatsiya ortadi.

Kommunikativ ko'nikmalar integrativ yondashuvga muvofiq shakllantirilishi kerak, ya'ni nutq faoliyatining turlari kelajakdagi mutaxassislar ularni birgalikda ishlatishlari kerak va nutq faoliyatining samarali turlari (gapirish va yozish) retseptivlarga qaraganda ko'proq o'ziga xos tortishish kuchiga ega bo'lishi kerak (o'qish va tinglash). Shu bilan birga, grammatik tuzilmalarni odatiy o'rganish fonda yo'qoladi: u vaziyatga qarab belgilanadi va o'qish uchun matnni tushunish yoki belgilangan kommunikativ maqsadga erishish uchun amalga oshiriladi. Masalan, yangi mavzu bilan tanishish bosqichida talabalarni mos yozuvlar matniga

yo'naltirish maqsadga muvofiqdir (inglizcha "Boshlovchi matn" metodologiyasida), bu mavzuga mos keladigan kasbiy aloqa holatini ochib beradigan dialog bo'lib, talabalar keyingi kommunikativ vazifalarni bajarish uchun zarur bo'lgan maksimal nutq burilishlari va so'z birikmalarini o'z ichiga oladi. Ushbu matnni audio yoki video materiallar bilan qo'llab - quvvatlash maqsadga muvofiqdir. Keyinchalik, shartli nutq mashqlari asosida zarur grammatik va leksik tuzilmalardan foydalanishni o'rgatish. Mos yozuvlar iboralari va so'z boyligi talabalar tomonidan mindmaps va assotsiogrammlar yaratish orqali ham, an'anaviy lug'atni saqlash orqali ham qayd etilishi mumkin. Darsda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning yakuniy bosqichi-bu haqiqiy nutq mashqlari va texnologiyalari (rol o'ynash, stsensariy usuli) orqali gapirishga kirish yoki talabalar o'zlarining dialoglarini (polilog) asl matndan biroz o'zgartirilgan kommunikativ vazifa asosida yaratadilar.

Mavzuni o'rganishning keyingi bosqichida talabalarning o'zlari ilgari suradigan muammolar bo'yicha munozaraga kirishni o'z ichiga olgan texnologiyalarni qo'llash maqsadga muvofiqdir: davra suhbat, munozaralar, mini konferentsiya va boshqalar. Ushbu bosqichda yozuv nutq faoliyatining yordamchi turi sifatida ishlatiladi, chunki munozarani tayyorlashda talabalar plakatlarni chizishadi, kompyuter taqdimotlarini tayyorlashadi yoki shunchaki muammo bo'yicha o'z nuqtai nazarini himoya qilish uchun doskaga tezislar yozadilar. Shunday qilib, bitta dars doirasida nutq faoliyatining barcha turlari talabga ega.

Shuni ta'kidlash kerakki, kasbiy chet tili kompetentsiyani rivojlantirish samaradorligini oshirish uchun chet tili, iloji bo'lsa, darsda o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi yagona aloqa vositasi bo'lishi kerak. Vaqtni tejash nuqtai nazaridan, agar o'qituvchi talabalar uni tushunishiga amin bo'lmasa yoki grammatik xatoni tushuntirish kerak bo'lsa, ona tilidan foydalanish mumkin. Talabalar bir-biri bilan va o'qituvchi bilan eng samarali muloqotga erishish uchun ona va chet tilidan maqsadli foydalanishga undashlari kerak.

Yuqorida sanab o'tilgan aloqa texnologiyalari (rol o'ynash, davra suhbat, munozara) talabalarga nafaqat ma'lum bir o'quv materialini o'zlashtirishga va til

to'sig'ini yengishga yordam beradi, balki jamoada ishlash, jamoa a'zolari o'rtasida majburiyatlarni taqsimlash, yakuniy mahsulot uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish kabi kelajakdagi mutaxassislarning shaxsiy fazilatlarini va vakolatlarini rivojlantiradi, faoliyat, shakllantirish, o'z nuqtai nazariningizni tushuntirish va himoya qilish, bu, albatta, keyingi kasbiy faoliyat uchun zarur hisoblanadi.

Kasbiy chet tili kompetentsiyani shakllantirishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan talabalarning madaniyatlararo kompetentsiyani shakllantirish darajasiga bog'liq. Talabalar o'z mamlakatlari va o'rganilayotgan til mamlakatining kasbiy muhitida vaziyatli nutq xatti-harakatlari va aloqalaridagi farqlarni bilishlari va ularni bag'rikenglik bilan idrok etishlari, muloqotdagi qiyinchiliklarni tan olishlari va bashorat qilishlari, suhbatdoshning tili va nutq xatti-harakatlarini tushunishlari, og'zaki bo'lmagan aloqa asoslarini bilishlari va o'zlari uchun ushbu qiyinchiliklarni engish strategiyasini ishlab chiqishlari kerak. Ro'yxatda keltirilgan ko'nikmalar talabalarga chet tilida so'zlashadigan muhitda o'zlarini to'laqonli aloqa sub'ektlari kabi his qilishlariga yordam beradi.

Shunday qilib, yuqorida sanab o'tilgan printsiplarni turli xil ish shakllarini (frontal, guruh, juftlik), interaktiv va kommunikativ texnologiyalarni (loyiha usuli, rol o'ynash o'yinlari, aqliy hujum va boshqalar) qo'llash orqali amalga oshirish, audio va video materiallar va kompyuter darsliklaridan foydalanish talabalarning kasbiy chet tili kompetentsiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday kompleks yondashuv til materialini mustahkamlashga va til va nutq tuzilmalaridan ona tilida so'zlashuvchilar nutqiga yaqinroq foydalanishga yordam beradi va shunga mos ravishda tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy chet tili kompetentsiyasini shakllantirish samaradorligini oshiradi.

So'nggi bir necha o'n yilliklar davomida madaniyatlararo aloqa, madaniyatlararo mavjudlik muammolari, shuningdek, oliy ta'lim darajasida chet tillarini o'qitishga davlat qiziqishi ortib borayotgani bilan bog'liq ko'plab uslubiy nashrlar paydo bo'ldi. Tillararo va madaniyatlararo aloqa sharoitida nutqni idrok etish, tushunish, talqin qilish bilan bog'liq aloqa muammolari uslubiy muammolarni hal qilish uchun asos bo'lishi kerak. Didaktik maqsadlarni konkretlashtirish nuqtai

nazaridan, o'quv vazifalari o'quvchilarning tarkibiy va ifoda rejasining ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini, shu jumladan standartdan farq qiladigan tafsilotlarni tan olish ko'nikmalarini shakllantirish zaruriyatidan kelib chiqishi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, til standarti ham, nutqiy nostandart ham jamiyatning milliy-madaniy o'ziga xos xususiyatlarini tashuvchisi hisoblanadi.

Kasbiy chet tilini ona tiliga xos bo'lgan darajaga bilish, ya'ni tabiiy "inofon"ga yaqinlashish sifatida tushuniladi. Tibbiy ta'lim talabalariga o'qitiladigan "chet tili" fani kasbiy xorijiy kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishga qaratilgan. Maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (English for Specific Purposes ESP) 1960 – yillarda ingliz tilida so'zlashuvchi lingvodidaktikada shakllangan va o'shandan beri faol rivojlanayotgan yo'nalishdir. Ushbu yo'nalishning maqsadi talabalarning ingliz tilini muayyan kasbiy aloqa sharoitida qo'llash zarurligini hisobga olgan holda chet tilidagi kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishdir. XXI asr boshidan beri xorijiy universitetlarda. "mavzu va til integrallashgan ta'lim" (content and Language Integrated Learning, CLIL) mashhurlik kasb etmoqda. Ushbu yo'nalish bir qator fanlarni ingliz tilida o'qitilishini nazarda tutadi, bu o'qitishning maqsadi sifatida emas, balki bir vaqtning o'zida fan va chet tilidagi kompetentsiyalarni shakllantirish vositasi hisoblanadi.

Zamonaviy MDX pedagogik amaliyotida mamlakatda mavjud bo'lgan ta'lim an'analari sharoitida xorijiy yo'nalishlarni qayta ko'rib chiqadigan bir qator yo'nalishlar taklif etiladi. O. G. Kaverinaning integral yondashuvini ta'kidlash kerak, unda gumanitar va texnik fanlar birlashtirilib, bir vaqtning o'zida talabalarni kasbiy tayyorlashning bir nechta tarkibiy qismlarini takomillashtirishga imkon beradi. Samarali lingvodidaktikada (A. V. Rubtsova, yu.V. Eremin, N. I. Almazova) maqsad chet tillarini kasbiy yo'naltirilgan o'qitish jarayonida o'zini o'zi tarbiyalash va o'zini o'zi belgilashga qodir shaxs sifatida qoraladi. A. A. Verbitskiyning integrativ kontekstli ta'limi kelajakdagi mutaxassisning har tomonlama tayyorgarligiga hissa qo'shadigan kasbiy va predmetli chet tili va ijtimoiy-madaniy ko'nikmalarni birlashtiradi. Metodologiya standart ishlab chiqarish muammolarini modellashtirish va ularni chet tilidan foydalanish orqali hal qilishga asoslangan.

Kasbiy lingvodidaktika - A. K. Krupchenko tomonidan ajratilgan lingvodidaktika bo'limi zamonaviy mutaxassisning chet tilidagi kasbiy tibbiy chet tili kompetentsiyasini shakllantirishga qaratilgan chet tilini kasbiy yo'naltirilgan o'qitish metodologiyasini ishlab chiqadi [⁵¹].

Bundan tashqari, oliy ta'lim talabalarini tayyorlash jarayoni nutq faoliyatining barcha turlari bo'yicha o'zaro bog'liq o'qitish printsiptini hisobga olgan holda qurilishi kerak (M. Z. Biboletova, I. L. Bim, M. L. Vaysburd, I. A. Zimnaya, A. A. Leontiev, E. I. Passov, V. V. Safonova va boshqalar). Bu chet tilini o'zlashtirish uchun juda muhimdir, nutq faoliyatining har qanday turining ustuvorligini aniqlash mumkin emas. Gapirish, o'qish, tinglash va yozish bitta harakatning natijasidir – fikrlarni shakllantirish. Til yordamida fikrlar yangilanadi. O'qish va tinglash nutq faoliyatining retseptiv turlariga, gapirish va yozish esa samarali bo'lishiga qaramay, ular bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Masalan, o'qish va tinglash paytida ham leksik, ham nutq burilishlari o'zlashtiriladi, keyinchalik ular faol leksik lug'atga aylanishi mumkin [⁵²]. Shunday qilib, retseptiv faoliyat elementlari samarali bo'lishi mumkin va shuning uchun o'qitish nutq faoliyatining barcha turlarining o'zaro bog'liqligi tamoyillariga asoslanadi.

Gapirish yoki yozish nuqtai nazaridan ma'lum bir til birligini o'zlashtirish o'qish yoki tinglash nuqtai nazaridan bir xil birlikni o'zlashtirishdan ko'ra ko'proq kuch sarflashni talab qilganligi sababli, o'qituvchilar leksika, grammatika, o'qish kabi modullarni o'rganishga asoslangan o'quv jarayonini qurishni maqsadga muvofiqdir [⁵³]. Oliy ta'lim talabalari bilan ishlashda mustaqil ravishda tayyorlangan va tayyorlanmagan monologik va dialogik bayonot darajasida muloqot qilish qobiliyatini shakllantirishga ko'proq e'tibor berishadi. Nutq ko'nikmalarini shakllantirishga integrativ yondashuv kasbiy chet tili kompetentsiyani samarali rivojlantirish shartlaridan biridir. Shuning uchun oliy ta'limda "chet tili" kursining

⁵¹ Presnuxina I. A. Chet tilidagi kasbiy yo'naltirilgan kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish masalasiga // ta'lim. Ilm-fan. Ilmiy kadrlar. 2019. № 3. C. 176 b.

⁵² Lyaxovitskiy M. V. Chet tillarni o'qitish metodikasi: darslik. Filol uchun qo'llanma. universitetlarning faoliyati. M.: Yuqori. ShK., 1981. 159 b.

⁵³ Kargina E. M. Lingvistik bo'lmagan universitetda chet tilini o'qitish jarayonida leksik materialni funktsional farqlash // zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar. 2015. № 6-4 (50). 167-172 b

mazmuni biz tomonidan modulli printsip asosida tashkil etilgan. Ko'pgina olimlar chet tilini o'qitishda tizimli yondashuv muhimligini ta'kidlaydilar [⁵⁴].

Kurs rivojlanish va takomillashtirishga qaratilgan modullarni o'z ichiga oladi:

- kasbga yo'naltirilgan og'zaki rasmiy aloqalar ko'nikmalari;
- yozma rasmiy yozishmalar va akademik yozish qobiliyatlari;
- o'qishni chuqur tushunishga qaratilgan kasbga yo'naltirilgan matnlar va ilmiy maqolalar bilan ishlash ko'nikmalari.

Shunday qilib, tibbiy ta'lim talabalarini kasbiy va ilmiy faoliyat sohasidagi to'laqonli madaniyatlararo aloqada ishtirok etishga tayyorlash talab etiladi. Bugungi kunda ingliz tilini o'qitishning turli xil usullari mavjud va yangilari doimiy ravishda ishlab chiqilmoqda, bu ko'p jihatdan o'qituvchining o'quv jarayoni shartlariga mos keladigan u yoki bu usulni tanlash erkinligi uchun sharoit yaratadi.

Shu munosabat bilan kommunikativ usul (A. A. Leontiev, E. P. Shubin, G. A. Kitaygorodskaya, E. I. Passov va boshqalar) oliy ta'lim talabalarida foydalanish uchun ma'lum qiziqish uyg'otadi, chunki bu usulning ob'ekti nutqdir. Kommunikativ usulning o'ziga xos xususiyati o'quv jarayonini haqiqiy professional aloqa holatlariga yaqinlashtirishga urinishdir. Ushbu holat o'qituvchi va talabalarning dars davomida kommunikativ-motivatsion xatti-harakatlarini va talabakarning amaliy qiziqishlari va ehtiyojlarini aks ettiruvchi aloqa muammolari va vaziyatlarini sinchkovlik bilan tanlashni belgilaydi. Ushbu uslub birinchi navbatda omma oldida gapirish va muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bunday holda, aloqa kognitiv va ta'sirchan xarakterdagi ma'lumotlarni uzatish va yetkazish sifatida tushuniladi; ikki yoki undan ortiq odamning nutqiy o'zaro ta'siri jarayonida bilim, ko'nikmalarni almashish [⁵⁵].

Kommunikativ usul o'qituvchi va talabalarning ishini sezilarli darajada faollashtiradi. Birinchisining vazifasi o'quvchilarni tinglovchilarni qiziqtirgan

⁵⁴ Jigalev B. A. Tizimli yondashuv oliy ta'lim sifatini oshirishning muhim omilidir // o'qitish, sinov va baholash : xalqaro materiallar. konf. N. Novgorod: NDLU, 2016 yil. 3-13 b

⁵⁵ Zolotova M. V., Skurixin N. A. Universitetda ingliz tilini o'rganish kursida TED Talk formatida ommaviy nutqni o'qitish metodikasi // Boltiq gumanitar jurnali. 2019. 8-jild, 4-son (29). 63-65 b

muayyan muammo bo'yicha munozaraga jalb qilishdir. Talabalar og'zaki nutqlar tayyorlaydilar, ular asosida taqdim etilgan muammolar muhokama qilinadi. Muammo tamoyillari o'quv mazmuni va o'quv faoliyatining o'ziga qiziqishni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, bu esa o'z navbatida o'quv motivatsiyasini oshiradi va talabalarga aqliy mustaqillik va tashabbuskorlik ko'rsatishga imkon beradi. Og'zaki monologik taqdimotga yoki guruh muhokamasiga tayyorgarlik jarayonida talabalar shaxsiy intellektual, ijodiy, kommunikativ qobiliyatlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega.

Interaktivlik tamoyili, shuningdek, tibbiy ta'lim sharoitida kasbiy chet tili kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishni ham amalga oshiradi [⁵⁶]. Interfaol ta'lim, faol ta'limning bir turi sifatida, o'qituvchi va talabalarning o'quv jarayoniga faol jalb qilishni o'z ichiga oladi. O'qituvchining roli yetakchi emas, talabalar ta'limning to'liq sub'ektlari sifatida harakat qilishadi. Shunday qilib, interaktiv ta'limda uning ishtirokchilari faol muloqot qilishadi va muloqotda bo'lishadi. Muloqot nafaqat o'qituvchi va talabalar o'rtasida, balki talabalar o'rtasida ham quriladi (juftliklarda, guruhlarda ishlash, guruhlarda ish taqdimoti va boshqalar). Interfaol o'qitish bilan o'qituvchining asosiy vazifasi qo'llab-quvvatlash va yordam berish, talabalar faoliyatini darsning maqsadlariga erishishga yo'naltirishdir (scaffolding). Ta'limning qo'shma hamkorlikning qulay sharoitida amalga oshiriladi, bunda talabalar o'zlarining muvaffaqiyatlari va intellektual qobiliyatini his qiladilar, bu esa o'quv motivatsiyasini oshirishga va o'quv jarayonida tashabbuskorlikni namoyon etishga yordam beradi. Interfaol pedagogik o'qitish texnologiyalari talabalarni o'rganishga o'rgatish uchun mo'ljallangan o'quv muhokamasi, loyiha faoliyati, biznes o'yinlari va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Ta'riflangan pedagogik yondashuvlar, usullar va texnologiyalar kasbiy xorijiy kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha o'quv jarayonining samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

⁵⁶ Gural S. K., Komarova E. P., Baklanova S. A., Fetisov A. S. Universitetda integratsiyalashgan fan va tilni o'qitishning nazariy konteksti // til va madaniyat. 2020. № 49. 15 b.

Ushbu tadqiqot kasbga yo'naltirilgan faoliyat sohasida haqiqiy aloqa vaziyatlarini yaratish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan. Kommunikativ usulning muhim tomoni – bu turli xil mashqlar va vazifalardan foydalanish imkoniyati-tadbirkorlik rolli o'yinlardan tortib, haqiqiy vaziyatlarni simulyatsiya qilishgacha. Talabalar bilan biz tez-tez elevator Pitch va TED Talk kabi interaktiv texnologiyalarga murojaat qilamiz, bu texnologiyalar chet tilidagi kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishga qaratilgan rolli o'yin turlari deb hisoblash mumkin.

Elevator Pitch (or Elevator Speech, yoki "liftdagi taqdimot") - bu cheklangan vaqt sharoitida taqdimot yoki nutq formati, odatda bir daqiqa (liftning ko'p qavatli binoda harakatlanish vaqti). Tibbiy ta'lim talabalariga Elevator Pitch interfaol o'yini ko'pincha biror bir kasalliklarni bemorning belgilariga qarab aniqlash yoki kasallikni davolash usullarini taqdim etish uchun ishlatilishi mumkin. Elevator Pitch-ning o'ziga xos xususiyati shundaki, bir daqiqa ichida ma'ruzachi uning oldiga qo'yilgan vaziyatning mohiyatini aniq tushuntirib, g'oyaning o'ziga xosligi va usullarini ta'kidlas o'tishi kerak bo'ladi. O'z fikrlarini aniq ifoda eta olish talabalar uchun kelgusida ularning ish faoliyatlari davomida tezkorlikda hal qilishi kerak bo'ladigan masalalarda foydali bo'lishi mumkin. Ommaviy nutqning bu turi muammoni hal qilish bo'yicha bilimni namoyish etadi. Elevator Pitch puxta tayyorgarlik va ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Muhokama uchun qiziqarli bo'lgan bunday mini-vaziyatlardan leksik materialni ishlab chiqish uchun ham, har qanday grammatik hodisani ishlab chiqish uchun ham foydalanish mumkin.

Shuningde, talabalar bilan kundalik hayotda uchrab turadigan vaziyatlar bo'yicha ham bu turdagi interfaol o'yinni tashkil qilish mumkin.

Fe'llarning tugallangan shakllarini mashq qilish uchun biz talabalarga quyidagi vaziyatlarni taklif qilamiz: – Have you ever been in a food fight? – What's one thing you've ever wanted to do, but never have? – What's one talent or skill you don't have but have always wanted? – Have you ever been stung by a bee? И т.д.

So'zlashuv lug'atida biz texnikaning o'zini o'rgatamiz, keyin uni asta-sekin talabalarning mashg'ulot mavzusi bilan bog'liq mavzularga o'tkazamiz, bu erda akademik lug'at va maxsus terminologiyadan foydalanish kerak bo'ladi.

Amaliy mashg'ulot mavzusida taqdimotlarni tayyorlash bosqichida biz talabalarga quyidagi mavzular bo'yicha bir daqiqa davomida gapirishni taklif qilamiz (tayyor bo'lmagan bayonotlar): – What 5 things you would like to have achieved by the time you are coming to the end of the course? – What's the skill you are most proud of as a graduate student? – What's the most memorable class you've ever taken during the studying in English classes? va boshqalar.

Biz ushbu texnikadan birinchi darsda foydalanamiz va asta-sekin talabalar ushbu vazifani qanday qilib mukammal darajada yengishni boshlashlarini kuzatamiz: ular kerakli ekspressivlikka, nutqning ravonligiga, semantik aksanlarning to'g'ri joylashishiga, keraksiz pauzalar va begona o't so'zlari yo'qoladi, nutq aniq tuzatiladi. Ushbu ta'lim texnologiyasi yordamida talabalar nafaqat ravon (tekis), balki uning to'g'riligi (aniqlik) ustida ham ishlaydilar.

Aslida, talabalar muvaffaqiyatli og'zaki muloqotning barqaror mahoratini rivojlantiradilar. Interaktivlik mahorati ham rivojlanadi, chunki har bir bir daqiqalik bayonotdan so'ng taqdimotchiga guruhdagi talabalar tomonidan ko'plab savollar beriladi. Interaktivlik mahorati ham rivojlanadi, chunki har bir bir daqiqalik bayonotdan so'ng taqdimotchiga guruhdagi talabalar tomonidan ko'plab savollar beriladi. Kutilmagan savollarga darhol javob berish qobiliyati ilmiy hamjamiyatning boshqa vakillari bilan muvaffaqiyatli aloqada bo'lishni istagan har bir kishi uchun juda zarurdir. Chet tilidagi kasbiy kompetentsiya ushbu texnologiyadan foydalanganda yanada muvaffaqiyatli shakllanadi. Talabalar asta-sekin ozod qilinadilar, til to'sig'i yo'qoladi.

TED Talk texnologiyasi-bu intellektual konferentsiya formati bo'lib, uning vazifasi noyob g'oyalarni tarqatishdir (ideas worth spreading). TED Talk ishtirokchilari talabalarga turli muammolarni hal qilish uchun innovatsion g'oyalarni taqdim etadilar. Suhbat-hikoya odatda o'z tajribasini tahlil qilish yoki olingan natijalarni tavsiflashga asoslangan bo'lib, u kundalik hayotdan metafora

o'xshashliklari yoki allegoriyalaridan foydalangan holda ijodiy tarzda taqdim etiladi, shunda muallifning asosiy xabari professional sohalardan uzoq bo'lgan oddiy tomoshabin uchun tushunarli bo'ladi. TED Talk formatida ommaviy nutqni o'rgatish talabalarning chet tilidagi nutq ijodini rivojlantirishga, kommunikativ kompetentsiya ko'nikmalari va ko'nikmalarini, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirishga, shaxsning intellektual resurslarini birlashtirishga yordam beradi.

TED Talk misolida talabalar notiqlik mahoratining asosiy usullari bilan tanishadilar, bu esa omma oldida nutq so'zlashning tomoshabinlarga ta'sirini sezilarli darajada oshirishga imkon beradi. Bunday texnikani o'zlashtirish zamonaviy mutaxassisni yanada raqobatbardosh qilib, omma oldida so'zlash mahoratini yangi bosqichga olib chiqadi.

Mashhur ma'ruzachilarning darsliklarida uchraydigan takrorlash usuli (Martin Lyuter King «I have a dream...», Din Rid «We shall overcome» va bosh.), TED ma'ruzachilari orasida juda samarali va talabga ega: 'Great creativity. In times of need we need great creativity... Great creativity is needed to do what it does well...' [57]. Kontrastni qabul qilish tinglovchilarning e'tiborini ma'ruzachining so'zlariga qaratishga imkon beradi: 'Great creativity can make politicians electable, or parties unelectable. It can make war seem like tragedy or farce.' [51], 'You could take care of your health or you could take care of your obligations' [58].

Shuningdek, talabalar e'tiborini auditoriya e'tiborini jalb qiladigan boshqa muhim texnikalarga qaratishlari kerak – tripling «uchtaga bo'linish» (cars or the Internet or even that little mobile device we keep talking about), yorqin metaforalar (sitting has become the smoking of our generation), parallelizm (walk and talk, fresh air drives fresh thinking) va bosh. [52].

Shuni ta'kidlash kerakki, TED ma'ruzachilarining nutq uslubi va okkazionalizm elementlaridan jiddiy mavzuda nutq so'zlashda vaziyatni yumshatish

⁵⁷ Hobsbawm A. Do the green thing // TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/andy_hobsbawm_do_the_green_thing/transcript (дата обращения: 12.09.2020).

⁵⁸ Merchant N. Got a meeting? Take a walk // TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/nilofer_merchant_got_a_meeting_take_a_walk/transcript#t-192369 (дата обращения: 12.09.2020).

uchun notiqlik texnikasining alohida turi sifatida foydalanishi. 'The technology you're using the most almost every day is this, your tush; So I started this talk talking about the tush; get off our duff' iboralarib zamonaviy xodimning hayotida harakat etishmasligi haqidagi monolog tabassum va jonli okkazonalizmga sabab bo'ladi 'getting out of the box that leads to out-of-the-box thinking' auditoriyada nostandart, xayoliy fikrlash jarayonini faollashtirish [⁵²].

Elevator Pitch va TED Talk o'yin shakli talabalarga nutq xatti-harakatlarida erkinroq bo'lish, til to'sig'ini buzish imkonini beradi. Bugungi kunda "til to'sig'i" tushunchasi uslubiy adabiyotlarda aniq ta'rifni topa olmaydi. Qisqa psixologik lug'at uning quyidagi ta'rifini beradi: "til to'sig'i deganda ma'lumotni o'zlashtirishga xalaqit beradigan, shuningdek nutqni keltirib chiqaradigan va natijada chet tilidagi aloqaning buzilishiga olib keladigan ob'ektiv va sub'ektiv to'siqlarni tushunish odat tusiga kiradi". [⁵⁹]. Til to'sig'idan tashqari, bir qator boshqalari mavjud. Shunday qilib, chet tilini o'rganayotganda o'qituvchilar talabalarda lingvistik to'siq mavjudligiga duch kelishadi. Lingvistik to'siqni til to'sig'i bilan aniqlash mumkin emas. Lingvistik to'siq lingvistik xarakterdagi zarur bilimlar mavjud bo'lmaganda, chet tilidan foydalanishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tavsiflaydi, masalan, ma'lum bir grammatikani, tegishli so'z boyligini bilish, chet tilidagi nutqni quloq bilan idrok etish bilan bog'liq muammolar, nutq oqimida alohida so'zlarni ajratish bilan bog'liq qiyinchiliklar va boshqalar. Chet tilini o'rganishda lingvistik, psixofiziologik, ijtimoiy-madaniy, kommunikativ, hissiy, shaxsiy, irodaviy, qiymat-semantik, motivatsion, shuningdek kognitiv va boshqa bir qator to'siqlar mavjud.

Ushbu to'siqlarning barchasini bitta narsa birlashtiradi: ularni engib o'tish lingvistik yoki psixologik muammolarni bartaraf etish bilan bog'liq.

Qoida tariqasida, til to'sig'i ko'proq psixologik to'siq bo'lib, talabaga kommunikativ niyatlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon bermaydi. Psixologik to'siqlarni yengish juda qiyin bo'lishi mumkin, chunki ular ko'pincha talabaning o'zini o'zi qadrlashi bilan bog'liq. Shunday qilib, I. A. Zimnyaya til

⁵⁹ Qisqa psixologik lug'at / komp. L. A. Karpenko; umumiy tahrirda A. V. Petrovskiy, M. G. YAroshevskiy. M.: Politizdat, 1985 Yil. 62 b.

to'sig'ini o'quv muhitida shakllanadigan shaxsning o'zini o'zi qadrlashi bilan bog'laydi. Uning ta'kidlashicha, o'zini past baholash dars paytida passivlikka, nutqdan foydalanishni talab qiladigan o'qituvchining vazifalarini bajarishni istamaslikka olib keladi [⁶⁰].

Guruh talabalari, yetakchi o'qituvchi bilan munosabatlar psixologik to'siqlar sifatida harakat qilishi mumkin. Bularning barchasi talabalarning individual xususiyatlari bilan bog'liq. Mualliflardan biri Nottingem Trent universitetining magistrantlar guruhida ingliz tili darsida ishtirokchi sifatida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ldi. U "boshqa mamlakatga o'qishga kelish bilan bog'liq madaniy shokni yengish" mavzusiga bag'ishlangan. Guruh ko'p millatli edi. Barcha talabalar darsda faol ishtirok etishdi. Professorning " madaniy shokni yengish uchun qancha vaqt kerak bo'ldi?" bir qator talabalar hali ham bu shok holatida ekanliklarini aytishdi. Ularning barchasi olti oy davomida Angliyada bo'lgan.

Madaniy shok holatidan chiqish (psixologik to'siqning bir turi) hissiy barqarorlikning past darajasi, o'zini past baholash, turli qo'rquvlar, oilaviy tarbiya, madaniy xususiyatlar, ta'lim tizimidagi farqlar va boshqa bir qator omillarga ta'sir qilishi mumkin [⁶¹]. Psixologik va til to'sig'i tushunchalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq.

I. V. Firsova tomonidan berilgan til to'sig'ining ta'rifi bizga yaqin: "chet tilini o'rganishda til to'sig'i-bu gapirish jarayonida mavjud bo'lgan bilimlardan foydalanishning individual, sub'ektiv imkonsizligidir. Bu psixologik to'siqning bir turi, agar biron bir sababga ko'ra, tegishli bilimga ega bo'lgan holda, chet tilida xohlagan narsani ifoda etish qiyin bo'lsa. 90-sahifa. Muallif til to'sig'ini va ta'limning dastlabki bosqichlarida uning paydo bo'lishiga olib keladigan omillarni o'rganish zarurligini ta'kidlaydi.

A. S. Voskovskaya va T. A. Karpova shuni ko'rsatadiki, talaba boshdan kechirgan psixologik noqulaylik jonli muloqotni davom ettirishga va talabalar uchun

⁶⁰ Zimnyaya I. A. Chet tilida nutqni o'qitishning individual psixologik omillari va muvaffaqiyati // maktabda chet tillari. 1970. № 1. 37-46 b.

⁶¹ Zhigalev B.A., Savrutsкая E.P., Ustinkin S.V., Nikitin A.V., Semyonov D.V. Difficulties of Migrants' Adaptation to the Culture and Lifestyle of European Countries // 5th International multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts SGEM 2018. Bulgariya, 2018

dolzarb mavzularni muhokama qilishga imkon bermaydi. Talaba yetarli so'z boyligiga ega bo'lishi, tilning grammatik tuzilishini tushunishi mumkin, ammo ma'lum bir psixologik noqulaylik tufayli o'z fikrlarini chet tilida erkin ifoda eta olmaydi, uyatchanlik, qo'rquv, o'z qobiliyatlari va qobiliyatlariga ishonchsizlikni boshdan kechiradi [⁶²]. Nazariy bilimlarni kommunikativ amaliyotda muvaffaqiyatli qo'llash o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarning xususiyatiga bevosita bog'liq bo'lgan darsda qulay psixologik muhit sharoitida mumkin. Mualliflar o'qituvchiga bunday muhitni yaratish, o'quvchini ozod qilish va oxir-oqibat psixologik to'siqni bartaraf etish rolini berishadi.

S. K. Gural va boshqalar. kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishda talabalarning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhimligini ta'kidlang. Tilshunoslik bo'lmagan mutaxassisliklar talabalari uchun "individual ta'lim traektoriyalari" qo'llanilishi sharti bilan chet tilini o'qitish jarayoni yanada shaxsiylashtirilgan va talaba uchun zarur bo'lgan faoliyat sohalariga yo'naltirilgan bo'ladi. Tibbiy ta'limda talabalar til ko'nikmalarini takomillashtirish uchun etarli vaqt ajratolmaydilar. Bo'lajak mutaxassis til qiyinchiliklarini engishga e'tibor qaratmasligi kerak, balki qaror qabul qilish, vaziyatni tahlil qilish, qiyin vazifalarni bajarish uchun etarlicha moslashuvchan fikrga ega bo'lishi kerak [⁶³; ⁶⁴].

Talabalarda chet tilini o'qitish jarayonida nutqiy muloqot qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, biz o'quv vaqtining etarli qismini kasbga yo'naltirilgan adabiyotlarni o'qishga bag'ishlaymiz. Odatda yengil matnlar o'qiladi va tarjimasiz yaxshi tushuniladi. Matnni tushunish ichki nutq orqali, tushunish va fikrlash usuli sifatida amalga oshirilganda, yanada qiyin matnlar ichki tarjima bilan birga bo'lishi mumkin. Agar murakkab matnlarning tarjimasi ichki nutq darajasida qolsa, u chet tilidagi matnlarni analitik tushunish uchun asos bo'la olmaydi. Faqat og'zaki yoki yozma matn shaklida tarjima bunday qo'llab-quvvatlash

⁶² Voskovskaya A. S., Karpova T. A. Universitetda chet tilini o'qitishning psixologik jihatlar / / xalqaro iqtisodiyot va ta'lim jurnali. 2017. 3-jild, 1-son. 57 b

⁶³ Gural S. K., Krasnopeyeva T. O., Smokotin V. M., Sorokomova S. N. talabalarning yashirin xususiyatlarini hisobga olgan holda individual xorijiy ta'lim traektoriyalarining maqsadlari, vazifalari, tamoyillari va mazmuni // til va madaniyat. 2019. № 47. 11 b.

⁶⁴ Krasnopeyeva T. O., Shevchenko A. I., Gural S. K. axborot ta'lim muhitida individual ta'lim traektoriyalarini loyihalash / / til va madaniyat. 2020. № 51. 153-176 b.

vazifasini bajarishi mumkin. Tibbiy ta'limda talabalar uchun matnning semantik birliklarini yozma ravishda tahlil qilish, qayd etilgan lingvistik hodisalar va faktlar bilan shug'ullanish osonroq bo'ladi.

Ma'lumki, tarjima tilga yo'naltirilmagan oliy ta'lim muassasalarida o'qish maqsadi sifatida ko'rib chiqilmaydi, ammo tarjima o'quv jarayonida til materialini o'zlashtirish vositasi, matnni tushunishni nazorat qilish usuli sifatida qoladi, chunki mutaxassis matnda kodlangan ma'lumotlarni maksimal aniqlik bilan aniqlashi kerak. [65]. Tarjima matnni to'liq va aniq tushunish yo'lidagi vaqtinchalik chora sifatida qaralishi mumkin. Talabaning asosiy maqsadi chet tilidagi matnni tarjimasiz tushunishdir, shu bilan birga muallifning fikri u tuzilgan tilda qabul qilinadi. Ta'limning yakuniy bosqichida tarjima jarayoni keraksiz bo'lib qoladi, og'zaki ravishda yaratilgan o'qishni tushunish jarayoni o'tmishda qoladi, tushunish to'g'ridan-to'g'ri bo'ladi.

Agar chet tilini o'qitishda asosiy usul kommunikativ bo'lsa, unda talabalarning ona tiliga tayanish yetakchi lingvodidaktik tamoyillardan biridir. O'qituvchining ona tili darsida va o'quv tarjimasida foydalanishi uslubiy jihatdan oqlanadi [25. C. 147]. O'quv tarjimasida ona tili normalari nuqtai nazaridan yetarli bo'lmasligi mumkin, jumlar sintaksisi chet tilidagi jumlaning begona sintaksisini takrorlashi mumkin. Adabiy tarjimadan farqli o'laroq, bu shakl va mazmunning to'liq sintezi emas, lekin ta'limning ma'lum bir bosqichida bunga hojat yo'q. Ko'pincha o'quv tarjimasida eshitilgan yoki o'qilgan narsalarni tushunishni tekshirish vositasi bo'lib, o'quvchining o'qish ko'nikmalarini shakllantirish bosqichida qo'llaniladi. Ular asta-sekin, vaqt cheklovlarisiz, matnning asosiy mazmunini ham, ikkinchi darajali tafsilotlarni ham to'liq tushunish bilan o'qish qobiliyatini anglatadi.

Tarjima passiv (retseptiv) lug'atning leksik birliklarini semantizatsiya qilish uchun ham foydali bo'lishi mumkin. Agar talabalar chet tilini yaxshi bilmasalar, darsda yetarli vaqt bo'lmasa, mavhum tushunchani taqdim etish zarur bo'lsa, bunday qaror oqilona ko'rinadi. Darsda tarjimani qo'llashning boshqa usullari-ona va

⁶⁵ Lyaxovitskiy M. V. Chet tillarni o'qitish metodikasi: darslik. Filol uchun qo'llanma. universitetlarning faoliyati. M.: Yuqori. ShK., 1981. 159 b.

o'rganilayotgan tilning grammatik tuzilmalarini, so'zlarning ma'no hajmlarini taqqoslash, fikrni ifoda etish usullaridagi farqlarni tahlil qilish [25].

Shuni tushunish kerakki, talabalarda maxsus matnlar bilan ishlash tarjima bilan cheklanmasligi kerak. Matn og'zaki bayonotni, taqdimotni tayyorlash uchun asos bo'lishi mumkin, so'ngra belgilangan muammoni muhokama qilish mumkin.

Chet tilini o'rganish jarayonida talabalar akademik yozish bo'yicha bilim va ko'nikmalarni ham o'zlashtirishlari kerak, ya'ni, ilmiy nutqning ishlash xususiyatlarini bilish va yozma ilmiy matnlarni yaratish. Yetarlicha rivojlangan yozma chet tilidagi ilmiy nutq yosh olimning chet tilidagi nashr faolligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqotning oraliq yoki yakuniy natijasini ifodalovchi ilmiy nashr ilmiy eksperimentning ajralmas qismidir. Nufuzli xorijiy jurnallarda o'z tadqiqotlari natijalarini jahon ilmiy hamjamiyatiga taqdim etish qobiliyati yosh tadqiqotchi olim uchun martaba o'sishi, chet ellik hamkasblari bilan to'liq hamkorlik qilish uchun keng istiqbollarni ochib beradi. Aauditoriya soatlari yetarli emasligi sababli, aspirantlar asosan akademik yozish ko'nikmalarini rivojlantirish va takomillashtirish uchun mustaqil ravishda ishlashadi.

O'z kasbiy va shaxsiy kompetentsiyalarini doimiy ravishda takomillashtirib, "umr bo'yi" (lifelong learning) o'rganishga tayyor bo'lgan avtonom talabani tarbiyalash uchinchi ming yillik oliy kasb-hunar ta'limi vazifalaridan biridir. Doimiy o'z-o'zini o'qitish zarurati jahon intellektual mehnat bozorida mutaxassislar o'rtasida yuqori raqobat, ilmiy-texnik ma'lumotlarning yuqori tarqalishi va ilmiy-texnik yutuqlarni amaliy joriy etish sur'atlari bilan bog'liq. Binobarin, shu munosabat bilan talabalarda avtonom o'qitish ko'nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyatga ega. Tizimli kognitiv faoliyatni mustaqil ravishda tashkil etish qobiliyati insonning shaxsiy va kasbiy o'sishi va rivojlanishi, hayotdagi o'zini o'zi anglashi uchun muhimdir. Amerikalik pedagog Malkolm Noulz avtonom o'rganish mahoratini "asosiy inson raqobati – o'zi mustaqil ravishda o'rganish qobiliyati" va "a process in which individuals take the initiative without the help of others in diagnosing their learning needs, formulating goals, identifying human and material resources and

evaluating learning outcomes"deb ta'riflaydi. [⁶⁶]. Shunday qilib, o'rganish qobiliyati, ya'ni o'zingizning ta'limingiz va rivojlanishingiz uchun javobgarlikni o'z zimmangizga olish har qanday odamning asosiy kompetentsiyadir. O'zi mustaqil ravishda o'rganish mavjud bilimlarni baholash, yetishmayotgan bilimlarni aniqlash va topish va muayyan muammolarni hal qilish uchun yetishmayotgan ko'nikmalarni o'zlashtirish qobiliyatidan iborat.

Masofaviy ta'lim resurslari o'zi mustaqil ravishda o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish uchun samarali vositani taqdim etadi. Mavjud ta'lim resurslaridan foydalanish talabalarining o'zi mustaqil ravishda o'rganish motivatsiyasini oshiradi, chunki ular o'zlarining bilim jarayonlarini boshqarish imkoniyatiga ega. Turli xil ta'lim platformalari, o'quv dasturlari, jahon universitetlarining ochiq onlayn kurslari, o'yin saytlari ijodiy tarkibiy qismni kuchaytiradi va umuman o'quv samaradorligini oshiradi. Bundan tashqari, amaliyot shuni ko'rsatdiki, masofaviy texnologiyalar yordamida o'qitish karantin yoki jahon blokirovkasi kabi fors-major holatlarida amalga oshirilishi mumkin.

An'anaviy ta'lim muhitiga kiritilgan axborot texnologiyalari (aralash ta'lim texnologiyasi – aralashtirilgan ta'lim) kelajakdagi mutaxassislar uchun zarur bo'lgan til va kommunikativ kompetentsiyalarni shakllantirish orqali til ta'limi sifatini sezilarli darajada oshiradi va ularni madaniyatlararo kasbiy o'zaro ta'sirga tayyorlaydi. individual talabalar va individual ta'lim traektoriyasini qurish imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, talabalar kurs oxirida emas, balki o'quv materialini o'zlashtirganda va til va nutq materiallarining turli masalalari bo'yicha qiyinchiliklarga duch kelganda o'qituvchidan individual maslahat olishlari mumkin. Shunday qilib, talabalar o'z ta'limlarida faol pozitsiyani egallaydilar.

An'anaviy ta'lim muhitiga kiritilgan axborot texnologiyalari (aralash ta'lim texnologiyasi – aralashtirilgan ta'lim) til ta'limi sifatini sezilarli darajada oshiradi, kelajakdagi mutaxassislar uchun zarur til va kommunikativ kompetentsiyalarni shakllantiradi va ularni madaniyatlararo kasbiy o'zaro munosabatlarga tayyorlaydi.

⁶⁶ Malcolm S. Knowles. Self-Directed learning: A Guide for Learners and Teachers. Chicago : Association Press, 1975. P. 17–18

Tadbirkorlik o'yini (masalan, Elevator Pitch va TED Talk formati) chet tilini o'qitishning ma'lum bir bosqichida talabalarning bilimlari, ko'nikmalari va ko'nikmalarini faollashtirish, mustahkamlash va moslashtirishga yordam beradi, shuningdek, o'rganish motivatsiyasi va mas'uliyatini oshiradi. Binobarin, interaktiv ta'lim texnologiyalari o'quv jarayonini jadallashtirish va uning rivojlanish salohiyatini sezilarli darajada oshirishga imkon beradigan eng muhim ta'lim manbai sifatida qaraladi.

Shunday qilib, interfaol ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'quv faoliyatini shunday tashkil etishga imkon beradiki, talaba o'z ehtiyojlari, qiziqishlari, ifoda etilgan fikr mazmuniga munosabati bilan diqqat markazida bo'lib, uni passiv ob'ektdan nutq faoliyatining faol, ijodiy, maqsadga muvofiq sub'ektiga aylantiradi. Ushbu samarali manfaatdor faoliyat natijasida kasbiy faoliyat usullariga ega, chuqur kasbiy bilimlarga ega va doimiy kasbiy va shaxsiy o'zini takomillashtirishga qaratilgan professional mutaxassis shakllanadi.

§2.2. Tibbiy ta'lim talabalariga chet tilini kasbiy kompetentsiya asosida o'qitishda interaktiv usullarni qo'llash samaradorligini tavsiflash va asoslash.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining rivojlanish tendensiyalari ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish, shaxsga yo'naltirish va o'quvchining o'zini o'zi anglash hamda o'zini o'zi rivojlantirishiga xizmat qiladigan pedagogik muhitni yaratish bilan bevosita bog'liqdir. Bugungi kunda ta'lim jarayoni faqat bilim berishga emas, balki shaxsning intellektual, ijtimoiy va kommunikativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilmoqda.

An'anaviy o'qitish usullari, asosan, axborotni yetkazish va o'quvchini tinglovchi sifatida ko'rishga asoslangan bo'lsa, zamonaviy innovatsion yondashuvlar o'quvchini faol ishtirokchi va ta'lim jarayonining subyekti sifatida qaraydi. Ayniqsa, samarali nutq faoliyatini shakllantirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va kasbiy kommunikativ kompetensiyani mustahkamlash maqsadida interaktiv va muammoli o'qitish texnologiyalari keng qo'llanilmoqda.

Yangi bilimlarni egallash va ularni amaliyotda qo'llash usullari o'quvchilarning o'quv jarayonidagi ishtiroki va motivatsiyasi darajasiga ko'ra quyidagi shakllarda tasniflanadi:

- **Passiv usullar (ma'ruzalar, tushuntirish, namoyish qilish)** – bunda o'quvchi asosan tinglovchi rolini bajaradi. Axborot bir tomonlama tarzda uzatiladi. Ushbu usul katta hajmdagi nazariy ma'lumotni qisqa vaqt ichida yetkazishda samarali bo'lsa-da, talabaning mustaqil fikrlashi va nutq faoliyatini yetarli darajada rag'batlantirmaydi.

- **Faol usullar (suhbat, savol-javob, talabalar o'rtasidagi muloqot, muammoli savollar)** – bu shaklda o'quvchilar o'quv jarayonida faol ishtirok etadi, fikr bildiradi, muhokama qiladi. Bu usul bilish jarayonini chuqurlashtiradi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi va nutq ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

• **Interaktiv usullar (munozara, davra suhbat, jamoaviy ish, rol o'yinlari, keys-stadi, loyiha metodi, debatlar)** – bunda o'quvchilar o'zaro hamkorlikda bilim hosil qiladi. Interaktiv metodlar kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, jamoada ishlash ko'nikmasini shakllantirish, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish malakasini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, kasbiy yo'naltirilgan ta'limda interaktiv usullar real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, muammoli ta'lim, loyihaviy ta'lim, modul tizimi, masofaviy va raqamli ta'lim platformalari, sun'iy intellekt asosidagi adaptiv tizimlar o'quvchilarning mustaqil o'rganish faoliyatini faollashtirishga xizmat qilmoqda. Bunday yondashuv o'quvchilarning ichki motivatsiyasini oshiradi, bilimlarni chuqurroq anglash va ularni kasbiy faoliyatda qo'llash imkonini yaratadi.

Shuningdek, zamonaviy ta'lim texnologiyalari shaxsning refleksiv qobiliyatini rivojlantirish, o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini takomillashtirish mexanizmlarini shakllantirishga ham yo'naltirilgan. Bu esa ta'lim jarayonini uzluksiz kasbiy rivojlanish modeliga moslashtiradi.

Shunday qilib, passiv, faol va interaktiv metodlarning uyg'unligi ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, kasbiy yo'naltirilgan chet til ta'limida interaktiv va innovatsion usullar nutq faoliyatini rag'batlantirish, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish hamda talabaning kasbiy tayyorgarligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Albatta, o'qituvchining vazifasi nafaqat talabaga ma'lum grammatik shakllar va leksik birliklarni berish, balki uning kasbiy faoliyati bilan bog'liq har qanday vaziyatda ishonchli harakat qila oladigan malakali mutaxassisni tayyorlashdir. Shunga ko'ra, usullarni tanlash to'g'ridan-to'g'ri ushbu vazifaga bog'liq. Talabaga kelajakdagi kasbiy faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammoli

vaziyatlarni his qilish, o'ylash va gapirishga imkon beradigan usullardan foydalanish, aloqa aktining boshqa ishtirokchilari bilan o'zaro aloqada bo'lish va birgalikda eng dolzarb va samarali yechimni topishga imkon berish kerak. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, tibbiy ta'limda kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlarni olishning asosiy manbalari matnlardir, ularning asosida kasbga yo'naltirilgan muloqotning mazmunli tomoni shakllanadi, aloqa holatlari matnlardan olingan ma'lumotlardan foydalangan holda modellashtiriladi talabalar u yoki bu model va xulq-atvor strategiyasini tanlaydilar.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, chet tilidagi kasbiy muloqotni o'qitish usullarini tanlashning asosiy mezonlari quyidagilardan iborat:

- interaktivlik;
- kasbiy yo'naltirilgan ta'lim mazmunining etarliligi;
- amaliy yo'nalish.

Ko'pgina olimlarning asarlari interaktiv usullar masalalarini o'rganadi. Shunday qilib, A. K. Krupchenkning ilmiy tadqiqotida interaktivlik ma'lum bir bilim sohasida kasbiy yo'naltirilgan chet tilini o'rganish jarayonining barcha motivatsion ishtirokchilarining o'zaro ta'sirini anglatadi [⁶⁷].

Interfaol usullarni o'rganish ularning o'ziga xos funktsiyalarini ajratib ko'rsatishga imkon beradi: motivatsion; kommunikativ; rivojlanish; tarbiyaviy; refleksiv-baholash.

Chet tilini o'qitish amaliyotida interaktiv usullar faol qo'llaniladi. O'qituvchilar tomonidan talabalarning madaniyatlararo xorijiy aloqa qobiliyatlarini rivojlantirish uchun quyidagilar qo'llaniladi:

- rol o'ynash usuli,
- vaziyatli muammolarni hal qilish usuli(yoki ish usuli),
- loyiha faoliyati usuli,
- madaniyatlararo trening usuli,
- o'quv stantsiyalari usuli va boshqalar.

⁶⁷ Krupchenko A. K. Kasbiy ta'limda nazariy va uslubiy muammo sifatida kasbiy lingvodidaktikani shakllantirish. Diss. Hujjat. Ped. fanlar 13.00.08 Moskva, 2007 yil 503 b.

Rolli o'yinlar, u yoki bu tarzda, chet tilidagi kasbiy muloqotni o'qitishning boshqa interaktiv usullariga qo'shiladi. O'quv jarayonida talabalar va o'qituvchi mashg'ulotlar mavzusiga, kommunikativ va kasbiy vazifalarga qarab turli rollarda qatnashadilar. O'yin faoliyati, bir tomondan, ishtirokchilarning ijodiy salohiyatini ochib berishga, psixologik va til to'siqlarini olib tashlashga yordam beradi, boshqa tomondan, o'yin kasbiy xarakterdagi muammoli vaziyatlarni modellashtiradi va ularni hal qilishning mumkin bo'lgan variantlarini amalga oshiradi.

T.N.Litsmanenko o'z tadqiqotida [⁶⁸] o'yin o'quv faoliyatining quyidagi tarkibiy qismlarini aniqlaydi: "mavzu-kasbiy yo'nalishdagi o'yin holati; o'qituvchining o'quv materialining mazmunini tanlash, vazifalarni belgilash, o'yin o'quv faoliyatini tashkil etish va boshqarish bo'yicha faoliyati; talabalar faoliyati(rollar, o'yin pozitsiyalari); qoidalar, funktsional majburiyatlar o'yinchilar; o'yin maydoni (atrof-muhit modeli)".

O'yin nafaqat til materiallarini ishlab chiqishga, balki shaxsiyatning kasbiy ahamiyatga ega xususiyatlarini rivojlantirishga imkon beradi. Ular quyidagilardir:

- tashabbuskorlik;
- yetakchilik;
- turli vaziyatlarda moslashuvchanlik;
- tez qaror qabul qilish qobiliyati;
- o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati;
- hamkasblar va sheriklarning fikrlariga bag'rikenglik;
- o'z nuqtai nazarini himoya qilish qobiliyati va boshqalar.

Vaziyatli muammolarni hal qilish usulining asosi (ish usuli) real hayotdan olingan muayyan muammolarni, holatlarni tushunish, tanqidiy tahlil qilish va hal qilishdan iborat. Case usuli (yoki vaziyat muammolarini hal qilish usuli) Bostondagi Garvard biznes maktabiga (Garvard Business School - HBS) borib taqaladi, 1908 yilda ushbu universitet o'qituvchilari an'anaviy ma'ruzalardan voz kechib, voqe'likni har tomonlama tahlil qilish bo'yicha o'qitishning yangi amaliyotga yo'naltirilgan

⁶⁸ Litsmanenko T. N. O'quv-rol o'yinlari asosida universitet sharoitida ingliz tili yordamida advokatning kasbiy yo'naltirilgan tayyorgarligini modellashtirish. Diss. K. P. n: 13.00.02, Tambov, 2002. – 33 b.

usulini ishlab chiqdilar. Keys usulini oliy kasb-hunar ta'limi amaliyotiga joriy etish didaktik jihatdan oqlanadi, chunki bu talabalarning ziddiyatli vaziyatlarni va ijtimoiy muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishga imkon beradi, bu haqiqiy kasbiy faoliyat sohasidan olingan.

Case usuli o'qituvchi tomonidan matnlarda mavjud bo'lgan muammoli va ziddiyatli vaziyatlarni hal qilishni o'rgatishda ishlatilishi mumkin. Bunday matnlar haqiqiy, ishonchli, haqiqiy, amaliyotga yo'naltirilgan bo'lishi kerak, muqobil echimlar va munozaralarni izlashga undaydigan bahsli muammolar yoki ziddiyatli vaziyatlarni o'z ichiga olishi kerak, natijada maqbul qaror qabul qilinadi.

Ish usuli asosida ishlash bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Uning asosiy bosqichlari quyidagilardir:

- muammoli vaziyat va qaror qabul qilish holatini tushunish uchun muayyan holat bilan tanishish;
- qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni qidirish va tahlil qilish;
- mumkin bo'lgan muqobil yechimlarni muhokama qilish.
- qaror (guruhlarda qaror qabul qilish);
- bahs (qarorlarni asosli himoya qilish);
- natijalarni taqqoslash (guruhlarda qabul qilingan qarorlarni haqiqatda qabul qilingan qarorlar bilan taqqoslash).

Tibbiy ta'limda ish usuli o'rganilayotgan til mamlakatlarida va o'z mamlakatlarida turli xil ishlab chiqarish sohalarida sodir bo'layotgan hodisalar va hodisalarni ko'p tomonlama tanqidiy tushunishga, mavjud ziddiyatli vaziyatlardan chiqishning muqobil usullarini izlashga va murosali qarorni mustaqil ravishda qabul qilishga aniq misollar yordamida o'rgatish uchun ishlatiladi. Bahsli vaziyatni tahlil qilish 3-4 kishidan iborat mini-guruhlarda amalga oshiriladi. Guruhlarda ma'lum bir holat o'rganiladi, muammoni hal qilish bo'yicha takliflar ilgari suriladi, keyinchalik ular butun guruh tomonidan muhokama qilinadi. Shu munosabat bilan, ishlarni tanlashda talabalar muammolari va ularning hayotiy ahamiyatini hisobga olish muhimdir. Interfaol qidiruv va qaror qabul qilish jarayonini tashkil etishda dialog

muhim ahamiyat kasb etadi. Ish ustida ishlash jarayonida turli xil fikrlar, takliflar, baholashlar va qarashlar so'roq qilinadi, muhokama qilinadi, tekshiriladi, o'zgartiriladi. Munozara va diskussiyada haqiqat oshkor qilinadi.

Loyiha usuliga murojaat qilish tasodifiy emas. Loyiha faoliyati yangi bilimlarni o'rganishga va fan va texnika sohasidagi tadqiqotlarga qiziqish bildirgan talabalar uchun eng qiziqarli faoliyat turlaridan biriga aylandi. Loyiha usuli o'qituvchi va talabalarning tobora ortib borayotgan teng rolga asoslangan darslarni o'tkazish shakli sifatida qaraladi, bunda loyiha guruhi birgalikda reja tuzadi, hamma uchun umumiy maqsadga erishish uchun o'quv bosqichlarini amalga oshiradi va o'z ishlarini sarhisob qiladi. Loyiha faoliyati yetti bosqichni o'z ichiga oladi:

1. Taklif etilayotgan loyiha muammosini aniqlash: loyihaning vazifalari, loyiha turi (monoprojekt, fanlararo, ijodiy, rol o'ynash, amaliyotga yo'naltirilgan yoki tadqiqot), ishtirokchilar soni.

2. Talabalar bilan asosiy muammoni hal qilish gipotezalarini ilgari surish va muhokama qilish (subproblem).

3. Vazifalarni guruhlariga taqsimlash, ularni hal qilishning mumkin bo'lgan usullarini muhokama qilish.

4. Loyiha ishtirokchilarining guruh yoki individual tadqiqot ijodiy vazifalari bo'yicha mustaqil ishi.

5. Olingan ma'lumotlarni guruhlarda oraliq muhokama qilish.

6. Loyihalarni himoya qilish, qarama-qarshilik.

7. Kollektiv muhokama, ekspertiza (bajarilgan ishni tashqi baholash), xulosalar.

Loyiha usulining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. *Ta'limning faol tabiati va yakuniy mahsulotni yaratishga amaliy e'tibor.*

Loyiha faoliyatining asosi yakuniy mahsulotni chiqarishga qaratilgan amaliy ishdir (risolalar, yoshlar forumi, konferentsiya yoki boshqa tadbirlar). Bunday faoliyat atrofdagi dunyoni rivojlantirish va takomillashtirish bo'yicha ketma-ket harakatlar zanjirini o'z ichiga oladi. Faol harakatlarni amalga oshirish jarayonida talabalar ongli ravishda "ongli qoniqarsiz vaziyatning kamchiliklarini aniqlashga, vaziyatni

konstruktiv yaxshilashga hissa qo'shishi uchun keyingi harakatlar istiqbollarini aniqlashga"intilishadi. Bu shuni anglatadiki, loyiha talabalar atrofdagi voqelik bilan qanday qilib faol aloqada bo'lishlari mumkinligi haqidagi bilimlarni yetkazish vositasidir.

2. *Fanlararo aloqa.* Ushbu mezonga muvofiq o'qitish faqat individual fanlar nuqtai nazaridan emas, balki til, madaniy va fuqarolik ta'limining o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Bunday sharoitda talabalarning alohida o'quv fanidan tashqari bilimlari, ko'nikmalari va qobiliyatlari yangilanadi.

3. Talabaning shaxsiyatiga yo'naltirish qiziqish va ehtiyojlarni hisobga olishni o'z ichiga oladi, ularning bilim va qidiruv faoliyatiga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi, ilmiy bilimlarni kengaytirishga, o'zini namoyon qilishga va shaxsiy o'zini o'zi tasdiqlashga yordam beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, talabalar manfaatlarini hisobga olish faqat ular uchun tegishli va qiziqarli loyiha mavzusini tanlash bilan cheklanmasligi kerak. Loyiha ustida ishlash jarayonining o'zi, uni amalga oshirish jarayonida bevosita yuzaga keladigan vazifalar talabalar uchun muhim bo'lishi kerak. Biroq, bu loyihalar uchun mavzular va takliflar faqat talabalar tomonidan ilgari surilishini anglatmaydi. O'qituvchi g'oyalarni ilgari surishning muhim vazifasini saqlab qoladi, ayniqsa loyiha bo'yicha tajribasi bo'lmagan yoki kam bo'lgan guruhlar haqida gap ketganda. Bundan tashqari, talabalar uchun o'z-o'zidan qiziqarli ko'rinadigan hamma narsa loyiha darsida ishlashga yaroqli emas.

4. *Ijtimoiy ahamiyati.* Talaba shaxsiga yo'naltirish loyiha ustida ishlash paytida faqat universitet, shahar, mintaqaning alohida holati hisobga olingan taqdirdagina to'liq namoyon bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, loyihalar ijtimoiy muammolarni qabul qilishi va ularga oshkoralikni berishi kerak (masalan, hujjatlar, ko'rgazmalar, spektakllar va boshqalar orqali) yoki jamiyat, loyiha guruhi, universitet yoki mintaqa uchun foydali mahsulot yaratishi kerak. Loyiha ishlarini mehnat va xo'jalik, siyosiy va ijtimoiy hayot sohasida qo'llash unga barcha ishtirokchilardan yuqori darajadagi javobgarlikni talab qiladigan ahamiyat berdi. Biroq, loyiha ishi talabalar uchun ijtimoiy muammolarga bag'ishlangan tadbir bo'lib qoladi. Loyihalar ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarni tushunish uchun

zarur shart-sharoitlarni yaratishi kerak; loyiha mahsulotining ijtimoiy ahamiyati va shu bilan talabalarning o'z harakatlari va harakatlari uchun javobgarligini rag'batlantirish.

5. *O'quv jarayonlarini birgalikda tashkil etish.* Loyihalash usulining o'ziga xos xususiyatlari loyiha ishtirokchilarini maqsadlarni aniqlash, rejalashtirish, amalga oshirish, shuningdek loyihaning borishini muhokama qilishda o'z ichiga olgan amalga oshirish shakllarini talab qiladi. Loyihaning pedagogik maqsadi talabalarga rejalashtirish va qaror qabul qilishda ma'lum erkinlik berishdir. Loyiha ishtirokchilari loyiha ishining muhim bosqichlarini va o'zaro bog'liqlikdan xabardor bo'lishlari, shuningdek, o'z xatti-harakatlari maqsadlari, oqibatlari, ma'nosi va tarkibini kelib chiqishini tanqidiy ko'rib chiqish va muhokama qilish uchun o'zlarini xatti-harakatlari va guruh harakatlaridan uzoqlashtirish imkoniyatiga ega bo'lishlari muhimdir. Bu shuni anglatadiki, tarkibni uzatish yoki oshkor qilishda talabalarning qo'llaniladigan usul haqidagi bilimlarini bosqichma-bosqich rivojlantirish kerak, ya'ni, loyihaning individual bosqichlarini talabalar bilan muhokama qilish: maqsadni belgilash, rejalashtirish, amalga oshirish, taqdim etish va loyihani baholash. Talabalar ushbu usul bilan nimaga erishish mumkinligini va uning tuzilishidan qanday talablar kelib chiqishini bilganlarida, ma'lum bir usul bo'yicha ko'proq ongli va maqsadli ishlashlari mumkin deb taxmin qilinadi. Loyiha ishtirokchilari allaqachon o'z faoliyatini mustaqil ravishda tashkil etish qobiliyatiga ega ekanligidan kelib chiqish mumkin emas; uni bosqichma-bosqich rivojlantirish kerak.

Madaniyatlararo ta'lim kontekstida loyiha usuli quyidagilarga imkon beradi:

- o'z xalqi va o'rganilayotgan til mamlakati xalqining milliy - madaniy o'ziga xosligini bilish jarayonlarini mustaqil tashkil etishga o'rgatish;
- o'z mamlakati va o'rganilayotgan chet tili mamlakati dunyosining lingvistik va madaniy rasmlarini tanqidiy qiyosiy-qiyosiy tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish;
- bag'rikenglik, boshqa xalqlarning turmush tarzi va turmush tarziga hurmat bilan munosabatda bo'lish;

- o'rganilayotgan til mamlakatlari va o'z mamlakatlarining tabiiy va madaniy qadriyatlariga kognitiv qiziqishni rivojlantirish.

Chet tilidagi kasbiy muloqotni o'qitish jarayonida o'rganilayotgan til mamlakati xalqining urf-odatlarini, o'ziga xosligi, adabiyoti, san'ati to'g'risida sotsiologik bilimlarni o'z ichiga olgan bo'lajak mutaxassisning umumiy madaniy salohiyatini shakllantirish vazifasi yuklatilgan. Ushbu bilim xorijiy sheriklar bilan muzokaralar olib borishda, yaqin aloqalarni o'rnatishda va sheriklarning ehtiyojlarini to'liqroq tushunishda zarur bo'ladi. Madaniy sezgirlik mashqlarini o'z ichiga olgan madaniyatlararo mashg'ulotlar usulidan foydalanish maqsadga erishishga yordam beradi. Madaniy sezgirlik yoki o'z madaniy xususiyatlarini ongli ravishda idrok etish hayotning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy-ijtimoiy sohalarida madaniyatlararo aloqani o'rgatish asoslaridan biridir. Shu bilan birga, bu juda qiyin vazifa. Madaniyatlararo treningning ushbu turi talabaning shaxsiyati, uning ona madaniyati bilan bog'liq xususiyatlari ustida ishlashni o'z ichiga oladi. Bular intellektual va hissiy mashqlar bo'lib, ularni amalga oshirish jarayonida talabalar o'zlarining "madaniy shaxslari" ga bevosita duch kelishadi va kundalik hayotda ularni boshqaradigan qoidalarini buzishadi. Shu bilan birga, talabalar dunyosining madaniy manzarasi ularning shaxsiyatining muhim tarkibiy qismi ekanligini unutmasligimiz kerak. Shu munosabat bilan o'qituvchi talabalarning hissiy holatini hisobga olishi, o'z madaniyatiga nisbatan his-tuyg'ularini buzmasligi, boshqa madaniyatlarning qadriyatlarini bilishga doimiy qiziqishni shakllantirishi, ona madaniyati bilan keskin farq qiladigan yoki qarama-qarshi bo'lgan boshqa madaniyatning bunday ko'rinishlariga hurmat va bag'rikenglik munosabatini tarbiyalashi kerak.

Kundalik hayotda madaniy qadriyatlar va qadriyatlar yo'nalishini anglash hikmatni ixcham shaklda ifoda etadigan va ona va begona xalqlarning ko'p asrlik tajribasini aks ettiruvchi maqol va maqollarning qiyosiy tahlili bilan osonlashadi. Haqiqiy kundalik va kasbiy faoliyatda "yaxshi", "to'g'ri", "zarur" yoki "zararli", "qabul qilinishi mumkin emas" tushunchalari maqol va matallarda shakllanadi. Ularda ma'lum bir madaniyatda qabul qilingan va uning vakillari tomonidan baham

ko'rilgan munosabat va qadriyatlar jamlangan. Qoida tariqasida, o'z madaniyati doirasida qiymat yo'nalishlari tanqidiy tushunilmaydi, balki odatdagidek e'tiqodga qabul qilinadi. Maqol va maqollarni tahlil qilish talabalarga xalq folklorida mavjud bo'lgan ma'lum bir xalqning madaniy xususiyatlarini aniqlashga, turli avlodlar qanday qiymat yo'nalishlarini va qanday vaziyatlarda boshqarishi haqida o'ylashga imkon beradi. Maqol va matallarning qisqaligi, aniq taqdimoti, iboraning ritmini maxsus tanlash bilan ajralib turishi ham muhimdir, bu ularni eslab qolish qulayligini ta'minlaydi. Maqol va maqollarni tahlil qilishning bitta misoli quyidagicha bo'lishi mumkin. Talabalarga (har bir alohida yoki guruh) ingliz tilida so'zlashuvchi madaniyatga xos maqollar ro'yxati taklif etiladi. Masalan: A man of words and not of deeds is like a garden full of weeds. A new broom sweeps clean. A stitch in time saves nine. A bad workman quarrels with his tools. Maqollar avval kichik guruhlarda, keyin butun guruhda muhokama qilinadi. Muhokama uchun taxminiy savollar bo'lishi mumkin:

- Har bir maqolning ma'nosini tushuntirishga harakat qiling. Bu ma'no aniqmi yoki tushuntirishlar kerakmi?
- Ushbu maqol qanday madaniy qadriyatlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin?
- O'z ona tilingizda bir xil qiymatga ega bo'lgan maqol yoki maqolni olishga harakat qiling. Siz buni uddaladingizmi? Agar yo'q bo'lsa, nima uchun?
- Agar siz ona tilidagi o'xshashini topishga muvaffaq bo'lsangiz, u sizning madaniyatingizda qanchalik keng tarqalganligini o'ylab ko'ring? Uni ma'lum bir ijtimoiy, yosh va odamlar guruhi bilan bog'lash mumkinmi?
- Ushbu maqoldan foydalanishingiz mumkin bo'lgan kasbiy aloqa holatini mag'lub qiling.

Shuni yodda tutish kerakki, ba'zi maqollarda rus tilida to'g'ridan-to'g'ri analoglar mavjud, boshqalari ma'no jihatidan to'g'ridan-to'g'ri qarama-qarshi, boshqalari esa umuman yo'q. Muhokama paytida har bir maqol tegishli bo'lgan madaniyatning qadriyatlarini aniqlashga va ularni mahalliy madaniyat qadriyatlari bilan bog'lashga harakat qilish kerak. Madaniy sezgirlik mashqlaridan foydalanish biznes va professional muloqotdagi psixologik to'siqlarni yengishga yordam beradi.

O'quv stantsiyalari usuli texnik universitetda eng ommabop usullardan biri bo'lib, bu talabalarga majburiy va ixtiyoriy vazifalarni bajarish ketma-ketligini mustaqil ravishda tanlash, muammolarni hal qilish ustida individual ishlash, shuningdek hamkorlik va o'zaro boyitish asosida hamkorlikda natijalarni muhokama qilish imkonini beradi. O'quv stantsiyalari usuli muammoli, ma'lumotli matn materiallari asosida amalga oshiriladi.

Misol tariqasida, quyida talabalarning o'quv stantsiyalari usuli bo'yicha ishlari tasvirlangan. Matn bilan ishlashda har bir guruh bir necha bosqichlardan o'tadi. Birinchi, tayyorgarlik bosqichida talabalar matnni tushunish va notanish so'z boyligini o'zlashtirish bo'yicha ish olib boradilar. Talabalar ushbu bosqichda hal qiladigan vazifalar:

- Dars mavzusida so'z boyligini kiritish va mustahkamlash, notanish so'zlar, iboralar, barqaror iboralarning ma'nosini izlash va aniqlash.
- Muammoga o'ylash: savollarni shakllantirish, ushbu ma'lumotlar bilan ishlash rejasini tuzish.

Ishning ikkinchi, asosiy bosqichida talabalar o'z vazifalariga muvofiq mustaqil, qidiruv ishlarini olib boradilar. Ushbu bosqichdagi asosiy vazifalar quyidagilardan iborat:

- Vazifaga muvofiq haqiqiy materialni topish.
- Qaror qabul qilishni muhokama qilishda topilgan materialni keyinchalik foydalanish uchun moslashtirish va uni asoslash.

Uchinchi yakuniy bosqichda muammoni maqbul hal qilish amalga oshiriladi. Ushbu bosqichning asosiy vazifalari:

- olingan ma'lumotlarni guruhga muhokama qilish.
- ko'rib chiqilayotgan muammo bo'yicha qaror qabul qilish.

Ushbu usuldan foydalanish misolini ko'rib chiqamiz:

Ushbu bosqichda muammoli vaziyat bilan tanishish va uni hal qilishga qaratilgan asosiy masalalarni shakllantirish mavjud. Talabalarga bemorning yuqori haroratini tushirish uchun kerakli jihozlarni tanlash vazifasi yuklatilgan: You are a

family doctor. The patient is 45 years old. He has been walking with a high fever for 2 days now. The patient's temperature is 39.5. To do this, you have antipyretics at your disposal. But what do you do to choose one of them? What you will need to pay attention to.

Vazifani bajarish uchun talabalarni 2-3 kishidan iborat guruhlarga bo'lish kerak. Har bir guruh qaror qabul qilishning barcha bosqichlaridan o'tishi kerak.

1-qadam: har bir guruh matnlardan birini o'qiydi, ularning vaziyatida zarur bo'lgan vaziyatlarni muhokama qiladi va qaror qabul qiladi. Keyingi va boshqalarga o'tadi. Talabalarining vazifasi matndan masala bo'yicha kerakli ma'lumotlarni olish va ularning mini-guruhida Internet yoki boshqa chet tilidagi ma'lumot manbalari orqali ushbu savolga to'g'ri echim/javob izlashni tashkil etishdir. Text №1: Bemorning nima bilan og'riganligi, kasallik simptomlari va uning kasalliklarini muhokama qilish, sizning sharoitingizga mos keladigan dori vositalarini tanlash.

Interfaol o'qitish usuli o'quv jarayonida shaxsiy ahamiyatga ega va kasbiy ma'lumotlarni olish va almashish uchun kommunikativ faoliyatning barcha ishtirokchilarining faol to'g'ridan-to'g'ri yoki dori vositalar vositasida o'zaro ta'siri usuli sifatida qaratiladi.

Interfaol usullar odatda kasbiy chet tilini o'qitishning o'yin usullari bilan muvaffaqiyatli birlashadi. O'yin orqali o'qitish usullaridan foydalangan holda chet tilini o'rganish motivatsiyasini oshirish muammolari ko'plab mahalliy olimlarning ilmiy tadqiqotlarida keltirilgan (I. L. Bim, S. T. Zanko, S. S. Polat, E. I. Passov, V. M. Filatov [⁶⁹, ⁷⁰, ⁷¹]). O'yin usullaridan foydalanish talabalarining intellektual faolligini, aqliy va kognitiv mustaqilligini va tashabbuskorligini rivojlantiradi, ularning ijodiy faoliyatini rag'batlantiradi.

Bo'lajak shifokorlarning kasbiy faoliyati bugungi kunda oliy tibbiy ta'limning modul tizimiga o'tishi munosabati bilan yangi mazmunli tarkibga ega bo'ldi. Maxsus tanlangan matnlar chet tilida kasbiy yo'naltirilgan muloqotni o'qitish

⁶⁹ Bibler B. C. Madaniyat. Madaniyatlar muloqoti: aniqlash tajribasi // falsafa masalalari. - 1989. - № 6. 31-43 b.

⁷⁰ Polat E. S. hamkorlikda o'qitish // maktabda chet tillari. - 2000. -№1.-4-11b.

⁷¹ Passov E. I. o'qituvchining kasbiy tayyorgarligining madaniy modeli: falsafa, mazmun, amalga oshirish. M., 2001.48 b.

mazmunini belgilaydi. Talabalarga darsliklar va o'quv qo'llanmalarida taqdim etilgan matnlar yoki talabalar internetda mustaqil ravishda topadigan elektron matnlar, qoida tariqasida, ma'lumotli, dolzarb, yangilik va ishonchli ma'lumotlarga ega, munozara va mulohaza yuritishga undaydi.

Muammo talabalarga qisqa vaqt ichida matnlarni o'qish qobiliyatini o'zlashtirishga va to'g'ridan-to'g'ri kasbiy muloqot uchun ularning axborot imkoniyatlaridan foydalanishga yordam beradigan chet tilidagi kasbiy aloqalarni o'qitishning bunday usullarini tanlashdir.

Chet tilini o'qitishni samarali amalga oshirish uchun talabalarning chet tilidagi muloqotni o'zlashtirishdagi shaxsiy va kasbiy ehtiyojlarini qondirish uchun bir qator maxsus kurslarni ishlab chiqish kerak. Ushbu ish doirasida mutaxassislik bo'yicha matnlar asosida chet tilida kasbiy muloqotni o'qitishning maxsus kursi ishlab chiqilgan. Maxsus kurs talabalarga katta hajmdagi bosma va elektron maxsus ma'lumotlar bilan ishlashga qaratilgan axborot-texnik faoliyat uchun kengroq va cheksiz o'quv vaqtini taqdim etadi. O'qish va og'zaki nutqni o'qitish maxsus kursda turli janrdagi informatsion, dolzarb va ishonchli matnlar asosida o'zaro bog'liqdir. Modullarga kiritilgan mavzular kommunikativ va yuqori motivatsiyaga ega. Tibbiyot institutlarining birinchi bosqich talabalari uchun chet tilida kasbiy muloqotni o'qitishning maxsus kursini qurishning asosiy printsiplari ishlab chiqilgan: kasbiy yo'nalish printsiipi; etakchi ixtisoslashuv printsiipi; fanlararo tamoyil; kommunikativlik printsiipi; interaktivlik printsiipi; muammo printsiipi; informatsion tamoyil; modullik printsiipi; o'z-o'zini rivojlantirish va o'zini takomillashtirish printsiipi. Tibbiy mutaxassisliklar talabalari uchun chet tili kasbiy sohada dolzarb ma'lumotlarni olish uchun katta imkoniyatlar ochadi. Kasbiy yo'nalish printsiipini amalga oshirish kelajakdagi mutaxassisning kasbiy faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lgan ko'plab masalalarni hal qilishga imkon beradi. Kerakli kasbiy yo'naltirilgan ma'lumotlarni olishdan tashqari, sinfda kommunikativ muammoli vaziyatlar modellashtiriladi, ularning echimi talabalarning chet tilidagi muloqotni o'zlashtirishdagi shaxsiy va kasbiy ehtiyojlarini psixologik qondirishning muayyan muammolarini bartaraf etishni talab qiladi. Ushbu ish doirasida

mutaxassislik bo'yicha matnlar asosida chet tilida professional muloqotni o'qitishning maxsus kursi ishlab chiqilgan. Maxsus kurs talabalarga katta hajmdagi bosma va elektron maxsus ma'lumotlar bilan ishlashga qaratilgan axborot-texnik faoliyat uchun kengroq va cheksiz o'quv vaqtini taqdim etadi. O'qish va og'zaki nutqni o'qitish maxsus kursda turli janrdagi informatsion, dolzarb va ishonchli matnlar asosida o'zaro bog'liqdir. Modullarga kiritilgan mavzular kommunikativ va yuqori motivatsiyaga ega.

Tibbiy ta'lim muassasalarining birinchi bosqich talabalari uchun chet tilida kasbiy muloqotni o'qitishning maxsus kursini ishlab chiqishning asosiy tamoyillari ishlab chiqilgan:

- kasbiy yo'nalish tamoyili;
- ilg'or ixtisoslashuv tamoyili;
- fanlararo tamoyil;
- kommunikativlik tamoyili;
- interaktivlik tamoyili;
- muammo tamoyili;
- axborotlilik tamoyili;
- modullik tamoyili;
- o'zini-o'zi rivojlantirish va o'zini takomillashtirish tamoyili.

Tibbiy mutaxassisliklar talabalari uchun chet tili kasbiy sohada dolzarb ma'lumotlarni olish uchun katta imkoniyatlar ochadi. Kasbiy yo'nalish tamoyilini amalga oshirish kelajakdagi mutaxassisning kasbiy faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lgan ko'plab masalalarni hal qilishga imkon beradi. Kerakli kasbiy yo'naltirilgan ma'lumotlarni olishdan tashqari, auditoriyada kommunikativ muammoli vaziyatlar modellashtiriladi, ularning yechimi psixologik xarakterdagi muayyan muammolarni bartaraf etishni talab qiladi. Bundan tashqari, talabalar o'rganilayotgan tilning mamlakati bilan tanishadilar, bu, albatta, kelajakda mashinasozlik sohasidagi xalqaro aloqalarni rivojlantirishga yordam beradi. Chet tilidagi kasbiy muloqotni

o'qitishning maxsus kursi unda qo'llaniladigan texnikaning mazmuni va usullariga nisbatan kasbiy yo'nalish tamoyillarini amalga oshiradi.

Tibbiy ta'lim muassasalarida, o'quv rejasiga muvofiq, chet tili fani mutaxassislik fanlaridan oldinroq bo'lganligi sababli, yetakchi ixtisoslashuv tamoyilini hisobga olish kerak. Kelajakdagi kasbiy faoliyatning asosiy tushunchalari va umumiy g'oyasi dastlab chet tilida kiritilgan. Tibbiyot oliy ta'lim muassasalariga til-bu tegishli kasbga yo'naltirilgan ma'lumotlarni olish vositasi va usulidir.

Maxsus kurs shunday tuzilganki, u nafaqat kasbiy aloqa uchun, balki zamonaviy mehnat bozori va kasblarning tez o'zgarib turadigan zamonaviy sharoitlariga moslashishga tayyor bo'lgan mutaxassisni tayyorlaydi. Fanlararo tamoyillarni hisobga olmasdan, tibbiyot sohasida malakali mutaxassisni tayyorlash mumkin emas.

Bo'sh ish o'rinlari bozori va ish bilan ta'minlashga bag'ishlangan modul psixologiyani aniq bilmasdan to'liq o'zlashtirilishi mumkin emas. Loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash haqida gapiradigan modul iqtisodiyot va statistika asoslariga ta'sir qiladi, ishlab chiqarish moduli mavzulari bilan ishlashda mashinasozlik asoslarini bilish va h. k. chet tilidagi kasbiy kompetentsiyani to'liq rivojlantirish uchun fanlararo aloqalar zarur.

Zamonaviy tibbiyot mutaxassisi uchun ancha kengroq talablar qo'llaniladi va lug'at bilan ishlash va ko'rsatmalarni tarjima qilish kabi tor ko'nikmalar rivojlangan jamiyatda uzoq vaqtdan beri yetarli emas. Yangi namunadagi oliy tibbiy ta'limning davlat ta'lim standarti davlat va jamiyatdagi ushbu o'zgarishlarni nazarda tutadi. Yangi dasturlarga muvofiq, tibbiyot ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi chet tilini amaliy o'zlashtirishdir, ya'ni.chet tilini og'zaki va yozma aloqa vositasi sifatida ishlatish. Yuqorida aytilganlarni hisobga olgan holda, ushbu maxsus kursni yaratishda kommunikativlik printsipini hisobga olish zarur. Aloqa deganda ma'lumotni uzatish, muhokama qilish, baholash maqsadida og'zaki va yozma muloqot jarayoni tushuniladi.

Aloqa (kommunikatsiya) - bu ijodiy jarayon va uni to'liq amalga oshirish uchun talabalar uchun kuchli motivatsiya zarur. Motivatsiyani oshirish uchun

kommunikativ muhitni yaratish kerak. Uni yaratish uchun quyidagi omillarni hisobga olish kerak:

- talabaning kasbiy va shaxsiy manfaatlarini hisobga olish;
- guruhdagi qulay psixologik iqlim, o'qituvchidan qo'rqmaslik va guruh ichida sheriklik mavjudligi;
- o'qituvchining bilimlarni oqilona va samarali etkazish va o'quv jarayonini shunday tashkil etish qobiliyati, shunda talaba olgan bilimlarini maksimal samaradorlik bilan qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

E. I. Passovning asarlari o'quv kommunikatsiyalari va malakali o'qituvchini tayyorlash jarayoniga bag'ishlangan [⁷², ⁷³].

Kommunikativlik haqida gapirganda, kasbga yo'naltirilgan chet tilini o'rganish jarayonida interaktivlik tamoyillarga ta'sir qilmaslik mumkin emas. Interaksiya-bu kommunikatsiya aktining barcha ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni bo'lib, unda ularning har biri muloqotga qiziqadi va yuqori motivatsiyaga ega bo'ladilar.

T. N. Astafurova [⁷⁴] asarida hatto interaktiv kompetensiya kabi atama ham qo'llaniladi. Uning fikriga ko'ra, muloqotning o'zaro bog'liq tomoniga quyidagilar kiradi: psixologik atmosfera, "kommunikativ tarmoqlar" (triadalar, minigruplar va boshqalar), rollar va rol qoidalari (kim aytadi, qachon, qanchalik tez-tez va hokazo), aloqa qoidalari: aloqa madaniyati va texnikasi (muloqotni qanday boshlash kerak, uni qanday qo'llab-quvvatlash kerak, qanday qilib muloqot mavzusini o'zgartirish va h. k.), og'zaki va og'zaki bo'lmagan vositalar ("bo'sh iboralar", kommunikativ stereotiplar, imo-ishoralar, yuz ifodalari va boshqalar).

Amaliy mashg'ulotlar doirasida turli xil kasbiy vaziyatlar modellashtiriladi, talabalarga vazifalar va muammolar qo'yiladi, ularni hal qilish faqat faol hamkorlik, guruhning barcha ishtirokchilarining sherikligi va hamkorligi bilan mumkin. Ushbu

⁷² Passov E. I. kommunikativ xorijiy ta'lim. Madaniyatlar muloqotida individuallikni rivojlantirish kontseptsiyasi. Lipetsk, 1998 yil.- 159 b.

⁷³ Passov E. I. o'qituvchining kasbiy tayyorgarligining madaniy modeli: falsafa, mazmun, amalga oshirish. M., 2001.48 b.

⁷⁴ Astafurova T. N. Madaniyatlararo muloqotning professional ahamiyatga ega vaziyatlarida interfaol kompetensiya/tilshunoslik universitetida tarjima va chet tillarini o'qitishning Laktual muammolari.// Astafurova T. N. / Sat. ilmiy. tr. Tuman, qopqoq.423-yil, 1999-yil. 93-101 b.

turdagi vazifalarni bajarishda tanqidiy fikrlash rivojlanadi, kasbiy xarakterdagi turli vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyati rivojlanadi. I. A. Zimnyaya fikrlash muammo yoki savol bilan boshlanadi va shu paytdan boshlab shaxsni fikrlash jarayoniga jalb qilish boshlanadi, deb aytadi [⁷⁵].

Muammo yoki qarama-qarshilik ilmiy va kundalik bilimlar o'rtasida, uzoq vaqtdan beri ma'lum bo'lgan va yangi faktlar o'rtasida, hayot nazariyasi va amaliyoti o'rtasida va boshqalar bo'lishi mumkin. Muammo tamoyilini hisobga olish talabalarda o'zlarining baholarini shakllantirishga qaratilgan, aniq kasbiy vazifalarni belgilash va ularni maksimal samaradorlik bilan hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Mavjud tajriba asosida yangi ma'lumotlarni qabul qilish, tahlil qilish orqali allaqachon olingan bilimlardan foydalanish va rad etmaslikdir.

Tibbiy mutaxassisliklar talabalari uchun chet tili birinchi navbatda Internet-resurslardan, xalqaro ishlab chiqarish ko'rgazmalarida va boshqalardan ma'lumot olish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Amaliy mashg'ulotlarni ishlab chiqishda informatsion tamoyilini ham hisobga olish kerak. Intellektual faollik va kognitiv qiziqishni ta'minlash uchun faqat ma'lumotli va tegishli til materiallari mumkin.

Quyida informatsionlik tushunchasini belgilovchi ba'zi omillar keltirilgan: so'zlarning ravshanligi, taqdimotning ravshanligi va mavjudligi, ma'lum bir auditoriyaga yo'naltirilganligi, ixchamligi va semantik to'liqligi.

Chet tilidagi kasbiy muloqotning aaliy kursi modullik tamoyilini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan. Amaliy kursning har bir moduli nutq faoliyatining barcha turlari bo'yicha har tomonlama o'qitishni ta'minlaydi va nutqqa e'tiborni kuchaytiradi. Har bir modul ma'lum bir mavzuni ochib beradi. Tarkibning asosi muammoli matnlar bo'lib, unda kasbiy muloqotning u yoki bu holati turli tomonlardan ko'rib chiqiladi. Modulli o'qitish chet tilini o'qitishning an'anaviy va innovatsion usullarini birlashtirishga imkon beradi. Modul o'zini o'zi ta'minlaydigan birlik bo'lib, shu bilan guruhning tilni o'rganish darajasi va kursga ajratilgan soatlar soniga qarab kurs dasturining moslashuvchanligini ta'minlaydi. Shuning uchun keyingi ixtisoslashuv talabalarining kasbiy ehtiyojlariga muvofiq amalga oshiriladi.

⁷⁵ Zimnyaya I. A. Ta'lim psixologiyasi. Rostov n / D., 1996 yil.409 b.

Chet tili faniga ajratilgan o'quv dasturining soatlari juda cheklanganligi sababli, amaliy kurs dasturi talabalarning mustaqil ishlashi uchun ko'p sonli soatlarni taqdim etadi. Bir tomondan, bu o'qituvchi uchun muammo, chunki nutq amaliyotiga ajratilgan vaqt qisqaradi, ammo boshqa tomondan, bu talabalarga ba'zi muammolarni mustaqil ravishda hal qilishga imkon beradi, masalan: o'qituvchi tomonidan taklif qilinganlardan ham, mustaqil ravishda ham qiziqarli ma'lumot manbalarini tanlash; qiyinchiliklarga olib keladigan tilning aniq jihatlari bo'yicha mashqlarni bajarish. Albatta, o'qituvchining nazorati amaliy kurs dasturida ko'zda tutilgan, ammo talabalar ishining ushbu shakli o'z faoliyatini rejalashtirish, o'quv materiallaridan maqbul foydalanish, o'z ishlarini va yutuqlarini mustaqil ravishda baholash qobiliyatini rivojlantirishga to'liq hissa qo'shadi, bu o'z-o'zini rivojlantirish va o'zini takomillashtirish tamoyilini to'liq amalga oshiradi. Talabalar o'quv jarayonida faol ishtirok etishlari, o'zlariga qo'yilgan vazifalarni hal qilishga moslasha olishlari, o'zlarining ijodiy va tadqiqot ishlari va g'oyalarini taklif qilishlari kerak.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, maxsus matnlarni o'qishni o'rganish og'zaki nutqni o'qitish bilan chambarchas bog'liq holda amalga oshiriladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'qish talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muhim rol o'ynaydi, bu avvalgi paragraflarda ta'kidlanganidek, mashinasozlik va avtomatlashtirilgan texnologiyalar sohasidagi dolzarb va qimmatli texnik ma'lumotlar manbalariga doimiy murojaat qilish bilan bog'liq. Haqiqiy matnlar mutaxassislarining kommunikativ amaliyotidan olingan ma'lumot manbalari. Ularda tibbiyot xodimlarining kasbiy muloqot jarayonida foydalanadigan til vositalari mavjud. Maxsus matn ona tilida so'zlashuvchi mutaxassislar o'rtasidagi muloqotning haqiqiy holatlarini aks ettiradi va shuning uchun ham kompozitsion, ham til rejalarida o'ziga xosdir. Til nuqtai nazaridan, mutaxassislik bo'yicha matnlar zamonaviy ingliz tilining leksik va grammatik me'yorlariga mos kelishi kerak, ya'ni ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan haqiqiy professional aloqa harakatlarida ishlatiladigan bunday variantlarda material taqdim etilishi kerak.

Fanlararo informatsionlik, dolzarblik va ishonchlilik mezonlariga muvofiq maxsus matnlar sanoat yoki muayyan korxonalarda rivojlanishdagi faktlar, voqealar, yutuqlar va muammolar to'g'risida yaxlit tasavvur beradi. Bunday matnlar ma'lumotni taqqoslash, taqqoslash va tanqidiy tushunishga undaydi. Ushbu jarayonda madaniyatlararo taqqoslash uchun motivatsiya mezoni aks etadi.

Amaliy kurs uchun matnlarni tanlashda siz ularning tarkibiy qismlariga va didaktik funktsiyalariga e'tibor berishingiz kerak.

G.I.Voroninaning fikriga ko'ra [⁷⁶], sarlavha, muqaddima va ko'rinish haqiqiy matnning asosiy tarkibiy qismlariga tegishli.

Sarlavha:

1) xabarning mazmuni haqida umumiy tasavvur beradi va matn mavzusini nomlaydi, ya'ni nominativ funktsiyaga ega bo'ladi;

2) matnda taklif qilingan ma'lumotlarni olishga qiziqish uyg'otadi, ya'ni, informatsion funktsiyani bajaradi;

3) muammoni hal qilishga undaydi, ya'ni, muammo funktsiyasini bajaradi;

4) talabaning e'tiborini tortadi, ya'ni, reklama funktsiyasini bajaradi.

Tanlangan matnlarning o'ziga xos xususiyati tibbiy ta'limda kasbiy faoliyat sohasida amalga oshiriladigan o'ziga xos aloqadir. Shuning uchun bunday matnlar mazmuniga ko'ra yuqori motivatsion va kommunikativdir. Chet tilini o'qitishning 1-bosqichida bakalavr talabalari tomonidan chet tili bilan muloqot qilish qobiliyati haqiqiy matnlar (shartnomalar, ko'rsatmalar, tibbiy asboblarning va uskunalarning tavsiflari matnlari) bilan ishlash jarayonida ma'lumotni ijodiy izlash va qayta ishlash ko'nikmalarini egallashni o'z ichiga oladi. Haqiqiy matnlarning barcha kompozitsion va tarkibiy elementlari bilan ishlash qobiliyati va qobiliyati ijtimoiy-madaniy hodisalarni va madaniyatlararo o'zaro munosabatlarning milliy xususiyatlarini to'liq va aniq tushunishga imkon beradi.

Muayyan leksik birliklar va iboralarni o'z ichiga olgan professional yo'naltirilgan haqiqiy matnlarni tushunish uchun siz ushbu tilning grammatik

⁷⁶ Voronina G. I. Pedagogika-chet tili o'qituvchisining kasbiy kompetentsiyasining o'lqashunoslik va ijtimoiy-madaniy jihatlarini.// Rossiyaning milliy-madaniy merosidagi til ta'limi: tarixiy an'analar, zamonaviylik, kelajakka qarash. Konferentsiya uchun tezislari. M.: agrosanoat majmuasi va PPRO, 2001 yil.124-126 b

xususiyatlarini bilishingiz kerak. Tanlangan matnlarning leksik va grammatik xususiyatlari talabalarni nafaqat o'rganilayotgan mutaxassislik terminologiyasi va "Davolash ishi" ixtisosligi uchun muhim bo'lgan lingvistik va mintaqaviy voqeliklar bilan, balki eng keng tarqalgan grammatik hodisalar bilan ham tanishtirishga imkon beradi.: infinitiv konstruktsiyalar, birlashma va Gerundli konstruktsiyalar, modallikning murakkab shakllari. Ushbu murakkab grammatik tuzilmalar to'plami kundalik aloqa tilidan sezilarli darajada farq qiladi.

Talaba shaxsini rivojlantirishga, intellektual va kommunikativ faoliyat uchun kasbiy fazilatlar va qobiliyatlarni shakllantirishga qaratilgan interaktiv usullar kasbiy kontekstda chet tilini o'qitish sifatini sezilarli darajada oshiradi. Maxsus matnlar asosida chet tilida kasbiy muloqotni o'rgatishda qo'llaniladigan eng samarali usullar qatoriga quyidagilar kiradi: rol o'ynash usuli, vaziyatli muammolarni hal qilish usuli, loyiha usuli, o'quv stantsiyalari usuli. Ushbu usullarning barchasi umumiy xususiyatga ega bo'lib, u chet tilidagi o'quv jarayonining faoliyati, rivojlanishi va ta'limiy tabiatida namoyon bo'ladi.

Interfaol o'qitish usullariga e'tibor ularning talabalarga tanish va tushunarli bo'lgan an'anaviy o'qitish usullari bilan integratsiya qilish qobiliyatiga bog'liq. Vaziyatli muammolarni hal qilish usuli asosan dolzarb informatsion va muammoli matnlarda chet tilida professional muloqotni o'rgatishda qo'llaniladi.

Interfaol usullarning ta'lim va rivojlanish potentsialidan maqbul foydalanish imkoniyati amaliy mashg'ulotlar doirasida o'tkaziladi. Amaliy mashg'ulotlar dasturida shakllantirilgan tibbiy ta'lim muassasasining umumiy maqsadlariga muvofiq aniq kasbiy ahamiyatga ega maqsad va vazifalarni hisobga olgan holda quriladi. Agar chet tili o'qituvchilari asosiy amaliy mashg'ulotlarda zamonaviy usullarni qo'llash ko'nikmalarini o'zlashtirgan bo'lsa, agar zarur ilmiy, uslubiy va o'quv bazasi yaratilgan bo'lsa va talabalarining o'zlari yuqori motivatsiyaga ega bo'lsa mashg'ulot mazmunini to'liq amalga oshirishlari mumkin.

Chet tilini o'qitishning yuqori natijalariga tibbiy ta'lim muassasalarining birinchi bosqich talabalarining chet tilini bilish darajasini hisobga olgan holda ishlab

chiqilgan chet tili dasturi qurilgan uslubiy va didaktik tamoyillarga rioya qilish orqali erishiladi.

Kasbiy chet tilidagi muloqotning kasbiy mahorat darajalariga muvofiq o'zgaruvchan modullar aniqlanadi. Ushbu modullarni o'rganish ketma-ketligi talabalar tomonidan tanlanadi. Modullar turli xil maxsus matnlarni o'z ichiga oladi, ular tanlov mezonlariga ko'ra haqiqiylik, ishonchlilik, fanlararo integratsiyak, kasbiy yo'nalishga ega.

Amaliy mashg'ulotlar doirasida interfaol usullarni sinab ko'rish bo'yicha tajribali mashg'ulotlar shuni ko'rsatdiki, axborot bilan ishlashning yangi usullarini o'zlashtirish jarayonida talabalarning motivatsiyasi sezilarli darajada oshdi. Oliy tibbiy ta'limda chet tili sohasida talabalarni tayyorlashning haqiqiy hayotiy vaziyatlar bilan o'zaro bog'liqligi, bu yerda chet tili kasbiy aloqa vositasi sifatida ishlatiladi, bu talabalarning kasb uchun chet tilini o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojini rivojlantirish uchun muhim rag'batdir.

Talabalar ixtisosligi bo'yicha matnlar chet tilidagi kasbiy muloqotni o'qitishning asosi sifatida, strategiyalar esa talaba tomonidan o'z resurslarini safarbar qilish, muayyan aloqa holatini engish va qo'yilgan kommunikativ vazifalarni maxsus yo'l bilan hal qilish uchun ko'nikmalarini faollashtirish uchun qo'llaniladigan vosita sifatida qaraladi.

Talabaning turli mavzudagi matnlarni o'qish va tushunish qobiliyati Evropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan o'qish dastagi bilan bog'liq.

Rol o'ynash, vaziyatli muammolarni hal qilish usuli, loyiha faoliyati usuli, o'quv stantsiyalari usuli kabi usullar ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi: faktlar va hodisalarni tahlil qilish va taqqoslash, avtonom o'rganish, jamoada ishlash, o'z nuqtai nazarini ifoda etish va himoya qilish, bu ayniqsa zamonaviy texnik mutaxassis uchun juda muhimdir.

Shu sababli, talabalar ixtisosligi bo'yicha matnlar asosida chet tilida kasbiy muloqotni o'qitishning interaktiv usullaridan turli yo'nalishdagi tibbiy ta'lim muassasalarida, shuningdek chet tili o'qituvchilarining malakasini oshirish kurslarida foydalanish mumkin.

XULOSA

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida yuz berayotgan tub islohotlar, globallashuv jarayonlari, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hamda ilmiy-texnologik taraqqiyot mutaxassis tayyorlash sifatiga yangicha yondashuvni talab etmoqda. Ayniqsa, tibbiyot sohasida ilmiy axborot almashinuvi, klinik tadqiqotlar natijalari, zamonaviy diagnostika va davolash metodlarining katta qismi xorijiy tillarda e'lon qilinayotgani bo'lajak tibbiyot mutaxassislarining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishida chet tilini egallash muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli tibbiy ta'lim muassasalarida kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish bugungi kunda strategik ahamiyatga ega vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, "kompetensiya" tushunchasi turli mualliflar tomonidan turlicha talqin qilinsa-da, ularning umumiy jihati – shaxsning bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va shaxsiy sifatlar integratsiyasi asosida muayyan faoliyatni samarali amalga oshirish qobiliyatini anglatishidadir. Chet til kompetensiyasi esa lingvistik bilimlar bilan cheklanib qolmay, balki kommunikativ, diskursiv, sotsiomadaniy va strategik komponentlarni ham o'z ichiga oladi. Tibbiy ta'lim kontekstida bu kompetensiya talabanning bemor bilan muloqot qilish, klinik hujjatlarni rasmiylashtirish, ilmiy manbalarni o'qish va tahlil qilish, xalqaro hamkorlikda ishtirok etish kabi ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Tadqiqot davomida psixologik, pedagogik va metodik adabiyotlar tahlili asosida kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish samaradorligini oshiruvchi bir qator muhim tamoyillar aniqlashtirildi. Xususan, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, differensial yondashuv, subyekt-subyekt munosabatlari, integrativlik, interaktivlik, guruhiy hamkorlik va autentik materiallardan foydalanish kabi tamoyillar mazkur jarayonning metodologik asosini tashkil etadi. O'zbek pedagog olimlarining fikrlariga ko'ra, ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish va talabanning

mustaqil fikrlashini rivojlantirish kompetensiyaviy yondashuvning asosiy shartlaridan biridir.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining rivojlanish tendensiyalari o'quv jarayonini passiv shakldan faol va interaktiv shaklga o'tkazishni taqozo etmoqda. Passiv usullar nazariy bilimlarni yetkazishda muhim bo'lsa-da, ular talabalarni kasbiy muloqotga to'liq tayyorlay olmaydi. Faol va interaktiv metodlar – munozara, davra suhbat, rol o'yinlari, keys-stadi, loyiha metodi – esa talabalarni real kommunikativ vaziyatlarga jalb etadi va ularning nutq faolligini oshiradi. Ayniqsa, tibbiy ta'limda klinik vaziyatlarni modellashtirish, bemor bilan suhbat ssenariylarini ishlab chiqish, xalqaro protokollar asosida muhokamalar o'tkazish kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqil ta'lim, ilmiy maqolalar bilan ishlash, xorijiy tibbiy manbalarni tahlil qilish, onlayn kurslar va raqamli platformalardan foydalanish talabaning kasbiy va til kompetensiyasini uzluksiz rivojlantirish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt asosidagi vositalar ta'lim jarayonini individuallashtirish, o'z-o'zini nazorat qilish va refleksiv tahlil ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u ta'lim natijasini faqat bilim hajmi bilan emas, balki real kasbiy vaziyatlarda samarali faoliyat yuritish qobiliyati bilan baholaydi. Bu esa bo'lajak mutaxassisni zamonaviy mehnat bozori talablariga mos, moslashuvchan va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Tibbiyot sohasida esa bunday kompetensiya nafaqat professional muvaffaqiyat, balki inson salomatligi va hayoti bilan bog'liq mas'uliyatni ham o'z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytganda, tibbiy ta'lim muassasalarida kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish jarayoni kompleks, tizimli va innovatsion

yondashuv asosida tashkil etilishi zarur. Shaxsga yo'naltirilgan, interaktiv va kompetensiyaviy yondashuvlarning uyg'unligi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish orqali ta'lim sifatini oshirish, talabalarning kommunikativ va kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash mumkin. Mazkur yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar va metodik ishlanmalar oliy ta'lim tizimini takomillashtirish hamda xalqaro maydonda raqobatbardosh, yuqori malakali tibbiyot mutaxassislarini tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.A. Shayusupova S.R.Kamalova “Malaka va kompetensiyalarni baholash” O‘quv qo‘llanma TOSHKENT-2012
2. Astafurova T. N. Madaniyatlararo muloqotning professional ahamiyatga ega vaziyatlarida interfaol kompetentsiya/tilshunoslik universitetida tarjima va chet tillarini o‘qitishning Laktual muammolari.// Astafurova T. N. / Sat. ilmiy. tr. Tuman, qopqoq.423-yil, 1999-yil. 93-101 b.
3. Axmedova M.I. Kasbiy yo‘naltirilgan chet til ta’limi nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Bibler B. C. Madaniyat. Madaniyatlar muloqoti: aniqlash tajribasi // falsafa masalalari. - 1989. - № 6. 31-43 b.
5. Bojovich, E. D. Maktab o'quvchilarining til kompetentsiyasi bo'yicha o'qituvchiga. Til ta'limining psixologik va pedagogik jihatlar / E. D. Bojovich / -M. MPSI nashriyoti.-2002. 30 b.
6. Bojovich, E. D. Maktab o'quvchilarining til kompetentsiyasi haqida. Til ta'limining psixologik va pedagogik jihatlar / E. D. Bojovich / -M. mpsi nashriyoti.-2002. 31 b.
7. Bolotov, V. A. Kompetentsiya modeli: g'oyadan ta'lim dasturiga / V. A. Bolotov, V. V. Serikov // Pedagogika. - 2003. - № 10. 12-13 b.
8. Bondarevskaya, E. V. Asosiy pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishga paradigmatic yondashuv / E. V. Bondarevskaya, S. V. Kulnevich / / Pedagogika. -2004.- №Yu. - 30 b.
9. Boritko, N. M. Kompetentsiya-o'qituvchining perofessional faoliyati tarkibidagi "jonli bilim" / N. M. Boritko / / ta'limdagi ziddiyatlar: dizayn tajribasi: sat. ilmiy. tr. / tahririda A. V. Xutorskiy. M.: INEK ilmiy-joriy etish korxonasi, 2007. - 2 b.
10. Bulavenko, O. A. Kasbiy kompetentsiyaning muhim xususiyatlari / O. A. Bulavenko. // Maktab texnologiyasi. - 2005. - № 3. 40 b.

11. Daxin, A. N. Kompetentsiya va kompetentsiya: rus talabasida ularning qanchasi bor? / A. N. Daxin // Xalq ta'limi. -2004. -№4.136 b.
12. Gural S. K., Krasnopeyeva T. O., Smokotin V. M., Sorokomova S. N. talabalarning yashirin xususiyatlarini hisobga olgan holda individual xorijiy ta'lim traektoriyalarining maqsadlari, vazifalari, tamoyillari va mazmuni // til va madaniyat. 2019. № 47. 11 b.
13. Hobsbawm A. Do the green thing // TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/andy_hobsbawm_do_the_green_thing/transcript (дата обращения: 12.09.2020).
14. Hymes, D. On Communicative Competence / D. Hymes; in J.B. Pride and J. Holmes (eds.). - New York: Harmondsworth: Penguin, 1972. - P. 269, 208. Keen, K. Competence: What is it and how can it be developed? / I.J. Lowyck, P.De Potter, and J. Elen (Eds.) - Brussels: IBM Education Center, 1992. - P. 269.
15. Jigalev B. A. Tizimli yondashuv oliy ta'lim sifatini oshirishning muhim omilidir / / o'qitish, sinov va baholash : xalqaro materiallar. konf. N. Novgorod: NDLU, 2016 yil. 3-13 b
16. Jo'raev R.X. Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
17. Kargina E. M. Lingvistik bo'lmagan universitetda chet tilini o'qitish jarayonida leksik materialni funktsional farqlash // zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar. 2015. № 6-4 (50). 167-172 b
18. Kojaspirova, G. M. Pedagogik lug'at: yuqori va o'rta ped. muas. uchun / G. M. Kojaspirova, A. Y. Kojaspirov. M.: Academia, 2001 yil 133 b.
19. Kojaspirova, G. M. Pedagogika lug'ati (fanlararo): o'quvchilar, talabalar, aspirantlar, o'qituvchilar va universitet o'qituvchilari uchun / G. M. Kojaspirova - M.: mart; Rostov n/D., 2005. - 133 b.
20. Kraevskiy, V. V. ta'lim standartlarida fan va umumiy fan / V. V. Kraevskiy, A. V. Xutorskaya // Pedagogika. - 2003. - №2. 9 b.

21. Kraevskiy, V. V. Ta'limda fan va umumiy fan standartlar / V. V. Kraevskiy, A. V. Xutorskaya // Pedagogika. - 2003. - №2. 9 b.
22. Krasnopeyeva T. O., Shevchenko A. I., Gural S. K. axborot ta'lim muhitida individual ta'lim traektoriyalarini loyihalash // til va madaniyat. 2020. № 51. 153-176 b.
23. Krupchenko A. K. Kasbiy ta'limda nazariy va uslubiy muammo sifatida kasbiy lingvodidaktikani shakllantirish. Diss. Hujjat. Ped. fanlar 13.00.08 Moskva, 2007 yil 503 b.
24. Lebedev, O. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / O. A. Lebedev. // Maktab texnologiyasi. - 2004. - № 5 . 3 b.
25. Lebedev, O. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / O. A. Lebedev. // Maktab texnologiyasi. - 2004. - № 5 . 4 b.
26. Lebedev, O. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / O. A. Lebedev. // Maktab texnologiyasi. - 2004. - № 5 . 5 b.
27. Leonova, O. A. Oliy ta'lim tizimida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: amalga oshirish muammolari / O. A. Leonova, I. G. Nogovitsina, O. S. Efimchuk, O. N. Kudina, A. V. Mixaleva, L. T. Rudometova, S. A. Yakimchuk, A. V. Ivanov, E. A. Chursina // Shimoliy-Sharqiy davlat universiteti gazetasi. - № 13. Magadan: SVGU nashriyoti, 2010. 92-b.
28. Leonova, O. A. Oliy ta'lim tizimida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: amalga oshirish muammolari / O. A. Leonova, I. G. Nogovitsina, O. S. Efimchuk, O. N. Kudina, A. V. Mixaleva, L. T. Rudometova, S. A. Yakimchuk, A. V. Ivanov, E. A. Chursina // Shimoliy-Sharqiy davlat universiteti gazetasi. - № 13. Magadan: SVGU nashriyoti, 2010. 94 b.
29. Leonova, O. A. Oliy ta'lim tizimida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: amalga oshirish muammolari / O. A. Leonova, I. G. Nogovitsina, O. S. Efimchuk, O. N. Kudina, A. V. Mixaleva, L. T. Rudometova, S. A. Yakimchuk, A. V. Ivanov, E. A. Chursina // Shimoliy-Sharqiy davlat universiteti gazetasi. - № 13. Magadan: SVGU nashriyoti, 2010. 92 b.

30. Litsmanenko T. N. O'quv-rol o'yinlari asosida universitet sharoitida ingliz tili yordamida advokatning kasbiy yo'naltirilgan tayyorgarligini modellashtirish. Diss. K. P. n: 13.00.02, Tambov, 2002. – 33 b.
31. Lyaxovitskiy M. V. Chet tillarni o'qitish metodikasi: darslik. Filol uchun qo'llanma. universitetlarning faoliyati. M.: Yuqori. ShK., 1981. 159 b.
32. Lyaxovitskiy M. V. Chet tillarni o'qitish metodikasi: darslik. Filol uchun qo'llanma. universitetlarning faoliyati. M.: Yuqori. ShK., 1981. 159 b. ¹
- Malcolm S. Knowles. Self-Directed learning: A Guide for Learners and Teachers. Chicago : Association Press, 1975. P. 17–18
33. Merchant N. Got a meeting? Take a walk // TED Talks. URL: https://www.ted.com/talks/nilofer_merchant_got_a_meeting_take_a_walk/
34. Milrud R. P. Maktab o'quvchilarini chet tili orqali rivojlantirish muammosi// maktabda chet tili. - 1989. - №3. 31-38 b. ¹
- Presnuxina I. A. Chet tilidagi kasbiy yo'naltirilgan kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish masalasiga // ta'lim. Ilm-fan. Ilmiy kadrlar. 2019. № 3. C. 176 b.
35. Muslimov N.A. Kasbiy shakllanish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan, 2017.
36. Musurmonova O. Pedagogik kompetentlik va innovatsion faoliyat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
37. Ozhegov, S. I. Rus tilining izohli lug'ati / si. Ozhegov; tahririda professor L. I. Skvortsov. 27-nashr., ISPR. M.: "Oniks nashriyoti" mas'uliyati cheklangan jamiyati: "Mir va ta'lim nashriyoti "mas'uliyati cheklangan jamiyati, 2010. 439 b.
38. Passov E. I. kommunikativ xorijiy ta'lim. Madaniyatlar muloqotida individuallikni rivojlantirish kontseptsiyasi. Lipetsk, 1998 yil.- 159 b.
39. Passov E. I. o'qituvchining kasbiy tayyorgarligining madaniy modeli: falsafa, mazmun, amalga oshirish. M., 2001. 48 b.
40. Pedagogik ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: jamoaviy monografiya / Ed. professor V. A. Kozyreva va professor N. F. Radionova, A. P. Tryapitsina. SPb.: RDPU nashriyoti. A. I. Gertsen, 2004 .

41. Pedagogik ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: jamoaviy monografiya / Ed. V. A. Kozyreva, N. F. Radionova, A. P. Tryapitsina. SPb., 2005. 8 b.
42. Pedagogik ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv: jamoaviy monografiya / Ed. professor V. A. Kozyreva va professor N. F. Radionova, A. P. Tryapitsina. SPb.: RDPU nashriyoti. A. I. Gertsen, 2004 y.
43. Polat E. S. hamkorlikda o'qitish // maktabda chet tillari. - 2000. - №1.-4-11b.
44. Qodirova M.R. Tibbiy ta'limda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish. – Toshkent: Tibbiyot, 2021.
45. Raven, D. zamonaviy jamiyatdagi kompetentlik: aniqlash, rivojlantirish va amalga oshirish. / D. Raven; ingliz tilidan tarjima qilingan. M., Kogito-Markaz, 2002. 253 b.
46. Rossiya pedagogik entsiklopediyasi: 2 jildda. - - 1-jild (A-M) / asosiy. muharrir V. V. Davidov. Moskva. "Katta rus entsiklopediyasi" ilmiy nashri 1993 yil. 67 b.
47. Rossiya pedagogik entsiklopediyasi: 2 jildda. - 1-jild (A-M) / asosiy. muharrir V. V. Davidov. Moskva. "Katta rus entsiklopediyasi" ilmiy nashri 1993 yil. 67 b.
48. Rudometova, L. T. Muhandislik-texnik ixtisoslik mutaxassisliklari bo'yicha talabalarni tilni o'qitish modelining nazariy va uslubiy asosi sifatida kompetentsiyaga asoslangan yondashuvdan foydalanishning maqsadga muvofiqligini tahlil qilish / L. T. Rudometova // Chelyabinsk davlat pedagogika universiteti gazetasi. Ilmiy jurnal. - 2009. - № 12. 152 b.
49. Selevko, G. kompetentsiyalar va ularning tasnifi / G. Selevko // Xalq ta'limi. - 2004. - № 4. 139 b.
50. Selevko, G. Kompetentsiyalar va ularning tasnifi / G. Selevko // Xalq ta'limi. - 2004. - № 4. 138 b.
51. Selevko, G. Pedagogik kompetentliklar va kompetentsiyalar: Ularning tasniflashi / Selevko G // Qishloq maktabi. - 2004. - № 3. 30 b.

52. Shishov, S. E. Maktab: ta'lim sifatini monitoring qilish / S. E. Shishov, V. A. Kalney. - M.: Rossiya Pedagogika jamiyati, 2000. - 85 b.
53. Shishov, S. E. Ta'limga zarurat sifatida kompetentsiyaga asoslangan yondashuv / S. E. Shishov, I. I. Agapov // ta'lim dunyosi - dunyodagi ta'lim. - 2005. - № 4. 42 b.
54. transcript#t-192369 (дата обращения: 12.09.2020).¹ Qisqa psixologik lug'at / komp. L. A. Karpenko; umumiy tahrirda A. V. Petrovskiy, M. G. YAroshevskiy. M.: Politizdat, 1985 Yil. 62 b.
55. Urazova M.B. Kompetensiyaviy yondashuv asosida mutaxassis tayyorlash muammolari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
56. Voronina G. I. Pedagogika-chet tili o'qituvchisining kasbiy kompetentsiyasining o'lkashunoslik va ijtimoiy-madaniy jihatlarini. // Rossiyaning milliy-madaniy merosidagi til ta'limi: tarixiy an'analar, zamonaviylik, kelajakka qarash. Konferentsiya uchun tezislar. M.: agrosanoat majmuasi va PPRO, 2001 yil. 124-126 b
57. Voskovskaya A. S., Karpova T. A. Universitetda chet tilini o'qitishning psixologik jihatlarini // xalqaro iqtisodiyot va ta'lim jurnali. 2017. 3-jild, 1-son. 57 b
58. Vyatyutnev, M. N. Chet el maktablarida rus tilini o'qitishning kommunikativ yo'nalishi / M. N. Vyatyutnev // chet elda rus tili. - 1977. - № 6. 38 b.
59. Xirsh, N. Boloniya jarayoniga boykot: ta'limni himoya qilishdagi tartibsizliklar (O. Y. Glayssner tomonidan tarjima qilingan) / N. Xirsh // Alma Matter ("oliy maktab xabarchisi"). -2009 yil - № 4. 121 b.
60. Xutorskoy A. V. shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy vakolatlar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 58 b
61. Xutorskoy A. V. shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy vakolatlar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 60-65 b

- 62.Xutorskoy A. V. Shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy kompetentsiyalar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 60 b.
- 63.Xutorskoy A. V. shaxsga yo'naltirilgan paradigmaning tarkibiy qismi sifatida asosiy vakolatlar / A. V. Xutorskoy // Xalq ta'limi. - 2003. - № 2. 63-64 b.
- 64.Zamonaviy o'qituvchining kompetentsion modeli: o'quv qo'llanma / O. V. Akulova, E. S. Zair-Bek, S. A. Pisareva, E. V. Piskunova, N. F. Rodionova, A. P. Tryapitsina. O'sdi. davlat ped. un-t nomi bilan A. I. Gertsen Tomonidan. SPb.: Rgpu nashriyoti. A. I. Gertsen, 2007 Yil. - 4 b.
- 65.Zeer, E. Kasbiy ta'limni modernizatsiya qilishga vakolatli yondashuv / E. Zeer, E. Simanyuk // Rossiyada Oliy ma'lumot. - 2005. -№4. 26 b.
- 66.Zimnyaya I. A. Chet tilida nutqni o'qitishning individual psixologik omillari va muvaffaqiyati // maktabda chet tillari. 1970. № 1. 37-46 b.¹ Zhigalev B.A., Savrutsкая E.P., Ustinkin S.V., Nikitin A.V., Semyonov D.V. Difficulties of Migrants' Adaptation to the Culture and Lifestyle of European Countries // 5th International multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts SGEM 2018. Bulgaria, 2018
- 67.Zimnyaya I. A. Ta'lim psixologiyasi. Rostov n / D., 1996 yil.409 b.
- 68.Zimnyaya, I. A. Insonning umumiy madaniyati va ijtimoiy-kasbiy kompetentsiyasi / I. A. Zimnyaya // bugungi kunda Oliy ma'lumot. - 2005. - № 11. 14-15 b.
- 69.Zimnyaya, I. A. Insonning umumiy madaniyati va ijtimoiy-kasbiy kompetentsiyasi / I. A. Zimnyaya // bugungi kunda Oliy ma'lumot. - 2005. - № 11. 16 b.
- 70.Zimnyaya, I. A. Ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning samarali-maqсадli asosi sifatida asosiy vakolatlar / I. A. Zimnyaya / universitet rektori. - 2005. -№6. 22 b.
71. Zolotova M. V., Skurixin N. A. Universitetda ingliz tilini o'rganish kursida TED Talk formatida ommaviy nutqni o'qitish metodikasi // Boltiq gumanitar jurnali. 2019. 8-jild, 4-son (29). 63-65 b.